

Gender-based taxation

Rechtvaardigt het verschil in arbeidsaanbodelasticiteit een verschil in het belastingtarief voor mannen en vrouwen op economische en sociaal-maatschappelijke gronden?

Masterthesis

Naam: Bas Kaerts
Administratienummer: 695886
Studierichting Faculteit: Fiscale economie
Examencommissie: Mr. S.M.H. Dusarduijn RB
Prof. dr. P.H.J. Essers
Datum: 23-04-2015

Voorwoord

Voor u ligt mijn scriptie ter afronding van mijn masteropleiding fiscale economie aan Tilburg University. Deze scriptie is zowel de afsluiting van mijn studie als mijn studententijd. Een tijd waar ik met veel vreugde en voldoening op terugkijk.

Graag wil ik vooraf enkele mensen bedanken, allereerst Laurens Wijtvliet en Sonja Dusarduijn voor de begeleiding en de vele feedback momenten tijdens mijn scriptieproces. Daarnaast wil ik Martijn Noteboom bedanken voor zijn steun en hulp tijdens het schrijfproces. Tot slot wil ik iedereen bedanken die mij in mijn scriptieperiode heeft gesteund en aangemoedigd. Zonder deze steun en aanmoediging was deze scriptie niet tot stand gekomen.

Veel plezier met het lezen van mijn scriptie.

Bas Kaerts

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inleiding	5
<i>Afbakening en onderzoeksvraag en onderzoek aanpak</i>	<i>8</i>
Hoofdstuk 1 Gender-based taxation	10
<i>1.1 Wat is gender-based taxation?</i>	<i>10</i>
1.1.1 Literatuur overzicht	10
1.1.2 Gezamenlijk/individueel belastingstelsel	13
<i>1.2 Onderzoeken naar de arbeidsaanbodelasticiteit</i>	<i>16</i>
1.2.1 Vraag en aanbod	16
1.2.1 Prijselasticiteit	18
1.2.2 Aanbodselasticiteit	18
1.2.3 Schattingen	20
1.2.4 Verschillende data	20
<i>1.3 Empirische modellen</i>	<i>21</i>
1.3.1 Onderzoeken elasticiteit (onderzoek Evers, de Mooij, van Vuuren)	21
1.3.2 Empirische data met meer differentiatie (onderzoek IZA)	23
1.3.3 Nederlandse empirische data over meerdere jaren (onderzoek CPB)	25
1.3.4 CPB rapport 2015	28
1.3.5 Conclusies uit de drie onderzoeken naar de arbeidsaanbodelasticiteit	28
<i>1.4 Participatiebeslissing vrouwen</i>	<i>29</i>
1.4.1 Opleidingsniveau	30
1.4.2 Leeftijd	32
1.4.3 Onderhandelingspositie met betrekking tot huishoudelijke taken.	34
<i>1.5 Samenvatting hoofdstuk 1</i>	<i>37</i>
Hoofdstuk 2 Efficiency	39
<i>2.1 Excess burden</i>	<i>39</i>
2.1.1 Belastingheffing, excess burden	39
2.1.2 Substitutie van arbeid naar vrije tijd	40
2.1.3 Optimale belastingheffing	41
<i>2.2 Economische efficiëntie</i>	<i>44</i>
2.2.1 Begripsverklaring	44
2.2.2 Belastingverlaging en inkomsten	45
2.2.3 Toetsing economisch gewin en efficiëntie <i>gender-based taxation</i>	46
2.2.4 Economische zwakte <i>gender-based taxation</i>	47
2.2.5 Conclusie economisch gewin <i>gender-based taxation</i>	50
Hoofdstuk 3 Het gelijkheidsbeginsel	51
<i>3.1 Uitvoering gelijkheidsbeginsel</i>	<i>51</i>
3.1.1 Draagkracht	51
3.1.2 Belastingheffing	53
3.1.3 Inkomen	54
<i>3.2 Toepassing van het gelijkheidsbeginsel op gender-based taxation</i>	<i>54</i>
3.2.1 Verschil mannen en vrouwen	55
3.2.2 Proportionaliteit	56
<i>3.3 Conclusie draagkracht mannen en vrouwen</i>	<i>57</i>
Hoofdstuk 4 Publieke opinie	58
<i>4.1 Gender-based taxation voorstellen in de mondiale politiek</i>	<i>58</i>
<i>4.2 Nederlandse politieke opinie over gender-based taxation</i>	<i>59</i>

4.3 Mening wetenschappers	60
4.4 Instrumentalisme	61
Hoofdstuk 5 Conclusie	63
Literatuurlijst:	65
<i>Kamerstukken</i>	70
<i>Arresten/Verdragen/richtlijnen</i>	70
Bijlages	71
<i>Bijlage 1:</i>	71
<i>Bijlage 2:</i>	72
<i>Bijlage 3:</i>	73
<i>Bijlage 4:</i>	74
<i>Bijlage 5</i>	75
<i>Bijlage 6:</i>	75
<i>Bijlage 7:</i>	76
<i>Bijlage 8:</i>	77
<i>Bijlage 9:</i>	78
<i>Bijlage 10:</i>	79

Inleiding

De klassieke gedachte dat belastingheffing enkel moet zorgen voor de budgettaire behoeften van een staat is al lang verleden tijd.¹ Naast deze budgettaire functie is het belastingrecht een beleidsinstrument voor verschillende maatschappelijke en economische doelen. Dit wordt de instrumentaliteit van het belastingrecht genoemd.² Hiermee wordt het belastingrecht ingezet voor de realisatie van sociale, politieke en economische doelen. Het is van belang dat dit instrumentalisme geen afbreuk doet aan de rechtsbeginselen, zoals rechtsgelijkheid en rechtszekerheid, waardoor het belastingrecht aan integriteit kan verliezen.³ Daarom is het wenselijk om inzicht te krijgen in de impact van de belastingmaatregelen. Hierbij is het van belang om zowel voorafgaand aan de implementatie van de maatregelen, als na invoering daarvan na te gaan voor welke groepen belastingplichtigen de veranderingen intreden en hoe groot deze veranderingen zijn (geweest). Daarnaast moet voorafgaand aan de invoering van een dergelijke regeling bepaald worden of deze veranderingen wenselijk zijn. Het opnemen van maatschappelijke doelen heeft er onder andere toe geleid dat de belastingwetgeving instrumenten heeft om bijvoorbeeld inkomensverdelingen aan te passen en het huizenbezit te bevorderen door middel van hypotheekrenteaftrek.

Een ander onderwerp dat al lang op de politiek-maatschappelijke agenda staat is de participatie van vrouwen in het arbeidsproces. Dit heeft onder meer geresulteerd in de Wet gelijke behandeling mannen en vrouwen van 1980 en het opnemen van bepalingen in het Verdrag van Amsterdam die positieve discriminatie toelaten.⁴ Deze positieve discriminatie zorgt ervoor dat bij een gelijke geschiktheid van kandidaten de vrouwelijke kandidaat zonder verdere reden de voorkeur mag krijgen. Er is bovendien een Europese richtlijn aangenomen die ondernemingen verplicht om 33% vrouwen in de Raad van Commissarissen en Raad van Bestuur te krijgen.⁵ Het doel van deze richtlijn is om de arbeidsparticipatie door vrouwen in de top te vergroten. Om dit te bereiken moet de arbeidsparticipatie door vrouwenarbeidsparticipatie door vrouwen in de gehele

¹ J.L.M. Gribnau, A.O. Lubbers en H. Vording, *Belastingwetenschap, 80 jaar en bijna volwassen?*, MBB 2011/12.

² J.L.M. Gribnau, *Instrumentalisme viert hoogtij*, NJB 1999/74, afl. 40.

³ J.L.M. Gribnau, *Instrumentalisme en vrijheid*, NTFR 2012/517.

⁴ Verdrag van Amsterdam uit 1999, COM (97) 340, art. 141.

⁵ COM(12)614 en COM(12)615 (2012).

onderneming worden vergroot. Het ambitieniveau van deze nieuwe Europese richtlijn is veel groter dan het Verdrag van Amsterdam uit 1999. Doordat er een grotere participatiegraad van vrouwen in het bedrijfsleven wordt gevraagd, is tevens de tijd aangebroken om naar stimuleringsmaatregelen te kijken die deze vraag kunnen inwilligen.

Uit het voorgaande volgt dat het inrichten van een belastingsysteem niet los is te zien van maatschappelijke opvattingen en sociaal-economische ontwikkelingen. Volgens Van Eijck zijn er vier factoren die de invulling van een belastingsysteem beïnvloeden; de economische situatie, de heersende maatschappelijke opvattingen, het politieke kader en de geldende begrotingsregels.⁶ In lijn met deze maatschappelijke opvattingen is vanaf 1962 de fiscale behandeling van mannen en vrouwen aan het veranderen van een gezamenlijk stelsel naar een individueel stelsel.⁷ Deze fiscale veranderingen zijn begonnen als een betere vertaling van de toen geldende maatschappelijke normen. Door de vrouwenemancipatie werden vrouwen steeds zelfstandiger waardoor een gezinsheffing uit de tijd raakte. Met een inkomensaf trek bij de man op basis van het arbeidsinkomen van de vrouw werd toen een begin gemaakt naar een zelfstandige belastingheffing van mannen en vrouwen.⁸ Deze inkomensaf trek is in 1971 in de toenmalige Wet inkomstenbelasting opgenomen. Een jaar later wordt er een voorstel gedaan om de inkomsten van de vrouw zelfstandig te belasten, dit voorstel werd afgewezen,⁹ waarna deze wetgeving door de tweeverdienerswetgeving van 1984 verder is uitgewerkt en wel is aangenomen.^{10 11} In deze wet werden gehuwden als individuen behandeld waardoor er geen gezamenlijke heffing meer was. Daarnaast werd er door een aanvullende arbeidskorting ook rekening gehouden met de leefsituatie. In 2007 en 2009 is beleidsmatig steeds meer nadruk gelegd op het fiscaal stimuleren van de arbeidsparticipatie van vrouwen en gezinnen.¹² Hierdoor zijn maatregelen genomen om bijvoorbeeld de toedeelbaarheid van de algemene heffingskorting tussen partners

⁶ S.R.A. van Eijck, *Het vermogen te dragen* (diss. Rotterdam, EUR), Deventer: Kluwer 2005, p. 4

⁷ N.C.G. Gubbels, *Samenlevingsverbanden in de inkomstenbelasting en de schenk-erfbelasting* (diss. Tilburg UVT), Deventer: Kluwer 2011, p. 311-338.

⁸ Wetsvoorstel 10 790, Stb. 1970, 604.

⁹ Kamerstukken II 1971/72, 11 879, nr. 3, p. 7.

¹⁰ Kamerstukken II, 1971-1972, 11 879, nr. 2.

¹¹ Kamerstukken II, 1983-1984, 18 121, nr. 6, Eindverslag, p. 8.

¹² Kamerstukken II, 2006-2007, 30 891, nr. 4.

stapsgewijs afschaffen.¹³ Al deze maatregelen hebben ervoor gezorgd dat het belastingsysteem van 1962 tot 2009 van een gezamenlijk systeem naar een individueel systeem tussen partners is verschoven. De beleidsdoelstelling van de overheid om de arbeidsparticipatie te vergroten is bij de keuze voor een individueel belastingstelsel meegenomen, want een individueel stelsel stimuleert de arbeidsparticipatie van de tweede verdiener.¹⁴

In het verleden is de fiscale positie van de tweede verdiener al meerdere keren verbeterd door fiscale maatregelen, deze tweede verdiener is in de praktijk vaak de vrouw. Deze thesis onderzoekt of met behulp van het belastingrecht de participatie van vrouwen in het arbeidsproces verder kan worden gestimuleerd. Eén van deze mogelijke maatregelen is *gender-based taxation*.

Gender-based taxation is een vorm van belastingheffing waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen mannen en vrouwen in de belastingheffing, met als doel de arbeidsparticipatie door vrouwen te verhogen en daardoor economisch efficiënt te zijn.¹⁵ Naast het verwezenlijken van een politieke doelstelling (arbeidsparticipatie), zorgt het dus ook voor economische efficiëntie. Toch is deze vorm van belastingheffing uiterst controversieel en ze wordt niet serieus genomen door de beleidsbepalers. De controverse zit met name in het onderscheid dat aan de basis staat van deze regeling; een verschillend belastingtarief voor mannen en vrouwen. Ondanks dit bezwaar kan worden betoogd dat het stelsel wel efficiënt is, er zou zelfs sprake zijn van een economisch optimaal belastingstelsel.¹⁶ Het zwaarder belasten van laag elastische goederen of diensten en het lichter belasten van hoog elastische goederen of diensten is immers economisch efficiënt¹⁷ en uit onderzoek blijkt dat de arbeidsaanbodelasticiteit van vrouwen hoger zou zijn dan dat van mannen. Daarnaast geeft het belasten van endogene

¹³ Kamerstukken II, 2007-2008, 31 205, nr. 3, MvT, p. 24.

¹⁴ Bij een individueel stelsel kan optimaal gebruik worden gemaakt van de tariefstructuur waardoor de belastingdruk minimaal is. Daarnaast wordt in veel stelsels het eerste gedeelte van de inkomsten helemaal niet belast, waardoor de financiële *incentive* om te participeren op de arbeidsmarkt het grootst is.

¹⁵ A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarbounis, Gender-based taxation and the division of family chores, *American Economic Journal: Economic Policy* (3).

¹⁶Onder andere: F.P. Ramsey, *A contribution to the theory of taxation*, *Economic Journal* (37) 1927, p.58 en J.A. Mirrlees, *An exploration in the theory of optimum income taxation*, *The Review of Economic Studies* (38) 1971, p. 175-208.

¹⁷ F.P. Ramsey, *A contribution to the theory of taxation*, *Economic Journal* (37) 1927, p.58

kenmerken weinig economische verstoring, omdat deze endogene kenmerken genetisch bepaald zijn en daardoor nauwelijks beïnvloedbaar zijn door mensen. Ze hebben daardoor geen effect op de te maken beslissingen. *Gender-based taxation* is een belastingheffing gebaseerd op endogene kenmerken, namelijk het geslacht. Daardoor voldoet het aan de overheidsbehoefte van een zo min mogelijk versturende heffing.

Afbakening en onderzoeksvraag en onderzoek aanpak

Deze thesis gaat over de vraag of de invoering van *gender-based taxation* wetgeving een goed alternatief is om de doelstellingen te bereiken. Namelijk om de arbeidsparticipatie door vrouwen op de arbeidsmarkt te verhogen en daarnaast economisch efficiënt te zijn. Hierbij wordt de haalbaarheid en wenselijkheid geanalyseerd van belastingwetgeving waarbij het geslacht wordt gebruikt om te differentiëren in de hoogte van de heffing. Deze sociale acceptatie wordt onderzocht door meningen van politici en wetenschappers de revue te laten passeren.

Dit leidt tot de onderzoeksvraag:

“Rechtvaardigt het verschil in arbeidsaanbodelasticiteit een verschil in het belastingtarief voor mannen en vrouwen op economische en sociaal-maatschappelijke gronden?”

Om te onderzoeken of *gender-based taxation* wenselijk is, en om de hoofdvraag te beantwoorden, is er een beslissingsmodel ontwikkeld. Het beslissingsmodel omvat drie pijlers, namelijk de economische efficiëntie, het gelijkheidsbeginsel en de opinie van politici en onderzoekers. Door de theorie van *gender-based taxation* op deze drie punten te onderzoeken en toe te passen kan er een gedegen afweging worden gemaakt over de wenselijkheid van *gender based taxation*. Deze afweging zal ook in de conclusie van deze thesis worden gemaakt waardoor er een beeld over de wenselijkheid ontstaat.

Voor de beantwoording van de onderzoeksvraag is het niet noodzakelijk om een belastingstelsel, gebaseerd op een onderscheid tussen mannen en vrouwen, tot in detail uit te werken. Een algemeen inzicht van de *gender-based taxation* theorie in combinatie met haar achtergrond is wel nodig om een afweging te kunnen maken van de economische en sociale facetten en op basis daarvan een uitspraak te doen over de wenselijkheid om *gender-based taxation* toe te passen.

Daarnaast wijs ik er op dat ik bij de beantwoording van de onderzoeksvraag in mijn scriptie uitga van een perfecte arbeidsmarkt. Dit betekent dat ik veronderstel dat een arbeidsaanbod altijd ingevuld kan worden met een baan, maar dat er ook geen surplus aan werkgelegenheid is die de prijs voor arbeid naar beneden drukt.

In het eerste hoofdstuk wordt *gender-based taxation* verder uitgewerkt waardoor het idee van deze heffing duidelijk wordt en de doelstellingen en ideeën worden getoetst aan de hand van het beslissingsmodel. Hier zullen de verschillende facetten van dit model elk in een apart hoofdstuk worden besproken zodat er in de conclusie een goed gefundeerde uitspraak kan worden gedaan over de wenselijkheid van een *gender-based taxation* en over de rechtvaardiging hiervan.

Hoofdstuk 1 Gender-based taxation

1.1 Wat is gender-based taxation?

Gender-based taxation is een vorm van belastingheffing waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen mannen en vrouwen, deze heffingstechniek is voortgevloeid uit het bestuderen van de *optimal tax theory* en de relaties tussen elasticiteiten en belastingheffing. Om het principe van een belastingheffing die differentieert naar geslacht beter te begrijpen, wordt er gekeken naar het ontstaan van deze theorie.

Deze theorie maakt grotendeels gebruik van de effectiviteitslessen uit de Ramsey-theorie.¹⁸ Hierin wordt gesteld dat het hoog belasten van laag elastische goederen en het laag belasten van hoog elastische goederen economisch efficiënt is omdat er dan weinig verstoring optreedt. In hoofdstuk 2 wordt dieper ingegaan op deze theorie.

1.1.1 Literatuur overzicht

Akerlof heeft in 1978 onderzocht dat een belastingsysteem dat uitgaat van niet-wijzigbare productiekarakteristieken, zogenaamde endogene kenmerken, economisch efficiënter is dan het heffen over exogene kenmerken.¹⁹ Om zo'n systeem te kunnen inzetten moeten groepen mensen worden geselecteerd op endogene kenmerken, dit wordt ook wel het *taggen* van mensen genoemd. Uit dit principe is een belastingheffing voortgevloeid waarbij de belastingdruk gedifferentieerd wordt door bijvoorbeeld het geslacht (endogeen) en niet noodzakelijk door het genoten inkomen (exogeen). Het resultaat is *gender-based taxation*, waarbij het belastingtarief verschillend is voor mannen en vrouwen.

Het idee voor een belastingheffing naar geslacht is niet nieuw. Mirrlees heeft in zijn werk ook al de verschillen van de arbeidsaanbodelasticiteit gebruikt als parameter voor de belastingheffing.²⁰ De effectiviteitsverhoging die door een dergelijke belastingheffing kan plaatsvinden zijn als eerste aangetoond in de artikelen van Rosen, Boskin en van

¹⁸ F.P. Ramsey, *A contribution to the theory of taxation*, *Economic Journal* (37) 1927, p.58.

¹⁹ A. Akerlof, *The economics of "tagging" as applied to the optimal income tax, welfare programs and manpower planning*, *The American Economic Review* (68, no 1) 1978, p. 8-19.

²⁰ J.A. Mirrlees, *An exploration in the theory of optimum income taxation*, *The Review of Economic Studies* (38) 1971, p. 175-208.

Sheshinski.^{21 22} Vooral in het laatste artikel wordt de effectiviteitsslag die gemaakt kan worden met een verschillend belastingstelsel voor mannen en vrouwen beschreven vanuit de destijds (1983) bestaande situatie. Dit is gebeurd door middel van twee stappen:

- Allereerst is vastgesteld dat een separate belastingheffing van partners efficiënter is dan een gezamenlijk belasting. Dit komt doordat in een stelsel met een gezamenlijke belastingheffing de tweede verdiener hoger wordt belast dan in een separate belasting. De tweede verdiener is over het algemeen meer vatbaar voor financiële prikkels, waardoor een hogere belasting contraproductief werkt.
- Vervolgens is hierop doorgedaan, door een verschil in belastingtarief tussen mannen en vrouwen te onderzoeken. Hieruit werd geconcludeerd dat in het optimum het belastingtarief voor vrouwen de helft zou zijn van de belastingheffing voor mannen.²³ Om deze tariefsdaling budgetneutraal te kunnen doorvoeren zou het tarief van de belastingheffing voor mannen moeten stijgen.

Een belangrijke parameter voor het gewin van economische effectiviteit is dat *gender-based taxation* van niet-wijzigbare factoren uitgaat, namelijk het geslacht. Door het belastingsysteem te enten op niet-wijzigbare factoren komt het dichterbij de optimale *lump-sum tax* waardoor de *excess burden* klein is. Dit inzicht komt ook terug in de talentenbelasting van Tinbergen en de belasting naar leeftijd van Kremer.²⁴²⁵

Arbeidsaanbodelasticiteiten zijn dynamisch en aan veranderingen onderhevig. Het is dus niet vanzelfsprekend dat modellen uit beschreven literatuur uit 1970 of 1980 hedendaags nog actueel en toepasbaar zijn. Historische data laten namelijk zien dat de arbeidsaanbodelasticiteiten van vrouwen in de periode 1930-1970 erg snel gegroeid zijn, voornamelijk door de opkomst van het parttime werken.²⁶ In de jaren hierna, tussen 1970

²¹ D. R. Feenberg en H. S. Rosen, *Behavioral simulation methods in tax policy analysis*, University of Chicago Press 1983, p. 7-46.

²² M. J. Boskin en E. Sheshinski, *Optimal tax treatment of the family: married couples*, *Journal of Public Economics* (20) 1983, p. 281-297.

²³ M. J. Boskin en E. Sheshinski, *Optimal tax treatment of the family: married couples*, *Journal of Public Economics* (20) 1983, p. 296.

²⁴ J. Tinbergen, *Belasting op Bekwaamheid*, *Intermediair*, 30 (6) 1970.

²⁵ M. Kremer, *Should taxes be independent of age?*, mimeo 2003.

²⁶ C. Goldin, *The quiet revolution that transformed women's employment, education and family*, *American Economic Review Papers and Proceedings* 2006, p. 1-21.

en 2000, zijn steeds meer vrouwen het buitenshuis werken als een carrière gaan zien. Daar gingen vrouwen meer fulltime gingen werken en kwamen er meer vrouwen op hoge posities terecht. Hierdoor werd de elasticiteit stabiel en het arbeidsleven meer een lange termijnplan. Ondanks deze ontwikkelingen zijn er nog steeds meer mannen op hoge posities in het bedrijfsleven en is de arbeidsparticipatie van vrouwen lager dan die van mannen.²⁷ Deze verandering laat wel zien dat elasticiteiten ook met de tijdsgeest mee gaan, door de toenemende vrouwenemancipatie groeien de mogelijkheden voor vrouwen en worden de elasticiteiten lager.

Door de verandering van man-vrouwverhoudingen en de maatschappelijke druk om meer arbeidsparticipatie door vrouwen te krijgen, zijn er verschillende onderzoeken gepubliceerd over dit onderwerp. In het artikel van Alesina, Ichino en Karabarbounis worden de voordelen onderzocht van een lineaire *gender-based taxation*. Hiermee wordt een lineaire belasting met een lager belastingpercentage voor vrouwen dan voor mannen bedoeld. Invoering van *gender-based taxation* zal een grote impact hebben op het leven van mensen doordat onder andere carrièrebeslissingen en de verdeling van huishoudelijke taken in een gezin worden beïnvloed.²⁸ Hierdoor is het moeilijk om een standaard en allesomvattende voorspelling te maken over de effecten. Maar uit hun modellen kan wel geconcludeerd worden dat door *gender-based taxation* vrouwen meer zullen werken en dus minder huishoudelijke taken zullen verrichten. Zowel de man-vrouwverdeling op de werkvloer als de verdeling van taken in het gezin zal dus aan veranderingen onderhevig zijn door een invoer van *gender-based taxation*. In paragraaf 1.4.3 wordt dieper ingegaan op de verandering van arbeidsparticipatie en de verdeling van huishoudelijke taken.

Om de effecten van *gender-based taxation* beter te voorspellen is het van belang om naar de doelstellingen van een dergelijk regeling te kijken. Deze regeling bestaat uit twee componenten: de sociale en de economische component.. De sociale component van *gender-based taxation* is het stimuleren van een hogere arbeidsparticipatie van vrouwen en daardoor een gelijkere intra-huishoudelijke verdeling binnen een partners. Hiernaast

²⁷ O. Tanis en K. Zandvliet, *nulmeting wettelijke streefcijfers vrouwen in de top*, SEOR in opdracht van ministerie van OCW, 15-02-2012

²⁸ A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarbounis, *Gender-based taxation and the division of family chores*, American Economic Journal: Economic Policy (3), p. 25.

heeft *gender-based taxation* een economische component. Doordat de regeling economisch efficiënt is, levert hij hoogstwaarschijnlijk economische groei op. Deze economische efficiëntieslag kan worden gezien als een separate doelstelling maar kan ook worden beschouwd als een voortvloeiende van de sociale doelstelling.

1.1.2 Gezamenlijk/individueel belastingstelsel

Zoals eerder besproken is de wijze van belastingen belangrijk. De Nederlandse wetgever is vanaf de jaren zestig bezig om het belastingstelsel van een gezamenlijk systeem om te bouwen naar een individueel systeem.²⁹ In het artikel van Sheshinski is opgemerkt dat de eerste stap naar een effectiviteitslag het individueel belastingen van mannen en vrouwen is.³⁰ Vandaar dat er in deze paragraaf gekeken wordt naar de verschillen tussen een gezamenlijk en individueel systeem en waarom dit van belang is.

De meeste belastingssystemen gebruiken niet enkel het inkomen als maatstaf voor verschillen in de belastingheffing. Er wordt tevens gebruik gemaakt van sociale componenten, zoals het beleid om alleenstaanden op andere wijze in de heffing te betrekken dan partners.³¹ Dit systeem komt voort uit de gedachte dat partners samen een economische eenheid vormen en daardoor ook als eenheid belast zouden moeten worden.³² Als partners gezamenlijk wordt belast worden de beide partners als het ware als één gezien. Zo zijn dan bijvoorbeeld de individueel genoten salarissen toerekenbaar aan elkaar, hierdoor kan een eenverdiener met een partner die niks verdient twee keer van de progressie in de tariefschalen gebruik maken.

²⁹ N.C.G. Gubbels, *Samenlevingsverbanden in de inkomstenbelasting en de schenk-erfbelasting* (diss. Tilburg UVT), Deventer: Kluwer 2011, p. 311-338.

³⁰ M. J. Boskin en E. Sheshinski, *Optimal tax treatment of the family: married couples*, *Journal of Public Economics* (20) 1983, p. 281-297.

³¹ Zoals art. 2.17 IB, waarin wordt gesteld welke inkomsten tussen de partners mogen worden toebedeeld.

³² P. Chiappori, *Rational household labor supply*, *Econometrica*, *Econometric Society* (56) 1988, p. 63-90 en P. Apps en R. Hees, *Taxation and the household*, *Journal of Public Economics* (35) 1988, p. 355-369.

Stel dat er een gezin is waarbij de man 100.000 euro verdient en de vrouw 30.000 euro. De belasting wordt als volgt geheven:

0-10.000	10% belasting
10.000 -20.000	20% belasting
20.000-40.000	30% belasting
40.000- hoger	40% belasting

Als de man en vrouw gezamenlijk zouden worden belast dan is de totale belasting 38.000 [$2 \times ((25.000 \times 40\%) + (20.000 \times 30\%) + (10.000 \times 20\%) + (10.000 \times 10\%))$]. Als de man en vrouw als individu belast zouden worden dan wordt de man belast voor 33.000 [$(100.000 \times 40\%) + (20.000 \times 30\%) + (10.000 \times 20\%) + (10.000 \times 10\%)$] en de vrouw voor 6.000 [$(10.000 \times 30\%) + (10.000 \times 20\%) + (10.000 \times 10\%)$].

Het gezamenlijke systeem is in dit voorbeeld 1.000 euro voordeliger doordat de schijven optimaal gebruikt kunnen worden. Een gezamenlijk belastingsysteem betekent meestal ook dat de tweede verdiener de facto hoger wordt belast dan in een individueel stelsel. De minstverdienende is in de meeste gevallen de vrouw: bij 80% van de tweeverdieners is de man de meestverdienende partner.³³ Hierdoor geeft een dergelijk systeem een *desincentive* om als tweede verdiener/minstverdienende te starten met werken of meer te gaan werken. In het bovengenoemde voorbeeld komt dit tot uitdrukking, als de vrouw meer gaat werken en bijvoorbeeld 40.000 euro per jaar gaat verdienen. Deze extra 10.000 wordt belast met 40%. Als zij evenwel op individuele basis belast zou worden, dan zal deze extra 10.000 met 30% belast worden. Hierdoor zou de vrouw in een gezamenlijk stelsel tegen een hoger marginaal tarief belast worden dan de man, ook als ze hetzelfde werk zouden doen.³⁴

³³ L. Moonen, L. Kösters, Steeds meer tweeverdieners, webmagazine CBS 2011.

³⁴ A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarbounis, *Gender-based taxation and the division of family chores*, American Economic Journal: Economic Policy (3) 2007, p. 1.

TABLE 1—OECD (2003): MARGINAL TAX RATES IN 2001

Country	2nd earner	Single	Ratio	2nd earner	Single	Ratio	System (1999)
Canada	32	21	1.5	36	27	1.4	Separate
France	26	21	1.2	26	27	1.0	Joint
Germany	50	34	1.5	53	42	1.3	Joint
Italy	38	24	1.6	39	29	1.4	Separate
Japan	18	15	1.2	18	16	1.1	Separate
Spain	21	13	1.6	23	18	1.3	Separate/Joint
Sweden	30	30	1.0	28	33	0.9	Separate
UK	24	19	1.3	26	24	1.1	Separate
US	29	22	1.3	30	26	1.2	Joint/Optional
Average	28	21	1.4	31	25	1.2	

Figuur 1: Verschil in belasting singels en de 2de verdiener in een partners. Bron: F. Jaumotte, Labour Force Participation of Women: Empirical Evidence on The Role of Policy and Other Determinants in OECD Countries, OECD Economic Studies, No. 37, 2003/2

Figuur 1 gaat uit van getrouwde partners met twee kinderen, waarbij de man 100% verdient van een *average productive worker* (APW). De vrouw (*second earner*) verdient in de eerste vier kolommen van deze tabel 67% van het APW en in de volgende kolommen 100%. De ratio in de tabel laat de verhouding zien tussen de belasting van een alleenstaande en een tweede verdiener in een partners. In deze tabel is goed te zien dat tweede verdiener over het algemeen zwaarder belast worden bij een gezamenlijk systeem dan bij een individueel systeem. Daarnaast laat figuur 1 zien dat als deze tweede verdiener parttime werkt, ze relatief zwaarder wordt belast dan bij een fulltime baan.

Historisch gezien was het gezamenlijke belastingstelsel voor partners de gebruikelijke manier om de inkomens van partners te belasten, maar sinds de jaren zeventig stuurt de OECD aan op meer gelijke fiscale behandeling van partners en singels.³⁵ Mede hierdoor zijn de meeste OECD-landen overgegaan op een gesplitst belastingstelsel voor partners. Echter, zoals figuur 1 laat zien, betekent zo'n gesplitst systeem niet dat de tweede verdiener hetzelfde belast wordt als alleenstaanden. Dit komt doordat veel landen een belastingfaciliteit hebben als er een van de twee partners geen inkomsten heeft, zoals een aftrekpost bij de eerste verdiener.³⁶ Meestal is de tweede verdiener bij partners de vrouw, waardoor – als gevolg van het vervallen van die faciliteit - getrouwde vrouwen over het algemeen zwaarder belast worden dan alleenstaanden of mannen, dit staat haaks op de

³⁵ F. Jaumotte, *Labour force participation of women: empirical evidence on the role of policy and other determinants in OECD countries*, OECD Economic Studies (37) 2003, p. 57.

³⁶ F. Jaumotte, *Labour force participation of women: empirical evidence on the role of policy and other determinants in OECD countries*, OECD Economic Studies (37) 2003, p. 57.

Ramsey-theorie.³⁷ De *Ramsey-theorie* stelt namelijk dat het economisch efficiënter is om laag elastische groepen zwaarder te belasten en mannen hebben een lagere arbeidsaanbodselasticiteit dan getrouwde vrouwen. Enkel in Finland, Griekenland, Hongarije, Korea, Luxemburg, Mexico, Zweden en Turkije worden partners hetzelfde belast als alleenstaanden.³⁸

1.2 Onderzoeken naar de arbeidsaanbodelasticiteit

Arbeidsaanbodelasticiteit kan worden gedefinieerd als de mate waarin de curve voor aanbod van arbeid verandert als de prijs voor arbeid verandert. Deze elasticiteit levert de data waardoor *gender-based taxation* zijn effectiviteit krijgt, want door een verondersteld elasticiteitsverschil tussen mannen en vrouwen kan een systeem van verschillende belastingheffing een effectiviteitsvoordeel geven. Vandaar dat er in deze paragraaf wordt onderzocht of er een verschil is en hoe groot dit verschil is. Allereerst wordt er gekeken hoe deze elasticiteit werkt waarna de trends en resultaten van verschillende empirische onderzoeken worden besproken.

Vanaf de jaren zeventig is er veelvuldig empirisch onderzoek gedaan naar de arbeidsaanbodelasticiteit. Mede als gevolg van verschillende berekeningsmethoden, databronnen en tijdsperioden, is de hoogte van deze elasticiteit echter nog altijd een punt van discussie.³⁹ Door het verschil in onderzoeksopzet is het bovendien moeilijk om arbeidsaanbodelasticiteiten van verschillende onderzoeken en landen met elkaar te vergelijken. De verschillen in arbeidsaanbodelasticiteiten kunnen immers ook veroorzaakt worden door verschillen in belastingmaatregelen, maar ook door het verschil in onderzoeksopzet. De vergelijking is dus moeilijk. Voordat de onderzoeken besproken worden, moet er eerst gekeken worden naar de totstandkoming van deze gegevens en de theorie die hierachter zit.

1.2.1 Vraag en aanbod

Zoals hierboven beschreven komt de arbeidsaanbodelasticiteit tot stand door wijzigingen in de vraag- en aanbodcurve, daarom wordt er eerst naar deze theorie gekeken. De markt

³⁷ S. Bastani, *Gender-based and couple-based taxation*, International Tax and Public Finance (20) 2013, p. 653-686.

³⁸ Zie bijlage 8 voor de complete tabel.

³⁹ O. Bargain, K. Orsini en A. Peichi, *Labor supply elasticities in Europe and the US*, IZA discussion paper (5820) 2011.

draait om het maken van keuzes. Consumenten kiezen bijvoorbeeld voor product A in plaats van het vergelijkbare product B. Naast de keuze voor bepaalde producten is ook bij het verrichten van arbeid of het 'nuttigen' van vrije tijd sprake van een keuze. Al deze keuzes zijn afgebakend door budgettaire en tijdsbeperkingen. Hierdoor sluit de keuze voor het één het substituuut uit.⁴⁰ Om een beeld te krijgen van de markt en de economie moet daarom niet enkel gekeken worden naar de geconsumeerde goederen, maar ook naar hetgeen dat hiervoor wordt opgegeven. Deze kosten worden *opportunity costs* genoemd, voor een uur vrije tijd bestaan deze kosten uit het loon dat dezelfde persoon voor een uur werken had kunnen verdienen.⁴¹ De keuze die wordt gemaakt is de individuele afweging van de consument die de vraag voor een goed⁴² bepaalt.

De totale vraag voor een goed is de vraag van alle individuele consumenten tezamen. De vraag stijgt normaliter als de prijs van het goed afneemt en daalt wanneer de prijs toeneemt. Het evenwicht is het punt waar vraag en aanbod van een goed samenkomen, oftewel waar vraag en aanbod aan elkaar gelijk zijn.⁴³ Deze evenwichtssituatie is de meest efficiënte verdeling.⁴⁴

Een groter aanbod dan de vraag naar een product wordt een surplus genoemd.⁴⁵ In deze situatie moet de prijs worden verlaagd, waardoor de vraag stijgt en de situatie weer teruggaat naar de evenwichtssituatie. Het tegenovergestelde, een tekort, is ook mogelijk.⁴⁶ In deze situatie zal de prijs van het goed stijgen waardoor de vraag daalt en de evenwichtssituatie wordt bereikt. In de ideale markt zonder belastingheffingen zorgen vraag- en aanbodvariëaties dus altijd voor een nieuw evenwicht. Deze relatie tussen prijswijzigingen en corresponderende wijzigingen van de vraag wordt de wet van vraag en aanbod genoemd.⁴⁷

⁴⁰ J.E. Stiglitz en C. E. Walsh, *Economics*, New York: Norton 2006, p. 34.

⁴¹ J.E. Stiglitz en C. E. Walsh, *Economics*, New York: Norton 2006, p. 38.

⁴² Onder het begrip 'goed' vallen ook diensten.

⁴³ N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 75.

⁴⁴ J.E. Stiglitz, *Economics of the public sector (third edition)*, New York: Norton 2000, p. 57.

⁴⁵ N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 76.

⁴⁶ N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 76.

⁴⁷ N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 77.

1.2.1 Prijselasticiteit

Prijselasticiteit geeft de relatieve verandering van de vraag aan als de prijs met 1% stijgt, hoe hoger de elasticiteit hoe groter dit effect.⁴⁸ Een prijselasticiteit van bijvoorbeeld -2 betekent dat de vraag met 2% daalt als de prijs met 1% stijgt. Bij een perfect inelastisch goed zal er geen verandering optreden door een prijsstijging, de elasticiteit is dan dus nul.⁴⁹ Een perfect elastisch goed is ook mogelijk, hierbij zal een prijsstijging ervoor zorgen dat het goed volkomen uit de markt verdwijnt.⁵⁰

De prijselasticiteit wordt beïnvloed door een aantal variabelen zoals het aantal substitutiemogelijkheden voor het product. Luxe goederen hebben een hogere prijselasticiteit dan primaire goederen, dit komt doordat primaire goederen noodzakelijk zijn voor de primaire levensbehoefte.⁵¹ Hiernaast is tijd een belangrijke factor van de prijselasticiteit, een prijsstijging hoeft niet altijd direct tot een daling van de vraag te leiden.⁵² Dit is vooral te zien bij primaire goederen. Doordat deze goederen een lage elasticiteit hebben zal de vraag op korte termijn niet veel dalen, maar alternatieven worden wel aantrekkelijker waardoor er op lange termijn wel een daling van de vraag kan ontstaan.

1.2.2 Aanbodselasticiteit

De hierboven beschreven prijselasticiteit richt zich op de vraagkant van de verhouding tussen vraag en aanbod. Aanbodselasticiteit kijkt juist naar de verandering in aanbod door de prijsstijging. Het geeft dus de verandering van het aanbod aan als de prijs met 1% stijgt.⁵³ In tegenstelling tot de prijselasticiteit is de aanbodselasticiteit in de meeste gevallen positief, want een prijsstijging heeft over het algemeen een aanbodstijging tot gevolg. Een aanbodselasticiteit van 2 betekent dus dat als de prijs met 1% stijgt, het aanbod met 2% stijgt. Aanbodselasticiteiten tussen de 0 en 1 worden als inelastisch beschouwd en daarboven is een goed elastisch.⁵⁴

⁴⁸ J.E. Stiglitz en C. E. Walsh, *Economics*, New York: Norton 2006, p. 85.

⁴⁹ N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 94.

⁵⁰ N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 94.

⁵¹ N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 90.

⁵² N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 91.

⁵³ J.E. Stiglitz en C. E. Walsh, *Economics*, New York: Norton 2006, p. 85.

⁵⁴ N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 96.

Arbeidsaanbodelasticiteit (de relatie tussen aanbod en prijs van arbeid) kan – meer concreet – ook worden uitgedrukt als de relatie tussen de verandering van het inkomen van werknemers (de prijs) en de arbeidsinspanning. Omdat de daadwerkelijk verrichte arbeidsinspanning vaak niet meetbaar is, wordt het aantal gewerkte uren hiervoor als maatstaf gebruikt.⁵⁵ Door een verandering in het inkomen kan er een substitutie van arbeid naar vrije tijd ontstaan, dit komt doordat het inkomen daalt wordt het minder aantrekkelijk om arbeid te verrichten. Met vrije tijd wordt dan bedoeld alle tijd die niet wordt besteed aan betaalde arbeid. Hoe groter deze substitutie, hoe groter de arbeidsaanbodelasticiteit.

Een verandering in het inkomen kan meerdere oorzaken hebben, zoals verandering in belastingheffing of een salarisstijging of -daling. Het is van belang voor de meetresultaten dat deze inkomensverandering niet voortvloeit uit een wijziging in de gewerkte uren. Dit zal namelijk onzuivere meetresultaten opleveren aangezien de verandering in gewerkte uren de hoogte van de arbeidsaanbodelasticiteit bepaalt.

De formule voor arbeidsaanbodelasticiteit is als volgt:

$$\text{Arbeidsaanbodelasticiteit} = \frac{\text{procentuele verandering in gewerkte uren}}{\text{procentuele verandering in inkomsten}}$$

Een arbeidsaanbodelasticiteit van 0,5 betekent dus dat bij een reële loonstijging van 1% het arbeidsaanbod zal toenemen met 0,5%.

Financiële redenen zijn echter niet de enige reden om meer of minder arbeid te verrichten, hierdoor is de arbeidsaanbodelasticiteit per bevolkingsgroep verschillend.⁵⁶ Verschillende bevolkingsgroepen hebben namelijk verschillende beweegredenen om te gaan werken. Vandaar dat het in kaart brengen van de arbeidsaanbodelasticiteit van belang is om belastingwetgeving te ontwerpen die gericht is op economische efficiëntie.

⁵⁵ C. Meghir en D. Phillips, *Labour supply and taxes*, in: J.A. Mirrlees (ed.), *Dimensions of tax design*, Oxford University Press 2010, p. 205.

⁵⁶ C. Meghiren D. Phillips, *Labour supply and taxes*, in: J.A. Mirrlees (ed.), *Dimensions of tax design*, Oxford University Press 2010, blz. 225.

1.2.3 Schattingen

Arbeidsaanbodelasticiteiten kunnen niet berekend worden op basis van vaste data.⁵⁷ Vandaar dat er een schattingsmodel moet worden gemaakt van de mogelijke inkomstenstijging en de samenhangende verandering in de gewerkte uren. Doordat het belastingstelsel een progressief stelsel is met verschillende uitzonderingen en drempels, wordt het schatten van het aanbod door prijsstijgingen lastig. Een “eenvoudig” lineair model zal dus niet toereikend zijn om met de niet-lineaire aard van de individuele arbeidsaanbodkeuzes om te gaan.⁵⁸ Om deze reden wordt er uitgeweken naar meer complexe modellen met meerdere variabelen. Om toch een gedegen beeld van het arbeidsaanbod te krijgen zijn er in de loop der tijd verschillende econometrische modellen ontwikkeld. Een duidelijke opsomming van deze modellen is te vinden in het artikel van Evers, Mooij en van Vuuren.⁵⁹ Doordat deze modellen met meerdere variabelen werken, is het aan de onderzoeker zelf om deze variabelen in te vullen en te bepalen. Hierdoor ontstaan er verschillen in de uitkomsten van deze onderzoeken. Doordat de berekeningen gebaseerd zijn op geavanceerde schattingen en modellen, is de uitkomst van de vergelijking afhankelijk van de gebruikte methode. Dit houdt in dat er een sterke behoefte is aan een gestandaardiseerde methode waarmee metingen tussen verschillende landen met elkaar vergeleken kunnen worden.⁶⁰

1.2.4 Verschillende data

Naast de verschillende berekeningswijzen ontstaan er ook verschillen doordat er verschillende data wordt gebruikt. Zo kan er bijvoorbeeld data van de fiscale autoriteiten worden gebruikt, maar ook enquêtes en overige metingen.⁶¹ Daarnaast zitten er verschillen in de groepen die gemeten worden. Bijvoorbeeld in welke mate bevolkingsgroepen worden opgesplitst. Ten slotte is het bij enquêtes de vraag hoe deze enquête is afgenomen.

⁵⁷ O. Bargain, K. Orsini en A. Peichi, *Labor supply elasticities in Europe and the US*, IZA discussion paper (5820) 2011, p. 11.

⁵⁸ R. Moffitt, *The econometrics of kinked budget constraints*, Journal of Economic Perspectives (4,2) 1990, p. 119-139.

⁵⁹ M. Evers, R. de Mooij en D. van Vuuren, *What explains the variation in estimates of labour supply Elasticities?*, CPB discussion paper (51) 2005, p. 11.

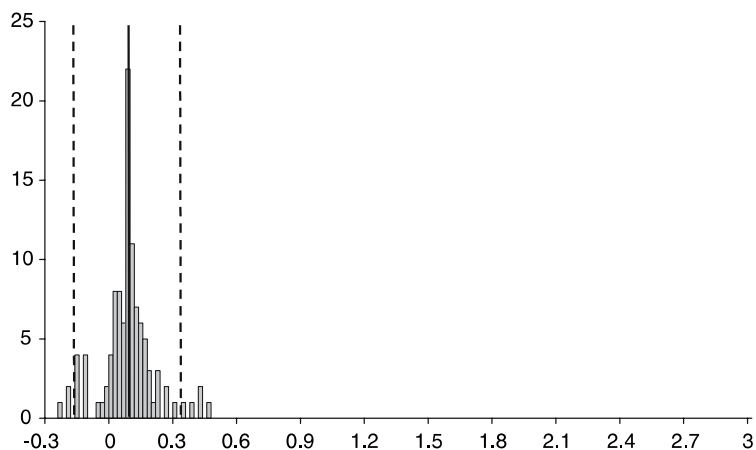
⁶⁰ O. Bargain, K. Orsini en A. Peichi, *Labor supply elasticities in Europe and the US*, IZA discussion paper (5820) 2011, p. 2.

⁶¹ O. Bargain, K. Orsini en A. Peichi, *Labor supply elasticities in Europe and the US*, IZA discussion paper (5820) 2011, p. 1.

1.3 Empirische modellen

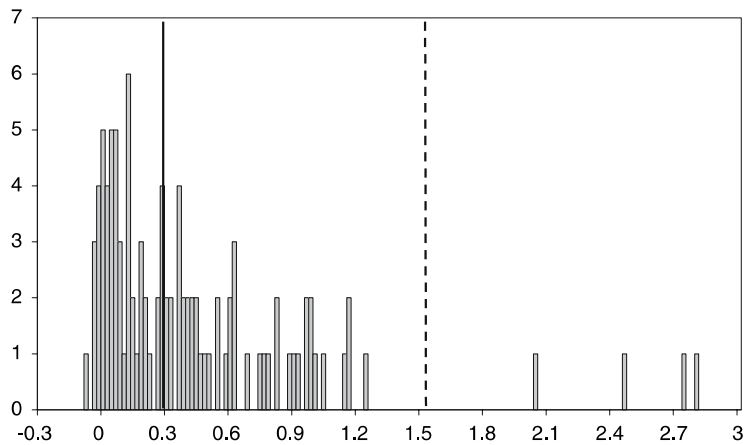
1.3.1 Onderzoeken elasticiteit (onderzoek Evers, de Mooij, van Vuuren)

Zoals beschreven zijn er vele componenten die een empirisch onderzoek naar arbeidsaanbodelasticiteit kunnen beïnvloeden. Dit is de reden dat er verschillende elasticiteiten zijn en niet één uniforme arbeidsaanbodelasticiteit. In 2008 hebben Evers, de Mooij en van Vuuren een analyse uitgevoerd van 30 empirische studies en 209 elasticiteiten.⁶² Deze analyse is tot stand gekomen door empirische onderzoeken uit verschillende landen en studies te combineren. Door deze onderzoeksopzet toe te passen, kon de data gehermodelleerd worden tot een meer consistente dataset. Hierdoor is het mogelijk om de elasticiteiten uit verschillende landen te vergelijken. Door de elasticiteiten in een figuur weer te geven zijn de globale verschillen tussen mannen en vrouwen in een oogopslag duidelijk te zien. De arbeidsaanbodelasticiteit van vrouwen is veel meer gespreid en minder homogeen dan dezelfde elasticiteit voor mannen. Figuur 2 en 3 tonen de spreiding van de mannelijke en vrouwelijke arbeidsaanbodelasticiteiten.

Figuur 2: spreiding arbeidsaanbodelasticiteit mannen. Bron: Evers, de Mooij, van Vuuren, *the wage elasticity of labour supply: a synthesis of empirical estimates*, *De Economist* (2008) 156:25-43, p 34. De verticale as geeft de aantal studies met eenzelfde elasticiteit aan en de horizontale as geeft de elasticiteit aan.

⁶² M. Evers, R. de Mooij en D. van Vuuren, *The wage elasticity of labour supply: a synthesis of empirical estimates*, *De Economist* (156) 2008, p. 25-43 en M. Evers, R. de Mooij en D. van Vuuren, *Arbidsaanbodelasticiteit en beleid*, *Economisch-statistische berichten*, (92) 2007, nr. 4506, p. 171-173.

Figuur 3: spreiding arbeidsaanbodelasticiteit vrouwen. Bron: Evers, de Mooij, van Vuuren, the wage elasticity of labour supply: a sunthesis of empirical estimates, *De Economist* (2008) 156:25-43, p 34. De verticale as geeft de aantal studies met eenzelfde elasticiteit aan en de horizontale as geeft de elasticiteit aan.

Opvallend aan figuur 2 en 3 is het verschil in spreiding tussen mannen en vrouwen en de verschillende landen. Mannen variëren tussen -0,2 en 0,5 en vrouwen tussen -0,2 en 2,8. De mediaan in figuur 3 bevindt zich op 0,27. Dit is hoger dan de elasticiteit van mannen van 0,08, maar vooral het verschil in spreiding is opvallend. Dit kan komen door een verschil in regelgeving in de verschillende landen of doordat er een verschil is in opvattingen over participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Uit data van de OESO – OECD *family* database blijkt namelijk dat er een verband zit tussen de overheidsuitgaven aan gezinnen met kinderen en de participatie van vrouwen, landen met lage uitgaven op dit gebied hebben ook een lage arbeidsparticipatie van vrouwen.⁶³

Dat de studie ondanks de hermodellering geen 100% consistent resultaat oplevert, komt mede doordat de studies in verschillende landen uitgevoerd zijn. Hierdoor zijn er verschillen in cultuur en opvattingen over werk, naast verschillen in regelgeving die arbeid kunnen stimuleren.⁶⁴ Deze verschillen hebben het meeste effect op de elasticiteiten van vrouwen, met als gevolg een grotere spreiding in elasticiteit in bovenstaande figuren. Daarnaast geeft het verschil in de mediaan tussen mannen en vrouwen (respectievelijk 0,08 en 0,27) aan dat vrouwen in het algemeen, volgens de

⁶³ Kamerstukken II, 2012-2013, 33716 nr 5, internationale vergelijking kindregelingen.

⁶⁴ Kamerstukken II, 2012-2013, 33716 nr 5, internationale vergelijking kindregelingen.

auteurs, gevoeliger zijn voor financiële prikkels.⁶⁵ Tussen specifieke landen kan dit effect echter verschillend zijn.

1.3.2 Empirische data met meer differentiatie (onderzoek IZA)

In juni 2011 heeft de IZA (Institute for the Study of Labor) een grote vergelijking van internationale arbeidselasticiteiten gepubliceerd, gesplitst naar verschillende landen en samenlevingsvormen.⁶⁶ In dit onderzoek zijn 25 datasets van 17 Europese landen en de Verenigde Staten met elkaar vergeleken, zowel op de extensieve en intensieve marge als op verschillende bevolkingsgroepen:

- Bij de extensieve marge is de keuze om wel of niet te participeren op de arbeidsmarkt meegenomen in het onderzoek. Ook niet-participanten tellen dus mee;
- Bij de intensieve marge wordt enkel naar de data van deelnemers op de arbeidsmarkt gekeken. Als mensen niet participeren op de arbeidsmarkt worden ze dus niet meegenomen in deze berekeningen.

Hierdoor is een duidelijker beeld ontstaan van de arbeidsaanbodelasticiteit in Europa en de VS en kunnen er vergelijkingen en conclusies op basis van deze gegevens getrokken worden. De gebruikte data komen uit verschillende jaren en zowel uit enquêtes als gegevens van de lokale fiscale autoriteiten. De onderzoeken komen uit 1998, 2001 en 2005 waarbij voor sommige landen een onderzoek in meerdere jaren is gedaan. Het jaartal staat in de eerste kolom van de tabellen in Bijlage 1 tot en met 4.⁶⁷

Uit het IZA-onderzoek kan worden opgemaakt dat alleenstaande vrouwen een lagere arbeidsaanbodelasticiteit hebben dan vrouwen die samenwonen hetgeen betekent dat vrouwen die samenwonen gevoeliger zijn voor financiële prikkels dan single vrouwen. Dit verschil bestaat voornamelijk in de extensieve marge. De intensieve marge-elasticiteiten liggen bij vrouwen in een partners tussen de 0,01 en 0,08 en voor alleenstaande vrouwen tussen 0,00 tot 0,07. De extensieve marge zit bij vrouwen die

⁶⁵ M. Evers, R. de Mooij en D. van Vuuren, *Arbidsaanbodelasticiteit en beleid*, Economisch-statistische berichten, (92) 2007, nr. 4506, p. 171-173, p. 172.

⁶⁶ O. Bargain, K. Orsini en A. Peichi, *Labor supply elasticities in Europe and the US*, IZA discussion paper (5820) 2011.

⁶⁷ Zie Bijlage 1 tot en met 4.

samenwonen daarentegen tussen de 0,10 en 0,57 en voor alleenstaande vrouwen tussen 0,05 en 0,43⁶⁸. De samenlevingsvorm heeft dus invloed op de arbeidsaanbodelasticiteit.

Als deze arbeidsaanbodelasticiteiten van vrouwen worden vergeleken met de arbeidsaanbodelasticiteiten van mannen blijkt dat de elasticiteiten van alleenstaande mannen en alleenstaande vrouwen niet veel verschillen. Alleenstaande mannen hebben een intensieve elasticiteit van 0,0 tot 0,08 en een extensieve elasticiteit van 0,04 tot 0,62, waarbij de 0,62 een uitschieter is van Ierland in 2001. Als deze niet wordt meegeteld, ligt de extensieve elasticiteit tussen de 0,04 en 0,47 wat zeer vergelijkbaar is met de elasticiteit van alleenstaande vrouwen.

Bij partners blijkt er volgens de studie wel een duidelijk verschil in de arbeidsaanbodelasticiteiten van mannen en vrouwen te bestaan. De intensieve marge blijft weliswaar redelijk gelijk tussen de 0 en 0,03 voor mannen en 0,01 en 0,08 voor vrouwen. Maar de extensieve marge van mannen gaat omlaag naar 0,03 tot 0,27, terwijl deze waarde juist stijgt voor vrouwen in een partners. Dit brengt het verschil op 0,03 tot 0,27 voor mannen en 0,10 tot 0,57 voor vrouwen.

Hiernaast blijkt uit de schattingen van de arbeidsaanbodelasticiteiten dat de aanwezigheid van kinderen van invloed is op deze elasticiteit, maar in deze categorie zijn verschillen tussen landen erg groot. Zo zit er bij de Ierse elasticiteiten in het onderzoek uit 1998 een groot verschil tussen zowel als alleenstaanden, namelijk 0,23 zonder kinderen en 0,56 met kinderen voor een en respectievelijk 0,24 en 0,64 voor alleenstaanden. Bij verschillende andere landen liggen de elasticiteiten dicht bij elkaar of dalen ze juist, zoals in Frankrijk het geval is. Door de grote spreiding van de elasticiteiten tussen de verschillende landen valt op te maken dat een verschil in regelgeving een groot effect op de elasticiteiten heeft. Dit valt op te maken door de relatie tussen overheidsuitgaven aan gezinnen zoals kinderopvangtoeslag en arbeidsparticipatie.⁶⁹

⁶⁸ Zie Bijlage 1 tot en met 4.

⁶⁹ Kamerstukken II, 2012-2013, 33716 nr 5, internationale vergelijking kindregelingen.

De conclusie die uit dit onderzoek kan worden opgemaakt is dat er een groot verschil in elasticiteiten is tussen alleenstaanden en partners. Bij partners gaat de extensieve arbeidsaanbodelasticiteit van mannen namelijk omlaag, terwijl die van vrouwen omhoog gaat. Dit houdt in dat vrouwen in een partners een dubbel zo hoge arbeidsaanbodextensieve elasticiteit hebben dan mannen.

De onderzoekers van dit rapport hebben als suggesties voor volgende onderzoeken om data uit meerdere jaren te gebruiken, hierdoor kan een accuratere schatting van de elasticiteiten worden gemaakt en valt er een uitspraak te doen over de ontwikkeling van de elasticiteiten.⁷⁰

1.3.3 Nederlandse empirische data over meerdere jaren (onderzoek CPB)

Naast onderzoeksbureaus doen overheidsinstanties ook onderzoek naar arbeidsaanbodelasticiteit. De Nederlandse instantie die hiervoor onderzoek verricht is het CPB (Centraal Planbureau).⁷¹ CPB-onderzoeken zijn in tegenstelling tot de twee eerder behandelde onderzoeken niet gericht op meerdere landen, maar gebaseerd op Nederland. In de CPB-paper uit 2013 is gebruik gemaakt van gegevens over een periode van zes jaren, de data zijn door het CPB verzameld in de periode 1999-2005. Deze onderzoeksperiode was een aanbeveling van het eerder beschreven IZA-onderzoek. De gegevens zijn afkomstig uit de gemeentelijke basisadministratie, het sociaal statistisch bestand en een beroepsbevolkingsenquête. Studenten en 58-plussers zijn niet meegenomen in deze data.⁷²

In dit onderzoek is de samenlevingsvorm bepalend; er is onderscheid gemaakt tussen alleenstaanden, alleenstaanden met kinderen, partners en partners met kinderen. Daarnaast is er in deze categorieën onderscheid gemaakt tussen verschillende groepen zoals het inkomen en het opleidingsniveau. De resultaten zijn als volgt:

⁷⁰ O. Bargain, K. Orsini en A. Peichi, *Labor supply elasticities in Europe and the US*, IZA discussion paper (5820) 2011.

⁷¹ M. Mastrogiacomo e.a., *A structural analysis of labour supply elasticities in the Netherlands*, CPB Discussion Paper (235), 2013.

⁷² M. Mastrogiacomo e.a., *A structural analysis of labour supply elasticities in the Netherlands*, CPB Discussion Paper (235), 2013, p. 13.

Alleenstaanden zonder kinderen

Allereerst valt op dat er een groot verschil is in de resultaten tussen de intensieve en extensieve marge. Dit houdt in dat als personen participeren op de arbeidsmarkt, ze relatief ongevoelig zijn voor salarisstijging, maar als er van een werkloze situatie naar werksituatie wordt gegaan, het salaris wel een belangrijke afweging is om te gaan werken of niet.

De resultaten laten zien dat de arbeidsaanbodelasticiteit van alleenstaande mannen zonder kinderen marginaal lager is dan die van alleenstaande vrouwen zonder kinderen.⁷³ Het elasticiteitsverschil tussen mannen en vrouwen is echter wel minimaal, vergeleken met de elasticiteitsverschillen in andere groepen. Dit kleine verschil is het gevolg van salarisverschillen tussen mannen en vrouwen omdat de intrinsieke preferentie om te werken verschilt. Daarnaast is er een groot elasticiteitsverschil tussen hoog- en laagopgeleiden en de middenleeftijdsgroep heeft de laagste elasticiteit van alle leeftijdsgroepen. Eenzelfde verschil zit in de inkomensgroepen: hoe hoger het inkomen hoe lager de elasticiteit. Aan de hand van deze data kan dus worden geconcludeerd dat er een zeer klein verschil is tussen mannen en vrouwen die alleenstaand zijn, maar dat er wel verschillen ontstaan als het inkomen en opleiding toenemen.

Alleenstaanden met kinderen

De elasticiteit van de alleenstaanden met kinderen ligt tussen 0,59 en 0,6 wat redelijk overeenkomt met de elasticiteit van alleenstaanden zonder een kind.⁷⁴ Als er echter gekeken wordt naar de intensieve elasticiteit (int.) is er wel een verschil met de alleenstaanden zonder kinderen. Deze elasticiteit stijgt namelijk van 0,07 naar 0,17, wat betekent dat de keuze om te gaan werken niet zozeer verandert. De hoeveelheid uren die gewerkt worden is wel gevoelig voor financiële prikkels. Daarnaast beginnen de elasticiteiten van mannen en vrouwen uit elkaar te lopen. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat 80% van de alleenstaande ouders vrouw is waardoor deze data vertekend kan zijn.⁷⁵ Tot slot loopt de elasticiteit terug naarmate kinderen ouder worden. Het grootste verschil zit tussen de groep 0-3 en 4-11 jaar, mede als gevolg van het feit dat het kind naar de basisschool gaat als hij of zij vier jaar is. De groep ouders van kinderen tot

⁷³ Zie bijlage 5.

⁷⁴ Zie Bijlage 6.

⁷⁵ M. Mastrogiacomo e.a., *A structural analysis of labour supply elasticities in the Netherlands*, CPB Discussion Paper (235), 2013, p. 16.

vier jaar is bovendien een bevolkingsgroep waar door middel van de kinderopvangtoeslag de participatie van zowel mannen als vrouwen gestimuleerd wordt.

Partners zonder kinderen

Bij de elasticiteiten van partners zonder kinderen lopen de elasticiteiten van mannen en vrouwen verder uit elkaar als hun eigen salaris stijgt: 0,07 voor mannen en 0,27 voor vrouwen. Maar beide elasticiteiten zijn gedaald in vergelijking met alleenstaanden zonder kinderen van 0,39 naar 0,07 voor mannen en van 0,46 naar 0,27 voor vrouwen. De intensieve marge voor mannen is nul. Dit houdt in dat als een werkende man samenwoont met een vrouw, hij niet meer of minder uren gaat werken als zijn salaris verandert. Daarnaast vallen dezelfde relaties op met betrekking tot opleiding en inkomsten als bij alleenstaanden, hoewel de verschillen hier kleiner zijn. Over het algemeen zijn de elasticiteiten van partners zonder kinderen erg laag en de onderlinge verschillen erg klein.

Partners met kinderen

Bij partners met kinderen verdubbeld de elasticiteit van vrouwen en die van mannen in vergelijking met partners zonder kinderen. Hierdoor is het verschil tussen mannen en vrouwen enorm toegenomen naar 0,14 voor mannen en 0,5 voor vrouwen. De intensieve elasticiteit van mannen is ongeveer gelijk gebleven, wat betekent dat als de man werkt hij niet gevoelig is voor salarisschommelingen. Daarnaast is de kruiselasticiteit, hiermee wordt de verandering in het arbeidsaanbod van de vrouw bedoeld als het inkomen van de man stijgt, van vrouwen flink gestegen in vergelijking met de kruiselasticiteit van partners zonder kinderen. Daar waar er in het eerste geval bijna geen sprake is van kruiselasticiteit, is deze nu -0,16. Dit houdt in dat als het salaris van de man met 1% stijgt, het arbeidsaanbod van de vrouw met 0,16% daalt.

Daarnaast valt op dat net zoals bij de partners zonder kinderen er geen verschillen bestaan in opleidingsniveau en salaris, terwijl dit bij de alleenstaanden wel het geval is. In vergelijking met alleenstaanden met kinderen valt het tot slot op dat er bijna geen verschil in de elasticiteiten bestaat in relatie tot de leeftijd van het kind, terwijl hier bij de alleenstaanden grote verschillen in ontstaan.

Participeren en parttime werken

Bijlage 5 laat zien hoeveel uren per week mannen en vrouwen uit de onderzochte landen werken. Bij de mannen laat deze tabel een sterke concentratie tussen de 35-40 uur per week zien, gevolgd door 0-4 uur per week. Mannen werken gemiddeld genomen dus vaak fulltime. Bij vrouwen is het aantal gewerkte uren veel meer verdeeld. Als vrouwen participeren op de arbeidsmarkt kiezen ze dus vaker voor een parttime functie dan mannen.

1.3.4 CPB rapport 2015

Naast deze onderzoeken over de arbeidsaanbodelasticiteit zijn er ook belangrijke analyses zoals de CPB policy brief van februari 2015.⁷⁶ Hierin wordt aan de hand van studies naar arbeidsaanbodelasticiteit bekeken hoe gevoelig Nederlanders zijn voor financiële prikkels. In dit onderzoek wordt geconcludeerd dat de gevoeligheid voor financiële prikkels heel erg afhangt van de groep personen. Zo zijn mannen relatief ongevoelig en moeders met jonge kinderen relatief gevoelig voor financiële prikkels. Doordat deze verschillende groepen anders reageren op een inkomensstijging of -daling is een generiek fiscaal beleid weinig effectief, maar kunnen gerichte fiscale prikkels wel een goede uitwerking hebben. Hierbij moet gedacht worden aan het stimuleren van werk of het de-stimuleren van werkeloosheid voor moeders met jonge kinderen. Zo leidt een verlaging van de kinderbijslag tot een stijging van de arbeidsparticipatie.⁷⁷ Aan de andere kant kunnen ook subsidies voor jonge moeders om te gaan werken worden verhoogt, zoals de inkomensafhankelijke combinatiekorting. Tot slot concludeert dit rapport dat Nederland te maken heeft met de wet van de remmende voorsprong, de participatie van vrouwen is hoog en daardoor moeilijk te verbeteren. En heeft het huidige fiscale stelsel al gerichte kortingen en subsidies om arbeidsparticipatie van bepaalde groepen te vergroten.

1.3.5 Conclusies uit de drie onderzoeken naar de arbeidsaanbodelasticiteit

De drie onderzoeken die in dit hoofdstuk uiteen zijn gezet zijn hebben alle drie een andere insteek, maar ze vullen elkaar wel zodanig aan dat de combinatie een redelijk beeld van de situatie geeft. Dit komt mede doordat het IZA-onderzoek en het onderzoek van Evers, De Mooij en Van Vuuren een combinatie zijn van respectievelijk 25 en 30 empirische

⁷⁶ E. Jongen, H. de Boer en P. Dekker: "De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid", CPB policy brief 2015/02.

⁷⁷ E. Jongen, H. de Boer en P. Dekker: "De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid", CPB policy brief 2015/02, p.14.

onderzoeken. Echter zijn al deze empirische onderzoeken gebaseerd op schattingen en zijn de genoemde cijfers dus geen feiten. Maar doordat er een grootte aantal empirische onderzoeken met een onderscheid tussen verschillende groepen is de data relevant.

Het onderzoek van Evers, De Mooij en Van Vuuren heeft aangetoond dat er een verschil zit in de arbeidsaanbodelasticiteiten van mannen en vrouwen. Doordat het IZA-onderzoek meer specifieke situaties onderzocht, is bij dit onderzoek naar voren gekomen dat dit verschil voornamelijk bestaat bij partners in de extensieve marge: de elasticiteitverschillen zitten voornamelijk in de participatiebeslissing. Het CPB-onderzoek – dat in tegenstelling tot de andere onderzoeken enkel Nederland heeft onderzocht, maar wel gebruik maakte van data uit zes verschillende jaren – onderstreepte deze conclusie. Naast de arbeidsparticipatie is de hoeveelheid uren die wordt gewerkt ook verschillend tussen mannen en vrouwen.

Tot slot zijn er ook arbeidsaanbodselasticiteit-verschillen door leeftijd en opleiding. Deze verschillen zijn weliswaar minder groot dan het verschil tussen mannen en vrouwen in een partnersrelatie, maar nog steeds aanwezig. Het verschil in salaris is hiernaast tevens bepalend voor de arbeidsaanbodselasticiteit. Lage inkomens hechten namelijk meer waarde aan elke euro dan hoge inkomens, hierdoor wordt er anders gereageerd op inkomenswijzigingen.

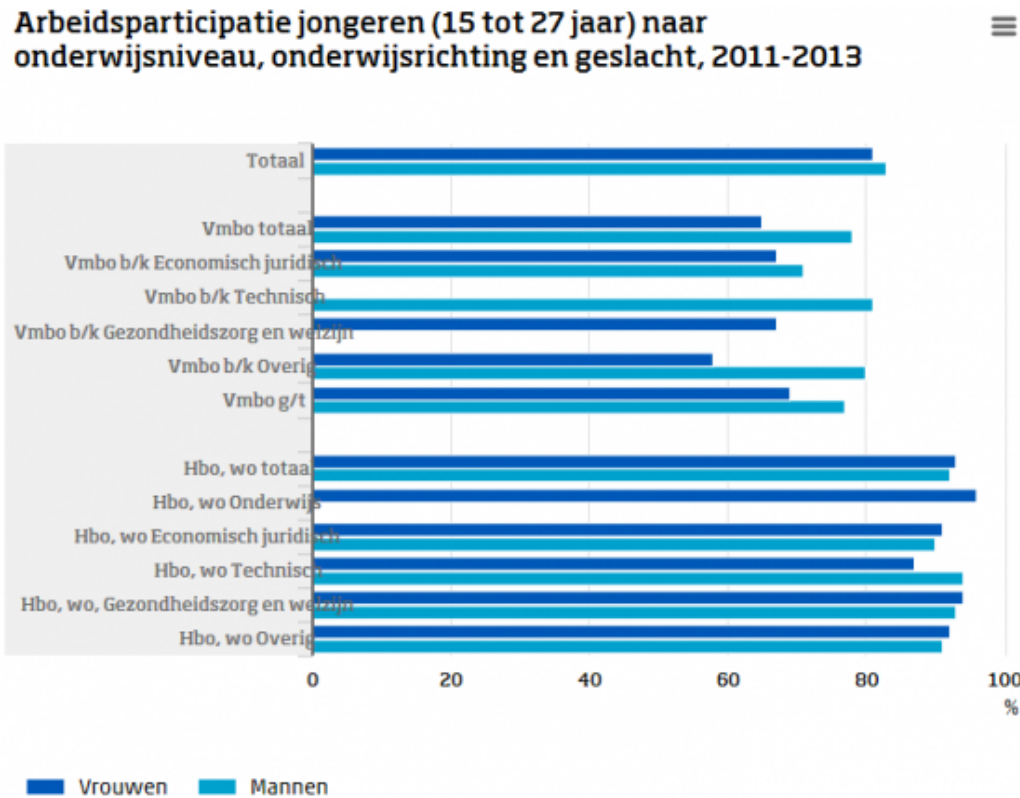
1.4 Participatiebeslissing vrouwen

De arbeidsaanbodselasticiteit verschillen tussen mannen en vrouwen spelen zich voornamelijk af rond de participatiebeslissing van vrouwen. Deze participatiebeslissing is vooral van belang bij partners, want hier blijkt dat de extensieve marge van mannen daalt en die van vrouwen juist omhoog gaat. Dit wijst erop dat vrouwen in een relatie sneller de beslissing maken om niet te gaan werken. Vandaar dat er in deze paragraaf wordt gekeken naar de vraag welke factoren er meespelen in de beslissing tot arbeidsparticipatie die vrouwen maken.

Om vast te stellen waarom sommige vrouwen niet participeren op de arbeidsmarkt moet er eerst vastgesteld worden, welke groep er niet participeert. In deze paragraaf wordt daarom de participatiegraad van vrouwen in verschillende leeftijdscategorieën en opleidingsniveaus behandeld.

1.4.1 Opleidingsniveau

Uit het CPB-onderzoek blijkt dat het opleidingsniveau een belangrijke graadmeter bij de arbeidsparticipatie van vrouwen. Figuur 4 gaat uit van de netto participatiegraad.⁷⁸ Dit omvat het aandeel van de werkzame beroepsbevolking binnen de potentiële beroepsbevolking.

Figuur 4: Netto arbeidsparticipatie vrouwen (25-35 jaar) naar opleidingsniveau. bron CBS 2014

Figuur 4 laat zien dat hoogopgeleide vrouwen tussen de 15 en 27 jaar oud in 2013 een arbeidsparticipatie van 90% hebben. Ter vergelijking: laagopgeleide vrouwen in dezelfde leeftijdscategorie hebben een veel lagere participatiegraad (51%). Deze relatie tussen arbeidsparticipatie en opleidingsniveau in Nederland is niet uniek. Een onderzoek heeft uitgewezen dat deze relatie voorkomt in 12 onderzochte westerse landen.⁷⁹ Hoewel het verband tussen opleidingsniveau en participatiegraad in vele landen voorkomt, is het effect van opleidingsniveau op participatie niet in alle landen hetzelfde. Over het algemeen zijn de verschillen tussen een lage en hoge opleiding in Scandinavische landen

⁷⁸ M. Mastrogiacomo e.a., *A structural analysis of labour supply elasticities in the Netherlands*, CPB Discussion Paper (235), 2013.

⁷⁹ S. Cantillon e.a., *Rich and poor: perspectives on tackling inequality in Ireland*, Oak Tree Press 2001.

laag. In Oost-Europese landen zijn deze verschillen relatief groot.⁸⁰

Het verschil tussen opleidingsniveau en arbeidsparticipatie wordt veroorzaakt door verschillende factoren. Allereerst hebben hoogopgeleide vrouwen over het algemeen minder kinderen dan laagopgeleide vrouwen. Laag-, midden- en hoogopgeleide vrouwen hebben gemiddeld respectievelijk 1,9, 1,8 en 1,6 kinderen.⁸¹ Naarmate er minder kinderen zijn, hoeft er minder tijd aan zorg voor de kinderen te worden besteed waardoor het mogelijk is om meer betaalde arbeid te gaan verrichten. Doordat het verschil in het aantal kinderen tussen laag-, midden- en hoogopgeleide vrouwen beperkt is heeft het verschil in het aantal kinderen heeft maar een marginale invloed op de arbeidsparticipatie van vrouwen.⁸²

Naast het opleidingsniveau zijn de opvattingen en denkwijzen van de vrouw een belangrijke factor in de keuze om wel of niet te participeren op de arbeidsmarkt. Het sociale milieu wordt geacht normen en denkwijzen te beïnvloeden van moeders over de opvoeding van hun kinderen en hun rol buitenshuis. Dit sociale milieu wordt bepaald door het economische, culturele en sociale omstandigheden en denkwijzen. Door zich te begeven in een bepaald milieu worden de normen en waarden van dit milieu overgenomen en ook de denkwijze of moeders wel of niet moeten gaan werken.

Hierdoor hebben mensen met een lager opleidingsniveau die zich in een lager sociaal milieu bevinden vaak traditionelere denkwijzen over de rol van de vrouw, wat zou kunnen resulteren in een lagere arbeidsparticipatie indien de economische situatie hen dat toestaat.⁸³ Het is immers van belang om op te merken dat niet iedereen de vrije keuze heeft om wel of niet te participeren in de arbeidsmarkt. Naast de groep mensen die niet kunnen participeren door een handicap of andere vormen van arbeidsongeschiktheid, is er ook een groep die wellicht vanuit overtuiging niet wil participeren op de arbeidsmarkt maar door economische noodzaak wel moet werken. Hierdoor is het sociale milieu en denkwijzen die daarbij passen slechts een van de factoren die van belang is voor de arbeidsparticipatie. Het is niet zo dat een enkele factor ervoor zorgt dat een persoon gaat

⁸⁰ E. Steenvoorden, *Hoe werkt opleiding? Een internationaal vergelijkend onderzoek naar opleidingsverschillen in de arbeidsparticipatie van vrouwen* (masterscriptie, Amsterdam VU), 2008.

⁸¹ Data CBS 2014.

⁸² E. Steenvoorden, *Hoe werkt opleiding? Een internationaal vergelijkend onderzoek naar opleidingsverschillen in de arbeidsparticipatie van vrouwen* (masterscriptie, Amsterdam VU), 2008

⁸³ P. Bourdieu, *Social space and symbolic power*, sociological theory (7) 1989, p. 14-25.

deelnemen aan de arbeidsmarkt of niet, dit is vaak een combinatie van factoren.

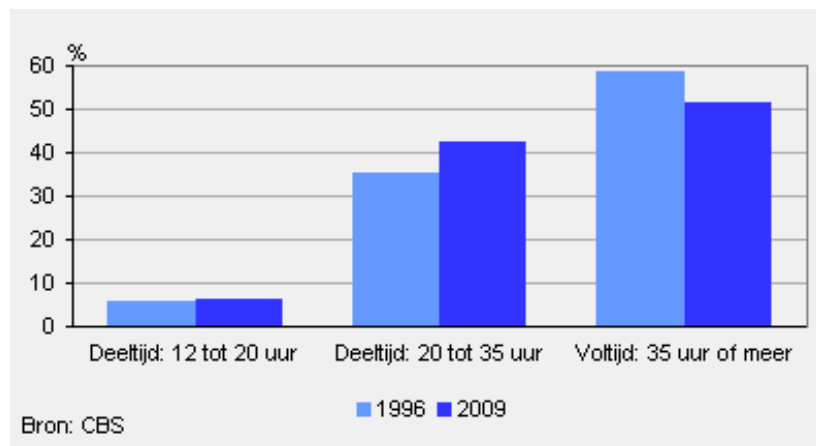
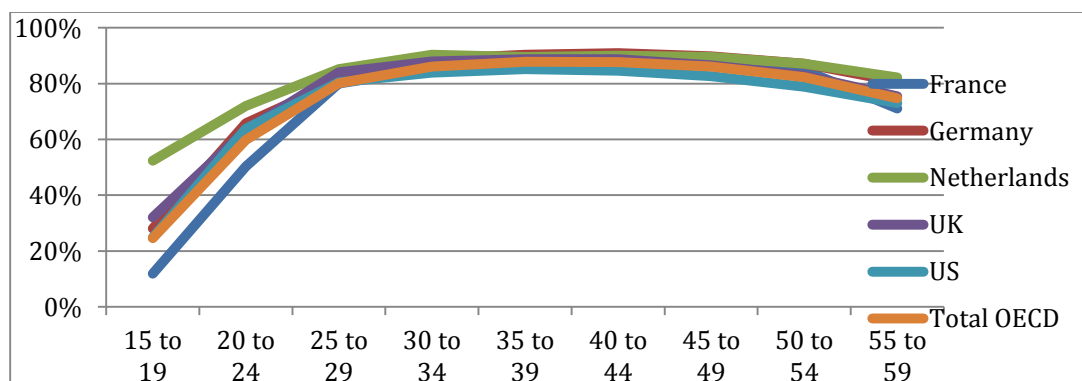

Fig 5: Hoogopgeleide vrouwen (25-35 jaar) naar arbeidsduur. Bron CBS 2013

Figuur 5 laat zien hoeveel uren per week hoogopgeleide vrouwen tussen de 25 en 35 jaar werken. Het opvallende aan deze figuur is dat het aantal vrouwen dat werkt stijgt, zie hiervoor figuur 4. Maar minder vrouwen kiezen ervoor om voltijd te gaan werken in vergelijking met 1996. Deze daling is gecompenseerd doordat er meer vrouwen zijn gaan werken wat inhoudt dat de groep vrouwen die in 1996 kozen om niet te gaan werken, er in 2009 voor kiezen om parttime te gaan werken.

1.4.2 Leeftijd

Naast opleiding is arbeidsparticipatie ook verschillend per leeftijd. Daarom is het van belang om te onderzoeken welke leeftijdsgroepen een hoge en lage arbeidsparticipatie hebben.

Figuur 6 Arbeidsparticipatie mannen naar leeftijdsgroep. Data OECD database on labour force statistics 2012

Figuur 6 laat de arbeidsparticipatie van mannen zien naar leeftijdsgroepen. Het valt op dat alle gemeten landen een gelijke grafiek laten zien waarin de arbeidsparticipatie oploopt tot het dertigste levensjaar en een arbeidsparticipatie laat zien tussen de 84% en 90%. Deze participatiegraad daalt pas weer rond het vijftigste levensjaar en blijft tussen het dertigste en vijftigste levensjaar nagenoeg gelijk. Nederland heeft zelfs geen verandering en de overige landen wijzigen slechts 1% of 2%.

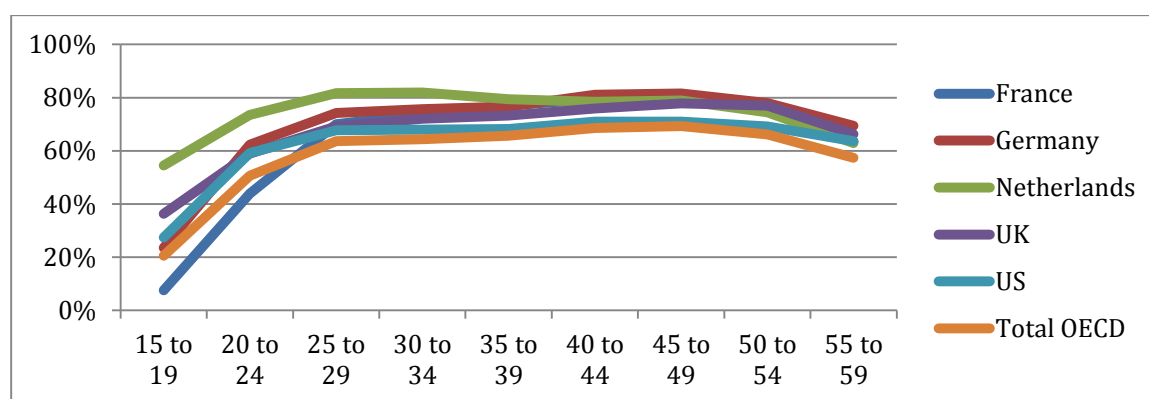

Fig 7 Arbeidsparticipatie vrouwen naar leeftijdsgroep. Data OECD database on labour force statistics 2012

Figuur 7 geeft de arbeidsparticipatie weer van vrouwen in verschillende leeftijdsgroepen. Het valt op dat in vergelijking met de arbeidsparticipatie van mannen (Figuur 6) deze participatie aanzienlijk lager ligt. De hoogst gemeten participatie door vrouwen vindt plaats in Nederland en bestaat voor 82% uit mensen in de leeftijdsgroep 25-34 jaar, de hoogste participatie van de totale OECD data is slechts 69%. Er is dus ook een groter verschil in de participatiegraad van de verschillende landen. Ter vergelijking: de grafieken over de arbeidsparticipatie door mannen waren alle zes redelijk gelijk en de zes grafieken over de arbeidsparticipatie door vrouwen zijn veel minder homogeen.

Naast het feit dat de arbeidsparticipatie lager is, valt vooral de Nederlandse grafiek op. Deze grafiek behaalt de hoogste participatiegraad in jongere leeftijdsgroepen en zakt daarna terug om vanaf ongeveer veertig jaar weer te stijgen. Deze golfbeweging houdt in dat er kennelijk een reden is om te stoppen met werken om daarna weer betaalde arbeid

te verrichten. Deze golfbeweging ligt in lijn met de levenslooptheorie.⁸⁴ Volgens de levenslooptheorie is de manier waarop mensen hun leven inrichten en kiezen tussen arbeid, familie en educatie een sociale constructie. In deze theorie worden arbeidscarrières van vrouwen gezien als een aaneenschakeling van werk en geen werk. In de jaren zestig betekende deze levensloop meestal dat vrouwen, nadat ze getrouwd waren en kinderen hadden gekregen, stopten met werken. Deze opvatting is sinds de jaren zeventig aan het veranderen, waardoor de levensloop weer flexibeler wordt en er meer ruimte is voor eigen keuzes.⁸⁵ Figuur 7 laat echter zien dat er nog steeds veel vrouwen zijn die na hun dertigste stoppen met werken om het daarna weer op te pakken. Deze arbeidsstop is in grote tegenstelling met het verloop in de grafiek van mannen in figuur 6.

1.4.3 Onderhandelingspositie met betrekking tot huishoudelijke taken.

Een van de redenen waarom vrouwen een lagere participatiegraad hebben dan mannen is terug te voeren tot de gezinssamenstelling. In moderne westerse gezinnen wordt het door historisch gegroeide gewoonte en bepaalde culturele ideeën nog steeds normaal gevonden dat mannen een betere onderhandelingspositie bij de taakverdeling van het huishoudelijke werk hebben waardoor ze minder huishoudelijke taken doen.⁸⁶ Hierdoor kunnen ze meer participeren in de arbeidsmarkt en door deze verhoogde aanwezigheid op de markt verdienen mannen ook meer dan vrouwen. Dus doordat mannen minder huishoudelijke taken verrichten dan vrouwen kunnen ze meer tijd besteden in de arbeidsmarkt en een carrière opstarten wat mannen de bovenliggende hand geeft in promoties en salaris. Hierdoor ontstaat er een vicieuze cirkel die er voor zorgt dat de onderhandelingspositie voor mannen wordt versterkt. Voor vrouwen werkt dit omgekeerd, doordat ze meer tijd besteden aan huishoudelijke taken hebben ze minder tijd voor de arbeidsmarkt waardoor ze vaak minder werken of minder verdienen dan mannen.⁸⁷

Mede hierdoor zijn mannen minder gevoelig voor financiële veranderingen in hun werk.

⁸⁴ De opkomst van welvaart zou de manier waarop mensen hun leven plannen sterk gestandaardiseerd hebben gemaakt, M. Kohli, *The world we forgot: a historical review of the life course* in 'Later life, the social psychology of aging', V.W. Marshall 1986, p. 271-303.

⁸⁵ G. Esping-Andersen, *Social foundations of postindustrial economies*, Oxford University Press 1999.

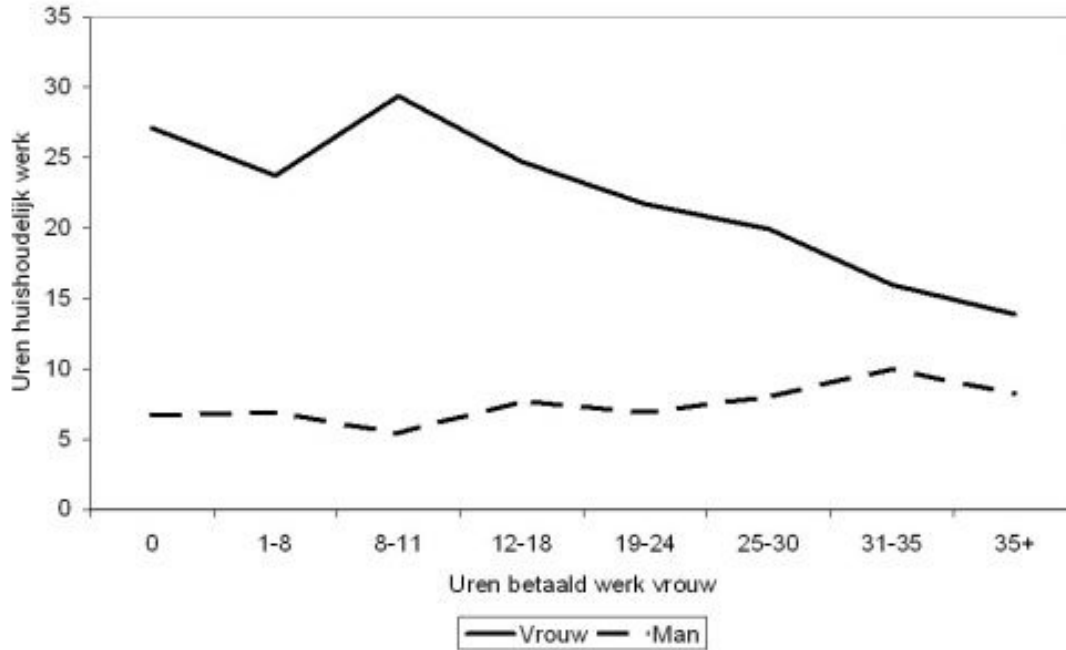
⁸⁶ A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarbounis, *Gender-based taxation and the division of family chores*, *American Economic Journal: Economic Policy* (3), p. 25.

⁸⁷ Zie bijlage 7.

Ook als hij zijn werk niet als een carrière ziet, een man kan het namelijk nog steeds maatschappelijk onwenselijk vinden om niet te werken en enkel onbetaalde arbeid te verrichten. Dit kan een reden zijn te kiezen om door te werken, ook tegen een lager salaris. Vrouwen, daarentegen, zullen er sneller voor kiezen om niet te gaan werken als de financiële compensatie niet opweegt tegen de kosten voor huishoudelijke hulp en kinderopvang.⁸⁸ In het jongste CPB onderzoek naar de effecten van kinderopvang toeslag op de arbeidsparticipatie wordt hierop ingegaan.⁸⁹ Hierin wordt gesteld dat kinderopvangtoeslag en arbeidsparticipatie met elkaar in verband staan. Daarnaast wordt aangegeven dat het effectiever is om lage inkomsten gebruik te laten maken van deze subsidie in plaats van hoge inkomens. Dit doordat als de financiële voordelen van arbeid niet afdoende hoger zijn dan niet werken de keuze om te gaan werken wordt beïnvloed. Volgens Alesina, Ichino en Karabarbounis zijn deze gezinsopvattingen de reden waarom er een verschil zit tussen de elasticiteiten van het arbeidsaanbod tussen mannen en vrouwen. Dus als de rolverdeling in een gezin gelijkwaardiger wordt, zullen ook de arbeidsaanbodelasticiteiten tussen mannen en vrouwen gelijkwaardiger worden. Dit is echter moeilijk te doorbreken doordat mannen meer verdienen dan vrouwen.

⁸⁸ A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarbounis, Gender-based taxation and the division of family chores, *American Economic Journal: Economic Policy* (3).

⁸⁹ Onderzoek alternatieve vormgeving kinderopvangtoeslag, CPB notitie 18 februari 2015.

Figuur 8: De grafiek is gebaseerd op gegevens van 772 gezinnen waar de man een volledige baan heeft en de vrouw tussen 25 en 55 jaar oud is. Bron, Tijdbestedingsonderzoek 2000. De stippellijn geeft het aantal uren wat de man aan het huishouden besteed aan en de zwarte lijn geeft dit aan voor de vrouw.

Figuur 8 is een weergave van partners met en zonder kinderen waarbij de man een voltijd baan heeft. De figuur laat zien dat als de vrouw meer gaat werken haar huishoudelijke werk niet proportioneel afneemt, waardoor haar totale aantal aan gewerkte uren (betaald en huishoudelijk) toeneemt. Daarnaast laat de figuur zien dat de huishoudelijke taken van de man nauwelijks toenemen als de vrouw meer gaat werken. Gemiddeld houdt dit in dat voor vrouwen die 8 tot 11 uur betaald werken, ze voor elk uur betaalde arbeid 33 minuten minder huishoudelijke taken verrichten, terwijl de man 6 minuten meer arbeid verricht.⁹⁰ Als vrouwen willen gaan participeren op de arbeidsmarkt of een hogere arbeidsparticipatie nastreven houdt dit dus in dat het totaal aantal gewerkte uren per week (huishoudelijke taken en betaalde arbeid) toeneemt, aangezien de man gemiddeld genomen geen extra huishoudelijke taken overneemt.

Deze bevindingen ondersteunen de theorie van Alesina, Ichino en Karabarbounis, namelijk dat vrouwen een slechtere onderhandelingspositie hebben voor de verdeling

⁹⁰ J.C. van Ours, *De Nederlandse vrouw die meer wil werken staat onder dubbele druk*, MeJustice 23-12-2008.

van huishoudelijke taken en daardoor minder participeren op de arbeidsmarkt.

1.5 Samenvatting hoofdstuk 1

De empirische data die in dit hoofdstuk gebruikt zijn, laten zien dat mannen een lagere arbeidsaanbodelasticiteit hebben dan vrouwen. Deze lagere elasticiteit komt voornamelijk tot uiting bij partners; voor alleenstaande mannen en vrouwen is de arbeidsaanbodelasticiteit redelijk gelijk. Wanneer personen een man-vrouw 'partnerschap' vormen, daalt de elasticiteit van mannen en die van vrouwen stijgt, hierbij gaat het om de extensieve marge. Hiernaast hebben kinderen, opleidingsniveau, leeftijd en salaris ook invloeden op de elasticiteit, maar bij deze factoren zijn de meetresultaten zeer divers. Dit duidt op een grote invloed van culturele verschillen tussen de landen en lokale regelgeving op de elasticiteiten. Daarnaast is naar voren gekomen dat mannen over het algemeen fulltime werken en dat bij vrouwen het aantal uren dat gewerkt wordt meer gemixt is. Zo werkt in Nederland een groot gedeelte van de vrouwen parttime terwijl in Estland 71% van de vrouwen fulltime werkt.

Op basis van deze gegevens kan dus geconcludeerd worden dat mannen een lagere arbeidsaanbodelasticiteit hebben dan vrouwen. En dat bij vrouwen de uitkomsten veel grotere variatie tonen tussen de bevolkingsgroepen en onderzochte landen. Zo hebben single mannen en vrouwen nagenoeg dezelfde elasticiteit terwijl er wel verschillen zijn bij partners met kinderen.

Na te hebben vastgesteld dat er een arbeidsaanbodelasticiteit verschil zit tussen mannen en vrouwen is er naar de mogelijke oorzaken van dit verschil gekeken. Hierbij is naar voren gekomen dat het sociale milieu waar de mensen uitkomen en de opleiding die ze genoten hebben van groot belang is. Dit geeft o.m. een verschil in denkwijzen aan tussen verschillende groepen over de opvoeding van kinderen en de vraag of een vrouw evenveel moet werken als een man. Dit sociale milieu wordt wel gedeeltelijk beïnvloed door opleidingsniveau, maar niet in zijn geheel.

Daarnaast is de verdeling van huishoudelijke taken erg van belang. De empirische studies hebben aangetoond dat de elasticiteitsverschillen groter worden bij partners. De elasticiteit van de man gaat dalen en die van de vrouw gaat omhoog zodat deze dubbel zo

hoog zijn. Een verklaring hiervoor is de niet-gelijkmatige verdeling van huishoudelijke taken, doordat de vrouw het merendeel van de huishoudelijke taken op zich neemt kan ze deze tijd niet meer gebruiken voor betaalde arbeid. De data laat zien dat als een vrouw, over het algemeen, meer gaat werken haar gedeelte van de huishoudelijke taken niet proportioneel minder wordt. Aan de andere kant wordt er vaak verwacht dat de man wel betaalde arbeid verricht en blijft verrichten waardoor hij minder huishoudelijke taken uitvoert. Doordat de man meer betaalde arbeid verricht, zal hij over het algemeen gezien ook meer verdienen dan de vrouw. En dat houdt dit systeem in werking. Ook door deze scheve verdeling van huishoudelijke taken is het grotere arbeidsaanbodelasticiteit verschil (deels) te verklaren.

Hoofdstuk 2 Efficiency

In het vorige hoofdstuk is gekeken naar de verschillen tussen mannen en vrouwen en in het bijzonder naar verschillen in arbeidsaanbodelasticiteit. Dit hoofdstuk gaat over de vraag of deze verschillen kunnen worden omgezet in een economisch efficiënte belastingwetgeving. Om dit te doen gaat er eerst gekeken worden naar wat belastingwetgeving economisch efficiënt maakt, waarna wordt gekeken naar hoe dit kan worden gecombineerd met de arbeidsaanbodelasticiteiten. Als laatste kan worden gekeken hoe efficiënt *gender-based taxation* is en wat voor economische voordelen een dergelijke wetgeving kan opleveren.

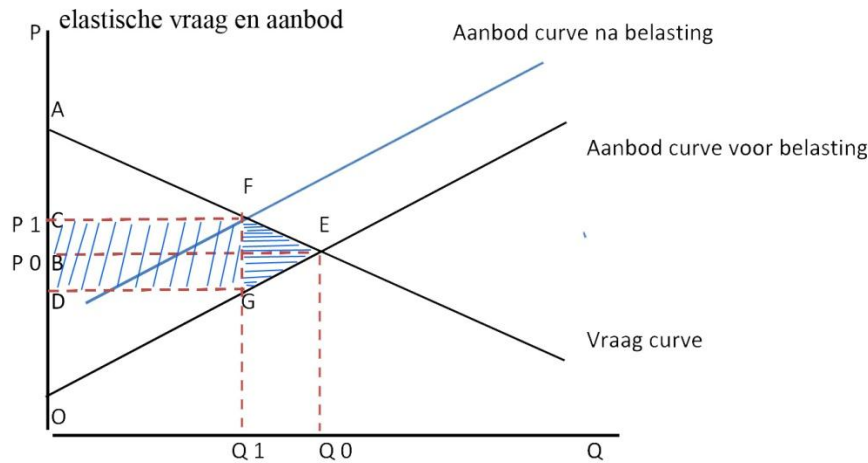
2.1 Excess burden

In de voorgaande paragraaf is een ideale markt zonder belastingheffing beschreven. Dit is echter geen reële situatie, omdat overheden in hun budgettaire behoeftes voorzien door middel van belastingheffing. Omdat deze belastingheffing effect heeft op de markt en het arbeidsaanbod, wordt er in deze paragraaf verder op ingegaan.

2.1.1 Belastingheffing, excess burden

Door belastingheffing op goederen, diensten en arbeid ontstaat er een prijsstijging en wordt het besteedbaar inkomen lager. Deze veranderingen hebben effect op de markt, waardoor de vraag naar goederen daalt. In de vorige paragraaf is er aandacht besteed aan elasticiteiten van verschillende producten. Omdat de elasticiteit van luxe goederen groter is dan van primaire goederen, zal een gelijke prijsstijging over alle goederen betekenen dat de vraag naar luxe goederen sterker daalt dan de vraag naar primaire goederen.

Voor arbeid houdt de wijziging van het besteedbare inkomen in dat de persoonlijke afweging tussen arbeid en vrije tijd een mogelijk andere uitkomst heeft. Door de verandering in het besteedbare inkomen wordt vrije tijd namelijk goedkoper in vergelijking met de situatie voor belastingheffing. De mate van deze substitutie hangt af van de arbeidsaanbodelasticiteit.

Figuur 9: elastische vraag en aanbod.

De bovenstaande figuur geeft de verschuiving van het evenwichtspunt weer. Door het heffen van belasting verschuift het aanbodspunt van Q_0 naar Q_1 . Er wordt dus minder arbeid aangeboden dan voor de belastingheffing. Door deze verschuiving verschuift het evenwichtspunt van E naar F . Het gebied tussen F, E en G is de *deadweight loss* of *excess burden*.⁹¹⁹²

2.1.2 Substitutie van arbeid naar vrije tijd

Inde praktijk lijkt bovenvermeld model niet altijd toepasbaar bij de substitutie van arbeid naar vrije tijd. Het is het voor veel personen niet mogelijk om één uur arbeid in te wisselen tegen een uur vrije tijd, omdat het gros van de beroepsbevolking een vast contract heeft met een vast aantal uren waar niet makkelijk een uur bij of af kan. Daarnaast hebben de meeste mensen één baan waardoor er niet kan worden gekozen om met de tweede baan te stoppen. Daarbij is het budgettair ook niet altijd mogelijk om te stoppen met werken of minder te werken omdat de individuele personen de inkomsten uit arbeid nodig hebben.⁹³

Hierdoor lijkt het alsof de arbeidsmarkt redelijk stabiel en vast is. Er zijn echter toch manieren voor belastingplichtigen in Nederland om met het aantal te werken uren te variëren. Bijvoorbeeld door betaald over te werken of mogelijkheden om eerder te

⁹¹ M. Feldstein, *Tax avoidance and the deadweight loss of the income tax, the review of Economics and Statistics*, MIT Press (81,4) 1999, p. 674-680.

⁹² K.E. Case en R.C. Fair, *Principles of Economics* (5th ed.). Prentice-Hall 1999.

⁹³ M. Feldstein, *Tax avoidance and the deadweight loss of the income tax, the review of Economics and Statistics*, MIT Press (81,4) 1999, p. 674-680.

stoppen of gedeeltelijk te stoppen met werken bij het bereiken van een bepaalde leeftijd.⁹⁴ Daarnaast hebben huishoudens de keuze om met twee personen te gaan werken, of als alleenverdiener of één van de twee parttime.⁹⁵ Zelfs de belastingheffing heeft invloed op deze keuze, zo kan belasting worden ontdoken door bijvoorbeeld zwart te gaan werken.⁹⁶ Naast deze keuzemogelijkheden is de maatschappelijke opinie over arbeid ook gevoelig voor veranderingen. Zo bedraagt een fulltime werkweek op dit moment vaker 36 uur terwijl 40 uur vroeger gebruikelijk was.

Daarnaast hebben ook mogelijke veranderingen in de belastingheffing en sociale uitkeringen invloed: ze veranderen niet alleen de keuze om te werken, maar hebben ook andere consequenties zoals de keuze voor (verdere) scholing en andere levensloopbeslissingen.⁹⁷

De belastingheffing heeft dus niet enkel economische gevolgen door de *excess burden* die ontstaat, maar ook sociale gevolgen door de keuzes die mede door de economische werkelijkheid worden gemaakt. Doordat er meer of minder geld in een huishouden beschikbaar komt worden er andere keuzes gemaakt met betrekking tot scholing en werk, deze keuzes zijn dus veel verregaander dan de initiële fiscale maatregelen.

2.1.3 Optimale belastingheffing

Het belangrijkste bij het bepalen van het optimale belastingtarief is de budgettaire behoefte van de overheid en de maatschappelijke afweging tussen effectiviteit en rechtvaardigheid. Deze afweging is niet economisch te bepalen en hangt dus geheel af van de wensen van de maatschappij en hoe de maatschappij georganiseerd is. Om deze afweging goed te kunnen maken moet er eerst worden gekeken met wat er met optimale belastingheffing wordt bedoeld.

Het optimale inkomstenbelasting model is een veel bestudeerd onderwerp. Het optimum is een belastingmodel waarin de *excess burden* en het substitutie-effect minimaal is, maar waar wel rekening wordt gehouden met de rechtvaardigheid. Hiervoor zal het belastingstelsel onderscheid tussen bepaalde groepen moeten maken om aan de hand

⁹⁴ N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 167.

⁹⁵ N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 167.

⁹⁶ N.G. Mankiw, *Principles of economics*, Ohio: Thomson/South-Western 2004, p. 167.

⁹⁷ C. Meghir en D. Phillips, *Labour supply and taxes*, in: J.A. Mirrlees (ed.), *dimensions of tax design*, Oxford University Press 2010, p. 221.

daarvan de economische effectiviteit en de rechtvaardigheid van een heffing te bepalen. Dan zal wel duidelijk moeten zijn hoe die groepen zijn samengesteld.

Als er geen rekening zou worden gehouden met rechtvaardigheid of draagkracht dan is een *lump-sum tax* het meest efficiënt. Een *lump-sum* belasting is namelijk een heffing van een vast bedrag dat niet door de belastingbetaler te beïnvloeden is. De overheid bepaalt in dit geval dus welk bedrag er aan belasting wordt geheven ongeacht wie de belastingplichtige is of wat zijn economische activiteit is.⁹⁸ Deze belasting is totaal gedragsneutraal, doordat er niet onder deze belasting kan worden uitgekomen waardoor er geen *excess burden* is.⁹⁹

Met een dergelijke belasting zal er geen herverdeling van inkomen plaatsvinden en wordt niet aan het draagkrachtbeginsel voldaan. Daarnaast zal het minder welvarende deel van de bevolking volgens empirische studies met liquiditeitsproblemen komen te zitten als de heffing hoger is dan het inkomen.¹⁰⁰ Mede door deze reden is een *lump-sum* heffing geen reële optie en moet er dus een genuanceerder beleid komen.

Volgens Mirrlees is het grootste probleem van de fiscale autoriteiten het gebrek aan informatie.¹⁰¹ Het huidige systeem gebruikt enkel inkomen als meetinstrument voor de belastingheffing van personen, terwijl gegevens over het IQ, opleiding, adres, leeftijd, geslacht en ras wellicht een preciezere benadering van het verdienvermogen kunnen geven. Deze gegevens zijn voor een deel ook aan verandering onderhevig, maar ze fluctueren minder dan inkomen. Dit is in lijn met het gedachtengoed van Jan Tinbergen die vindt dat de inkomstenverdeling in beginsel moet rusten op iemands verdien capaciteit.¹⁰² Doordat de overheid deze verdien capaciteit niet kan meten vindt

⁹⁸ B. Jacobs, *Een economische analyse van een optimaal belastingstelsel voor Nederland*, bijlage bij: Studiecommissie belastingstelsel, Continuïteit en vernieuwing, Een visie op het belastingstelsel 2010, p. 181.

⁹⁹ L. Sugin, *A philosophical objection to the optimal tax model*, *Tax Law Review* (64) 2011, p. 231.

¹⁰⁰ B. Jacobs, en H. Yang, *Optimal taxation of human capital and credit constraints*, mimeo: Erasmus Universiteit Rotterdam 2009.

¹⁰¹ J.A. Mirrlees, *An exploration in the theory of optimum income taxation*, *The Review of Economic Studies* (38) 1971, p. 175-208.

¹⁰² J. Tinbergen, *Belasting op Bekwaamheid*, *Intermediair*, 30 (6) 1970.

Mirrlees dat de belastingheffing moet plaatsvinden aan de hand van het arbeidsinkomen. Dat inkomen zou in essentie het product zijn van de verdien capaciteit.¹⁰³

Akerlof mengt zich in deze discussie met het standpunt dat deze individuele karakteristieken kunnen worden gebruikt voor bepaalde belastingen en noemt dit *tagging*.¹⁰⁴ Hij toont aan dat het *taggen* van mensen een grote rol speelde in de uitgaven van overheden door ouderen-, gehandicapten- en kindersubsidies. Het correct *taggen* van personen kan een positieve uitwerking hebben op de maatschappelijke welvaart zoals aangetoond in de studie van Alesina, Ichino, en Karabarounis waarbij ze ingaan op het *taggen* naar geslacht.¹⁰⁵ Zowel de informatiebehoefte als het *taggen* van karakteristieken heeft tot doel de rechtvaardigheid van een belastingstelsel te vergroten. Een belastingstelsel dat niet enkel het belastingtarief bepaald op basis van het inkomen van de belastingplichtigen kan hierdoor aan efficiëntie en rechtvaardigheid winnen.

Frank Ramsey is een van de grondleggers van de *optimal tax theory* en in zijn werk stelt hij dat de hoogte van de belasting onder andere moet afhangen van de elasticiteit van het goed.¹⁰⁶ Dit principe wordt de *Ramsey-theorie* genoemd, daarover is in het voorgaande hoofdstuk al gesproken. Door laag elastische goederen zwaar te belasten en sterk elastische goederen laag te belasten is de *excess burden* minimaal, waardoor deze manier van belastingheffing economisch effectief is. Een dergelijke heffing zal inhouden dat primaire goederen zwaar belast worden en luxe goederen licht belast.¹⁰⁷ Dit terwijl deze primaire goederen proportioneel meer worden gebruikt door armere huishoudens en luxe goederen door rijkere huishoudens. Deze praktische uitwerkingen van de theorie staan haaks op het draagkrachtbeginsel; in een dergelijk systeem worden de zwakste schouders namelijk het zwaarst belast.

¹⁰³ J.A. Mirrlees, *An exploration in the theory of optimum income taxation*, The Review of Economic Studies (38) 1971, p. 175.

¹⁰⁴ A. Akerlof, *The economics of "tagging" as applied to the optimal income tax, welfare programs and manpower planning*, The American Economic Review (68, no 1) 1978, p. 8-19.

¹⁰⁵ A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarounis, *Gender-based taxation and the division of family chores*, American Economic Journal: Economic Policy (3).

¹⁰⁶ F.P. Ramsey, *A contribution to the theory of taxation*, Economic Journal (37) 1927, p.58.

¹⁰⁷ H. Cremer en F. Gahvari, *Atkinson-Stiglitz and Ramsey reconciled: pareto efficient taxation and pricing under a break-even constraint*, Cesifo working paper (4248), 2013.

De Ramsey-theorie lijkt ook op te gaan voor arbeid. Door bevolkingsgroepen met een hoge arbeidsaanbodelasticiteit lichter te belasten dan groepen met een lage arbeidsaanbodelasticiteit is de economische verstoring van de belastingheffing op arbeid minimaal.

Naast de wijze van belastingheffing en de ideale hoogte van deze heffing, zijn de budgettaire behoeften van de overheid belangrijk voor het bepalen van de hoogte van de belastingtarieven. De budgettaire behoefte wordt bepaald door de afwegingen die de maatschappij maakt en de taken die de maatschappij aan de overheid toebedeelt. Als er veel taken aan de overheid worden toebedeeld zal er meer budget nodig zijn en dit leidt weer tot hogere belastingtarieven. Hierdoor is het optimale belastingtarief afhankelijk van de maatschappelijke opvattingen en keuzes die gemaakt worden.

De te maken keuzes over het belastingsysteem en de hoogte van de heffing liggen niet enkel in de vraag hoeveel belastinginkomsten er nodig zijn, maar ook welke mate van rechtvaardigheid wenselijk is en in welke mate er herverdeling van inkomen plaats moet vinden. Hervreiding is niet enkel een sociaal-politiek instrument, het heeft tevens een economisch nut. Inkomensherverdeling kan een positief effect hebben op de economie, doordat een niet gebruikt deel van het inkomen wordt gebruikt en dus weer terug in de economie komt. Als de maatschappelijke opvattingen bepalen dat er een hoge mate van herverdeling plaats moet vinden zal dit leiden tot hoge tarieven voor de bovenste inkomensgroepen.

2.2 Economische efficiëntie

Om een goede afweging te kunnen maken van de haalbaarheid van *gender-based taxation* is het van belang om naar de economische efficiëntie van een dergelijk systeem te kijken. Het is namelijk een van de doelstellingen van dit belastingsysteem om de efficiëntie te verhogen wat weer tot economische groei moet leiden.

2.2.1 Begripsverklaring

In het eerste hoofdstuk is beschreven dat de economische efficiëntie van een belastingsysteem wordt bepaald door de hoogte van de *excess burden*. Een kleine *excess burden* betekent dat het verstorende effect van een belastingheffing klein is.

Het tweede punt dat in deze paragraaf getest wordt, is het economisch gewin dat optreedt door de invoering van *gender-based taxation*.. Door de Europese Unie en de nationale statistische bureaus wordt het BBP (bruto binnenlands product) gebruikt om economische groei te meten. Aangezien deze methode breed geaccepteerd is, wordt deze ook gebruikt voor de toetsing van *gender-based taxation* op economische groei. Dit betekent echter niet dat een BBP-stijging gelijk staat aan welvaartsstijging, want bij een welvaartsstijging worden er meer componenten meegenomen dan de financiële vooruitgang.

2.2.2 Belastingverlaging en inkomsten

Het verlagen van het inkomstenbelastingtarief voor vrouwen zal in een statische markt betekenen dat er minder belastinginkomsten binnenkomen.¹⁰⁸ Omdat er geen historische data beschikbaar zijn van enkel een verlaging van het inkomstenbelastingtarief voor vrouwen, geeft dit geen aanknopingspunten over de wijze waarop de markt zou kunnen reageren. Algemene tariefsverlagingen hebben echter wel vaker plaatsgevonden en hiervan zijn wel data beschikbaar over de marktreactie. Een voorbeeld van een belastingdaling is Zweden in 1991. In 1991 had Zweden een gecombineerd belastingsysteem voor gezinnen met een toptarief van 76%. Dit toptarief werd verlaagd naar 51% en het gezamenlijke systeem werd vervangen. Daarnaast werd de heffingsgrondslag verbreed. Deze belastingverlaging kostte in een statische markt 89,1 miljard Zweedse kronen (SEK), waarvan 79,6 miljard SEK terug zou vloeien doordat de heffingsgrondslag werd verbreed. Door deze wijzigingen bleek er 5 miljard aan extra belastinginkomsten te zijn als een gevolg van een verhoging van de marktactiviteit.¹⁰⁹ Deze opbrengst is in de jaren na de wijzigingen verder gaan groeien omdat de markt verder is toegenomen.

De cijfers uit het bovenstaande voorbeeld kunnen echter niet op *gender-based taxation* worden toegepast. De belastingheffing omvat namelijk slechts één aspect van de arbeidsmarkt en externe effecten zoals de huidige economische situatie kunnen ook een belangrijke rol spelen. Wel valt er door de bestudering van arbeidsaanbodelasticiteiten te

¹⁰⁸ Het effect van de evt. tariefsverhoging voor mannen bespreek ik hierna.

¹⁰⁹ A.M. Gelber, *Taxation and the earnings of husbands and wives: evidence from Sweden*, The Wharton School, NBER 2012, p. 15.

zeggen dat in een markt zonder externe effecten bepaalde groepen vrouwen actiever zullen worden bij een daling van het belastingtarief dan mannen op de arbeidsmarkt. Het gaat hier dan om de groep vrouwen met kinderen en een laag inkomen.¹¹⁰ Vandaar dat bij een belastingstelsel dat differentieert op geslacht waarbij het tarief voor vrouwen daalt, het tarief voor mannen moet stijgen om het budgetneutraal te houden.

2.2.3 Toetsing economisch gewin en efficiëntie *gender-based taxation*

Invoering van *gender-based taxation* kan verschillende effecten hebben op de samenleving en de economie. Het kan onder andere zorgen voor veranderingen in het gezin, zoals een gelijkere verdeling in het gezin van de onbetaalde huishoudelijke arbeid tussen man en vrouw, wat ervoor zorgt dat de participatiegraad van vrouwen omhoog kan gaan. Deze stijging zorgt in principe voor een hoger gezinsloon waardoor het BBP ook stijgt. Volgens de *Ramsey-theorie* zorgt het minder zwaar belasten van hoog elastische arbeid voor een verkleining van de *excess burden*. Doordat deze *excess burden* wordt verkleind, vindt er minder economische verstoring plaats. Hierdoor vindt er minder substitutie tussen betaalde arbeid en vrije tijd plaats en zal er meer betaalde arbeid geleverd worden. Door deze stijging in het arbeidsaanbod van vrouwen zal het BBP omhoog gaan omdat dit resulteert in een inkomensstijging.

Hiertegenover staat dat het belastingtarief voor mannen omhoog gaat. Volgens dezelfde *Ramsey-theorie* hebben personen met een laag elastische arbeidsaanbodelasticiteit, zoals mannen, een lage *excess burden* door deze belastingverhoging en zal het economisch verlies minimaal zijn. In het eerste hoofdstuk is aangetoond dat mannen een veel lagere elasticiteit hebben dan vrouwen, vooral als ze als partners samen leven. Hierdoor zal de daling van het mannelijke arbeidsaanbod altijd lager zijn dan de stijging van het vrouwelijke arbeidsaanbod. Dus door invoering van *gender-based taxation* zou er een stijging van het totale arbeidsaanbod en dus het BBP (kunnen) plaatsvinden.

Het is lastig om de precieze BBP-stijging te voorspellen bij het invoeren van een *gender-based taxation*. Dit komt door verschillende componenten. Allereerst hangt het van het vertrekpunt af; het huidige fiscale stelsel. Als het een gezamenlijk belastingstelsel is, zal

¹¹⁰ E. Jongen, H. de Boer en P. Dekker: "De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid", CPB policy brief 2015/02.

het effect van *gender-based taxation* veel groter zijn dan in een individueel belastingstelsel. Daarnaast is de vorm van *gender-based taxation* belangrijk: is het een vlaktaks met een verschillend belastingtarief voor mannen en vrouwen en een brede grondslag? Of is er gekozen voor een progressief stelsel met een verschillend schijvenstelsel voor mannen en vrouwen? Hierbij is het van belang of de invoering van *gender-based taxation* tevens een afschaffing betekent voor verschillende subsidies zoals kinderopvangtoeslag en andere (fiscale) subsidies om de participatiegraad van vrouwen te bevorderen. Doordat zowel het startpunt als het eindpunt kan verschillen is het bijzonder lastig een berekening te maken van de economische effecten van *gender-based taxation*.

Alesina, Ichino en Karabarbounis hebben in hun artikel een schatting gemaakt van de BBP-stijging bij invoering van een differentiatie van het belastingtarief tussen de geslachten.¹¹¹ ¹¹² In deze berekening zijn andere mutaties in de overheidsfinanciën niet meegenomen, dus het eventueel schrappen van subsidies heeft geen effect op deze berekening. Daarnaast zijn de arbeidsaanbodelasticiteitverschillen zeer conservatief gehouden op 2/3 voor m/v.¹¹³ In de berekeningen komt een BBP-stijging van ruim 1% naar voren, dit zal verder oplopen als de elasticiteitverschillen hoger zijn. In het onderzoek van Bastani komt een welvaartsstijging van 0,28 tot 0,81% naar voren bij het invoeren van *gender-based taxation*. Aangezien welvaart niet hetzelfde is als economisch gewin kunnen deze cijfers niet met elkaar vergeleken worden.¹¹⁴ Er kan dus worden vastgesteld dat er een BBP-stijging zal plaatsvinden door invoering van *gender-based taxation*, de hoogte hiervan is niet precies vast te stellen.

2.2.4 Economische zwakte *gender-based taxation*

Gender-based taxation komt voort uit de gedachte van Akerlof dat het belasten van mensen op endogene kenmerken effectiever zou zijn.¹¹⁵ Dit omdat een dergelijke belasting de beslissingsvrijheid van mensen niet beïnvloedt. Een belastingheffing op basis

¹¹¹ A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarbounis, *Gender-based taxation and the division of family chores*. Draft November 2008, p. 11.

¹¹² Zie Bijlage 9.

¹¹³ In hoofdstuk één kwam een 1/2 voor m/v als elasticiteit naar voren.

¹¹⁴ S. Bastani, *Gender-based and couple-based taxation*, *International Tax and Public Finance* (20) 2013, p. 653-686.

¹¹⁵ A. Akerlof, *The economics of "tagging" as applied to the optimal income tax, welfare programs and manpower planning*, *The American Economic Review* (68, no 1) 1978, p. 8-19.

van bijvoorbeeld het salaris is een exogene belasting, de opbrengst hangt af van de beslissing van mensen om meer of minder te gaan werken. Het geslacht is een duidelijk voorbeeld van een endogeen kenmerk, maar de elasticiteiten waarmee de tarieven en de tariefdifferentiatie wordt bepaald is exogeen. De arbeidsaanbodelasticiteiten verschillen namelijk niet enkel omdat er mannen en vrouwen zijn, maar ook de samenlevingsvorm, inkomen, opleiding, milieu etc. zijn daarbij van belang. Door deze factoren blijkt de arbeidsaanbodelasticiteit van alleenstaanden vrouwen zelfs vergelijkbaar met die elasticiteit van alleenstaanden mannen, maar als er sprake is van partners dan is de vrouwelijke arbeidsaanbodselasticiteit dubbel zo hoog als haar mannelijke wederhelft. Het verschil in arbeidsaanbodselasticiteit wordt dus erg beïnvloed door de samenlevingsvorm.

Uit de analyse van arbeidsaanbodelasticiteiten is gebleken dat niet alle vrouwen een substantieel lagere arbeidsaanbodelasticiteit hebben dan mannen. De groep met het grootste verschil zijn vrouwen die samenwonen met een man en kinderen hebben. En zelfs bij deze groep is het verschil niet even groot over alle parameters. De participatievraag is veel gevoeliger voor financiële prikkels dan de vraag om meer of minder uren te gaan werken als er al geparticipeerd wordt op de arbeidsmarkt. Financiële prikkels kunnen er dus voor zorgen dat mensen gaan participeren op de arbeidsmarkt, maar mensen die al werken meer laten werken is hier een stuk ongevoeliger voor. Tot deze zelfde conclusie is het onlangs gepubliceerde CPB onderzoek ook gekomen.¹¹⁶ Hierin wordt geconcludeerd dat verschillende groepen mensen verschillend reageren op financiële prikkels. En dat Nederland te maken heeft met de wet van remmende voorsprong, doordat de arbeidsparticipatie onder vrouwen al hoog is, blijkt het moeilijk deze te verhogen. Daarnaast kan worden afgevraagd of deze participatie nog verhoogd moet worden en of dit mogelijke is. Hierdoor wordt geconcludeerd dat gerichte subsidies voor bepaalde groepen zoals jonge moeders met kinderen effectiever zijn dan een generiek fiscaal beleid.

Invoering van een *gender-based taxation* verdeelt het fiscale landschap in twee groepen, mannen en vrouwen. Deze benadering heeft dus een groot effect op de keuzes die mensen

¹¹⁶ E. Jongen, H. de Boer en P. Dekker: "De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid", CPB policy brief 2015/02.

zullen maken. Vrouwen zullen meer voordelen krijgen dan mannen, maar grote groepen vrouwen hebben deze voordelen niet nodig. Zoals single vrouwen zonder kinderen, van deze groep is de arbeidsaanbodelasticiteit ongeveer gelijk met hun manlijke equivalent en toch worden ze door deze wetgeving voorgetrokken. Deze groep gaat zich door deze fiscale maatregel (de tariefsverlaging) niet anders gedragen, toch wordt de koopkracht vergroot. Dit is een duidelijk voorbeeld van het cadeau-effect bij een instrumentele fiscale regeling.¹¹⁷ Dit cadeau-effect is een verspilling, want door het lager belasten van alle vrouwen profiteert een grote groep terwijl maar een kleine groep zich anders gaat gedragen op de arbeidsmarkt. Hierdoor krijgt de groep die zich niet anders gaat gedragen op de arbeidsmarkt dus een cadeau van de fiscus. Want deze heffing bereikt enkel de groep vrouwen te zijn die kinderen hebben en die samenwonen met een man. Het generieke karakter van *gender-based taxation* gaat ten onrechte voorbij aan het onderscheid in arbeidsaanbodelasticiteit binnen de groep vrouwen. De fiscale prikkel zou echter beperkt moeten blijven, zoals het CPB meldt, tot de groep vrouwen die moeder is van jonge kinderen. Een fiscale subsidie voor werkende moeders met jonge kinderen heeft een groter effect dan een subsidie voor alle werkende vrouwen.

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar een meer precieze variant van *gender-based taxation*, wat dus moet leiden tot een kleiner cadeau-effect. In het onderzoek van Colombino en Narazani is de effectiviteit van *gender-based taxation* vergeleken met drie andere alternatieve manieren van belastingheffing door middel van een micro-economisch model met Italiaanse data.¹¹⁸ De conclusie van dit rapport is dat *gender-based taxation* van Alisino, Inchino en Karabarounis weliswaar voldoet aan de verwachtingen, maar niet onbetwist het beste alternatief is.¹¹⁹ De participatie en het inkomen van vrouwen zal groeien, de groep die hier het meest van zal profiteren zijn de alleenstaande vrouwen. Maar een *wage subsidy system* geeft betere effecten. In een dergelijk systeem kan de meest verdienende partner in een partnerrelatie 10% van zijn belastingheffing als aftrekpost aan de tweede verdiener geven. Een soortgelijk onderzoek van Bastani waarin *gender-based taxation* wordt vergeleken met *couple-based taxation* en een combinatie van

¹¹⁷ M.E. Oenema en M. Evers: "Het is uit de hand gelopen", WFR 2012/452.

¹¹⁸ U. Comombino en E. Narazzani, *What's best for women: Gender-based taxation, Wage Subsidies or Basic Income*, IZA DP (6828) 2012.

¹¹⁹ A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarounis, *Gender-based taxation and the division of family chores*, American Economic Journal: Economic Policy, vol. 3.

beiden komt tot een vergelijkbare conclusie.¹²⁰ Namelijk dat de invoering van *gender-based taxation* naar alle waarschijnlijkheid wel voor een welvaartsstijging zal zorgen maar dat het niet direct het beste alternatief is.

2.2.5 Conclusie economisch gewin *gender-based taxation*

Concluderend kan gesteld worden dat invoering van een verschillend belastingsysteem voor mannen en vrouwen voor een economische groei lijkt te zorgen indien. De precisie stijging van het BBP is moeilijk te voorspellen omdat dit zeer arbitrair is. Deze stijging zal voornamelijk komen doordat alleenstaande vrouwen meer geld overhouden dan voor invoering van een dergelijk stelsel. Deze groep is vergelijkbaar met alleenstaanden mannen, maar krijgt door invoering van *gender-based taxation* een stijging van het besteedbare inkomen mits het salaris ongewijzigd blijft.

Daarnaast zal de arbeidsparticipatie van samenwonende vrouwen met kinderen naar verwachting ook toenemen, uit de arbeidsaanbodelasticiteit blijkt namelijk dat deze groep gevoelig is voor financiële prikkels.

Het grote minpunt van deze regeling is dat de economische groei voornamelijk komt doordat een grote groep vrouwen een hoger netto-inkomen overhoudt, niet doordat er meer arbeid wordt verricht. Dit cadeau effect wordt over het algemeen als verspilling gezien.

¹²⁰ S. Bastani, *Gender-based and couple-based taxation*, International Tax and Public Finance (20) 2013, p. 653-686.

Hoofdstuk 3 Het gelijkheidsbeginsel

Zoals in hoofdstuk 2 al toegelicht is, is belastingheffing noodzakelijk voor de overheid om zijn budgettaire wensen te kunnen vervullen. Daarnaast kunnen belastingen zorgen voor een wenselijk geachte inkomensherverdeling. Er schuilen aan belastingheffing ook nadelen zoals de *excess burden*. Vandaar dat er geprobeerd wordt om deze belastingheffing op een zodanige manier in te vullen dat de negatieve effecten minimaal blijven. De in het vorige hoofdstuk beschreven is een *lump-sum tax* erg efficiënt maar totaal niet rechtvaardig en daardoor geen reëel alternatief. Het belang van de rechtvaardigheid in de totstandkoming van belastingwetgeving is dus groot. Vandaar dat er in dit hoofdstuk wordt gekeken naar rechtvaardigheid en het gelijkheidsbeginsel waarna dit wordt toegepast op *gender-based taxation*.

3.1 Uitvoering gelijkheidsbeginsel

3.1.1 Draagkracht

Het gelijkheidsbeginsel is diep ingeworteld in een rechtstaat, het draagkrachtbeginsel heeft zich voor de belastingwetgeving gemanifesteerd als het instrument om dit beginsel toe te passen.¹²¹ De grondslag van de Nederlandse inkomstenbelasting is zodoende het draagkrachtbeginsel. Het draagkrachtprincipe is een voortvloeisel van het gelijkheidsbeginsel en draagt bij aan het welzijn van burgers.¹²² Door het draagkrachtbeginsel voelen burgers zich ongeacht hun verschillend? inkomen toch gelijk behandeld.¹²³ Dit beginsel is op verschillende manieren uit te leggen.

De populaire definitie van het draagkrachtbeginsel is dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen.¹²⁴ Hieruit komt de stelling voort dat de wetgever burger A een hogere belastingdruk mag opleggen dan burger B indien burger A meer inkomen en/of meer vermogen heeft. Door dit onderscheid in belastingheffing is het draagkrachtbeginsel onderdeel van veel discussie, er wordt dus niet naar het absolute bedrag gekeken maar

¹²¹A.C. Rijkers en I.J.F.A. van Vijfeijken, *Fiscaliteit en vermogensvorming in een inkomensbelasting*, Bijlage bij: Studiecommissie belastingstelsel, Continuïteit en vernieuwing, Een visie op het belastingstelsel, 2010, p. 251.

¹²²A.C. Rijkers en I.J.F.A. van Vijfeijken, *Fiscaliteit en vermogensvorming in een inkomensbelasting*, Bijlage bij: Studiecommissie belastingstelsel, Continuïteit en vernieuwing, Een visie op het belastingstelsel, 2010, p. 251.

¹²³S.J.H. Wijnen en L.W.D. Wijtvliet, *Logboek van een fiscaal tijdreiziger*, WFR 2013/1331, p. 5.

¹²⁴J.N. Vroonhoven-Kok en O.I.M. Ydema, *Evenredig en rechtvaardig*, WFR 2001/1095, p. 1.

wordt er vaak naar een gelijkheid in het nutsoffer gekeken.¹²⁵ De nutsoffer-theorie van Cohen Stuart is een van de meest gangbare manieren om het draagkrachtsbeginsel uit te leggen.¹²⁶ Deze visie luidt als volgt:

*“Gelijk geldsoffer zoude dus verkregen worden, door ieder een gelijke som te laten opbrengen; gelijk nutsoffer, door ieder zooveel te laten opbrengen, dat allen een gelijke hoeveelheid genot derven; gelijk offer eindelijk, door ieder zooveel te laten betalen, dat het totale genot voor allen in dezelfde verhouding, evenredig dus, verminderd wordt, door m.a.w. te vergen een evenredige hoeveelheid genot. Ter vermijding van dubbelzinnigheid is het nu m.i. beter, in plaats van den term “gelijk offer”, waar wij dien in den omschreven zin bedoelen, dien van “evenredig genotsoffer” te gebruiken”.*¹²⁷

In deze theorie zegt Stuart dat een gelijke belastingheffing wordt gecreëerd als elke belastingplichtige een gelijk deel van zijn inkomen bijdraagt. Het gaat hierbij dus om gelijkheid van offers. Hierbij moet wel rekening worden gehouden met primaire levensbehoeften, vandaar dat volgens deze theorie degene die geen of weinig inkomsten hebben moeten worden vrijgesteld van belastingheffing.

Stuart heeft het met deze theorie niet expliciet over inkomen, maar over het genot wat uit dit inkomen voortvloeit. Dit is ook het grote kritiekpunt van deze theorie, want dit genot is niet te meten.¹²⁸ Daarnaast is deze theorie erg ongenueanceerd, hij laat geen ruimte voor persoonlijke omstandigheden die een rol kunnen spelen voor de draagkracht. Voor een rechtvaardigere heffing moet meer gekeken worden naar arbeidsvermogen en persoonlijke eigenschappen.¹²⁹ Dergelijke factoren hebben echter een negatief effect op de meetbaarheid van de draagkracht, waardoor het lastiger wordt om belasting te heffen. Volgens Rijkers is draagkracht een combinatie tussen een groot aantal meetbare en onmeetbare factoren, zoals de mate van inspanning en genot wat iemand hieruit ervaart.¹³⁰ Een dergelijke definitie van draagkracht is weliswaar een stuk genuanceerder

¹²⁵ Vroonhoven-kok en Ydema, *Evenredig en rechtvaardig*, WFR 2001/1095, blz. 1.

¹²⁶ A.J. Cohen Stuart, *Bijdrage tot de theorie der progressieve belasting*, 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff 1889.

¹²⁷ A.J. Cohen Stuart, *Bijdrage tot de theorie der progressieve belasting*, 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff 1889, p. 33.

¹²⁸ L.G.M. Stevens, *Belasting naar draagkracht*, Deventer: Kluwer 1980, p. 159-160.

¹²⁹ L.G.M. Stevens, *Belasting naar draagkracht*, Deventer: Kluwer 1980, p. 153.

¹³⁰ A.C. Rijkers, *een proportioneel inkomstenbelastingtarief in de 21ste eeuw*, FED 2001/229.

echter is het een stuk niet te meten en daardoor ook zeer lastig om uit te voeren. De mate waarin de belastingheffing als offer wordt ervaren is subjectief, hierdoor is het onmogelijk om een algemene nutscurve te bepalen.¹³¹ Zodoende kunnen alle belastingtarieven en systemen als arbitrair worden gezien. Zo wordt er bijvoorbeeld vaak beweerd dat het draagkrachtsbeginsel stelt dat belastingtarieven progressief moeten zijn. Het progressief belastingtarief is echter een instrumentele maatregel om te zorgen voor inkomensverdeling en sluit daardoor niet aan bij de nutsoffer-theorie.¹³²

3.1.2 Belastingheffing

De doelstelling van de belastingwetgever is het creëren van een gelijkmatige evenredige belastingdruk.¹³³ Deze doelstelling wordt gerechtvaardigd door het gelijkheidsbeginsel en uitgewerkt door het draagkrachtbeginsel.

Op fiscaal gebied wordt immers aan het gelijkheidsbeginsel de volgende invulling gegeven: van essentieel belang is de vraag welke factoren gevallen tot gelijke gevallen maken. Daarbij speelt het draagkrachtbeginsel een belangrijke rol. Dit beginsel bewerkstelligt dat belastingplichtigen in een gelijke inkomenspositie gelijk belast worden (horizontale gelijkheid) en belastingplichtigen met een hoger inkomen meer belasting betalen dan belastingplichtigen met een lager inkomen (verticale gelijkheid). Deze inkomensherverdeling wordt doorgaans ook gezien als een taak van belastingheffing.¹³⁴ Herverdeling van inkomsten zorgt ervoor dat de hoge inkomens een gedeelte van hun inkomen overdragen aan lage inkomens. De hoge inkomens kunnen een laag marginaal nut toekennen aan de top van hun inkomen, terwijl lage inkomens hier een hoog marginaal nut aan kunnen toekennen.¹³⁵ Deze herverdeling zorgt hierdoor waarschijnlijk voor een vergroting van de maatschappelijke welvaart. In deze uitwerking van het draagkrachtsbeginsel is het inkomen dus de graadmeter geworden in plaats van het genot waar de theorie van Stuart over ging. De keuze voor inkomsten in plaats van genot is een praktische afweging. Maar hiervoor is een helder inkomensbegrip noodzakelijk.

¹³¹ J.N. Vroonhoven-Kok en O.I.M. Ydema, *Evenredig en rechtvaardig*, WFR 2001/1095, p. 1.

¹³² A.C. Rijkers, een inkomensbegrip voor de 21ste eeuw, afscheidsrede 2013, p. 15

¹³³ J.L.M. Gribnau, 'Rechtsbeginselen en evaluatie van belastingwetgeving', in: A.C. Rijkers & H. Vording, *Vijf jaar Wet IB 2001*, Deventer: Kluwer, 2006.

¹³⁴ O.I.M. Ydema, *Het dilemma van de progressieve inkomstenbelasting*, WFR 2005/1319.

¹³⁵ O.I.M. Ydema, *Het dilemma van de progressieve inkomstenbelasting*, WFR 2005/1319.

3.1.3 Inkomen

Om een goed beeld te krijgen over de uitvoering van het draagkrachtsbeginsel is het van belang om een helder inkomensbegrip te hebben. Daarom wordt het inkomensbegrip van verschillende economen in deze paragraaf besproken. De definitie die Haig en Simons over inkomen hebben gegeven wordt meestal gebruikt om inkomen aan te duiden.

*“Income is the money-value of the net accretion to one’s economic position between two points of time.”*¹³⁶

*“Personal income may be defined as the algebraic sum of (1) the market value of rights exercised in consumption and (2) the change in the value of the store of property rights between the beginning and the end of the period in question.”*¹³⁷

Beide definities spreken over de verandering in het vermogen van een persoon tussen 2 momenten, hierbij heeft Simons het over de *algebraic sum* wat betekent dat er ook negatief inkomen kan zijn. Inkomen is dus iedere vermogensverandering die niet door consumptie komt, dit mond uit tot de volgende formule Inkomen (Y) is eindvermogen (EV) minus beginvermogen (BV) plus consumptie (C) in de periode; $Y = EV - BV + C$.¹³⁸

3.2 Toepassing van het gelijkheidsbeginsel op gender-based taxation

Doordat *gender-based taxation* geen bestaande wetgeving is, is het niet mogelijk om deze vorm van belastingheffing te toetsen aan de huidige wetgeving of de algemene bepalingen van behoorlijk bestuur (ABBB) of de algemene bepalingen van behoorlijke wetgeving (ABBWG). Voor toetsing van het gelijkheidsbeginsel aan zowel de ABBB en de ABBWG is jurisprudentie beschikbaar die een toetsingsschema omvat waardoor een afweging kan worden gemaakt of een bepaalde wet of handeling van de overheid voldoet aan dit beginsel.¹³⁹ Maar doordat *gender-based taxation* niet bestaat is er geen relatie tussen burger en wetgever waar de ABBB op toeziet of een wet die getoetst kan worden. Vandaar dat er in deze paragraaf wordt gekeken naar de kern van het gelijkheidsbeginsel, namelijk

¹³⁶ R.M. Haig, The concept of income – economic and legal aspects, in The Federal Income Tax, New York, 1921.

¹³⁷ Henry C. Simons, Personal Income Taxation, The definition of income as a problem of fiscal policy, The University of Chicago press, 1938.

¹³⁸ A.C. Rijkers, *een inkomensbegrip voor de 21ste eeuw*, afscheidsrede 2013.

¹³⁹ HR 12 juli 2002, BNB 2002/400 r.o. 3.4 en HR 19 oktober 2007, BNB 2008/7 r.o. 4.2.2.

het draagkrachtbeginsel en of een belastingregeling die onderscheid maakt tussen mannen en vrouwen, hier aan voldoet.

Zoals in de vorige paragraaf weergegeven is de definitie van het gelijkheidsbeginsel het belasten van een relatief gelijk nutsoffer. Vandaar dat in deze paragraaf de vraag centraal staat of mannen en vrouwen een ander nutsoffer hebben waardoor een verschil in belastingheffing kan worden gerechtvaardigd.

3.2.1 Verschil mannen en vrouwen

Uit de voorgaande paragraaf blijkt dat het inkomen over het algemeen wordt gebruikt om het genot uit te drukken. Dit gebeurt omdat het genot niet te meten is en het inkomen wel. Het gaat hierbij dus om een compromis aan de theorie om de uitvoerbaarheid te verbeteren. Om te zien of een verschillende heffing gerechtvaardigd kan worden zal er dus eerst gekeken moeten worden of er een verschil in het inkomen tussen mannen en vrouwen zit.

Gemiddeld verdienen vrouwen 84% van het inkomen dat mannen verdienen.¹⁴⁰ Maar samenwonende vrouwen met kinderen verdienen slechts 45% van wat de man verdient. Bij alleenstaande mannen en vrouwen is er echter helemaal geen inkomensverschil.¹⁴¹ Het verschil bij samenwonende vrouwen is te verklaren door werkintensiviteit, dus het aantal gewerkte uren. Maar ook door opleidingskeuze, beroepsniveau, werkervaring en de sector waarin de arbeid verricht wordt.¹⁴²

Naast de arbeidsparticipatie is de hoeveelheid uren die wordt gewerkt ook verschillend tussen mannen en vrouwen. Bijlage 9 laat zien hoeveel uren per week mannen en vrouwen uit de onderzochte landen werken. Bij de mannen laat deze tabel een sterke concentratie tussen de 35-44 uur per week zien gevolgd door 0-4 uur per week. Zoals eerder vermeld werken mannen gemiddeld genomen dus vaak fulltime. Bij vrouwen is het aantal gewerkte uren veel meer verdeeld. Als vrouwen participeren op de arbeidsmarkt kiezen ze dus vaker voor een parttime functie dan mannen.

¹⁴⁰ CBS, *groot inkomensverschil tussen werkende vaders en moeders*, webartikel 6 maart 2013.

¹⁴¹ CBS, *groot inkomensverschil tussen werkende vaders en moeders*, webartikel 6 maart 2013.

¹⁴² M. van den Brakel, *Man-vrouwverschillen in de intensiteit van economische zelfstandigheid*, CBS sociaal economische trends 3de kwartaal 2011.

Uit deze gegevens blijkt dat het inkomensverschil tussen mannen en vrouwen zeer afhankelijk is van de samenlevingsvorm en de arbeidsintensiteit. Naast de samenlevingsvorm is het hebben van kinderen een zeer grote factor in deze. Vooral doordat alleenstaanden mannen en vrouwen geen inkomensverschil hebben is het betwistbaar of het gemiddelde inkomensverschil enkel toe te wijzen is aan het geslacht.

Dit verschil tussen partners en alleenstaanden komt ook terug in de arbeidsaanbodelasticiteit van vrouwen. Enkel bij de arbeidsaanbodelasticiteiten is het wel of niet hebben van kinderen een minder belangrijke factor dan bij het inkomen. Wel duiden beide gegevens erop dat er een verschil zit tussen mannen en vrouwen, maar dat de grote van dit verschil vooral wordt bepaald door overige factoren zoals de samenlevingsvorm of het hebben van kinderen. De marge waarin het verschil zit verschilt van nihil tot aanzienlijk waarbij aanzienlijk voor het inkomen 45% van de man is en een vrouw een dubbel zo grote arbeidsaanbodelasticiteit heeft dan een man. Een groot deel van dit verschil is te verklaren door het opleidingsniveau, leeftijd, beroepsniveau, werkervaring en de bedrijfssector. Maar als deze factoren worden gecorrigeerd blijft er nog een onverklaard verschil van 15 procentpunt over.¹⁴³

Dus als het inkomen wordt gebruikt om het genot uit te drukken dan zit er over het algemeen een verschil tussen mannen en vrouwen. Maar niet bij alleenstaande mannen en vrouwen die full time werken. Het gelijkheidsbeginsel stelt dat gelijke inkomens gelijk belast moeten worden en verschillende inkomens verschillend belasten. Doordat er een inkomensverschil zit worden inkomens van mannen en vrouwen al anders belast, in de huidige regeling wordt dus al rekening gehouden met dit beginsel.

3.2.2 Proportionaliteit

Proportionaliteit speelt een belangrijke rol in het gelijkheidsbeginsel. Volgens de *Aristotelische* formule houdt het gelijkheidsbeginsel namelijk in dat gelijke gevallen gelijk

¹⁴³ CBS, *groot inkomensverschil tussen werkende vaders en moeders*, webartikel 6 maart 2013.

worden behandeld en ongelijke gevallen ongelijk, naar mate van hun ongelijkheid.¹⁴⁴ In de vorige paragraaf is vastgesteld dat er een inkomensverschil is tussen bepaalde groepen mannen en vrouwen, in dat opzicht zijn ze ongelijk. Nu is de vraag of het verschillend dus ongelijk belasten van alle mannen en vrouwen proportioneel is.

Er zijn verschillende redenen om aan te nemen dat deze maatregel niet proportioneel is. Allereerst verdienen niet alle vrouwen minder dan hun manlijke collega. Daarnaast komt dit inkomensverschil niet enkel door het geslacht. En als laatste worden hogere inkomsten door het Nederlandse systeem al hoger belast dan lagere inkomsten. De invoering van *gender-based taxation* kan dus dubbel op werken. Hierdoor is een algehele belastingverlaging voor vrouwen niet in proportie met het verschil tussen mannen en vrouwen.

3.3 Conclusie draagkracht mannen en vrouwen

Het draagkrachtbeginsel is de hoeksteen van de belastingwetgeving en dit beginsel is een afgeleide van het grondwettelijke gelijkheidsbeginsel. Als gevolg van het omarmen van het draagkrachtbeginsel treedt er gelijkheid op door een relatief gelijk nutsoffer van belastingplichtigen te vragen, waardoor hoge inkomens meer afdragen dan lage inkomens.

De inkomensverschillen tussen mannen en vrouwen zijn voornamelijk afhankelijk van de samenlevingsvorm. Voor alleenstaande mannen en vrouwen is het inkomensverschil namelijk nihil, terwijl bij samenwonende partners met kinderen de vrouw 45% minder verdient dan de man. Dit verschil komt tevens door de werkintensiteit. Een algehele hogere belastingheffing voor mannen is dus niet in proportie met het verschil. Want een alleenstaande man heeft nagenoeg hetzelfde inkomen als een vergelijkbare vrouw, maar zal door een *gender-based taxation* wel meer belasting afdragen. Dit is dus niet proportioneel waardoor een dergelijke heffing in strijd is met het gelijkheidsbeginsel.

¹⁴⁴ J.H. Gerards, Proportionaliteit en gelijke behandeling, in: A. Nieuwenhuis, B. Schueler en C. Zoethout, *Het proportionaliteitsbeginsel in het publiekrecht*, Deventer: Kluwer 2005, p. 79-11.

Hoofdstuk 4 Publieke opinie

In het eerste hoofdstuk is er ingegaan op de keuzes van belastingsysteem en tussen rechtvaardigheid/gelijkheid en economische effectiviteit. Deze keuze wordt gemaakt door de sociaal-politieke opvattingen, vandaar dat er in dit hoofdstuk aandacht is voor de politieke opinie en de meningen van wetenschappers.

De publieke opinie zorgt voor de sociaal-politieke opvattingen wat leidt tot beleidsbepalingen en zijn dus uiteindelijk van belang voor de vraag of *gender-based taxation* een goed alternatief kan zijn voor het huidige stelsel. Doordat het erg moeilijk is om de publieke opinie te peilen is er voor gekozen om naar de meningen van volksvertegenwoordigers en experts te kijken. Om zodoende toch tot een gedegen beeld te komen van de publieke opinie wordt er allereerst gekeken naar voorstellen voor *gender-based taxation* in de mondiale politiek en de inhoud hiervan, daarna naar de mening van de Nederlandse politieke partijen en als laatste naar de mening van onderzoekers.

4.1 *Gender-based taxation* voorstellen in de mondiale politiek

Een lager belastingtarief voor vrouwen is economisch efficiënter, maar wordt in de politiek niet als een volwaardig alternatief gezien voor het huidige systeem. Dit terwijl de arbeidsparticipatie van vrouwen wel hoog op de politieke agenda staat en subsidies voor emancipatie en maatregelen voor het verhogen van arbeidsparticipatie door vrouwen wel als vanzelfsprekend worden gezien. Hierbij kan gekeken worden naar de subsidie regeling emancipatie uit 2011 en het emancipatiebeleid van 2013 -2016.¹⁴⁵ Doordat er geen echte praktijkvoorbeelden zijn van *gender-based taxation* is het moeilijk in te schatten hoe de markt reageert en moet er worden uitgegaan van economische modellen.

In 1981 zijn er onder Reagan in de VS wel belastingmaatregelen doorgevoerd die een vergelijkbaar effect hadden. Het ging om een belastingvermindering voor de tweede verdiener in een partnerschap, in de praktijk was dit meestal de vrouw van deze partners. Echter moet er wel worden meegenomen dat de VS toentertijd een gezamenlijk systeem had, dus het effect van het gezamenlijk systeem werd alleen iets minder.¹⁴⁶ Dit

¹⁴⁵ Subsidieregeling emancipatie 2011 en Kamerstukken II, 2012-2013, 30 420, nr. 180.

¹⁴⁶ B. Bosworth en G. Burtless, *Effects of Tax Reform on Labor Supply, Investment, and Saving*, American

belastingvoordeel kwam neer op een tariefverlaging van 10% met een maximum verlaging van 30.000 USD. Doordat deze belastingverlaging voor tweede verdieners een onderdeel was van de *Economic Recovery Tax Act* (ERTA) uit 1981 is het niet vast te stellen wat het effect was van enkel de belastingkorting voor tweede verdieners. Wel ontstond er een groei in het arbeidsaanbod van getrouwde vrouwen.¹⁴⁷ Deze stijging is echter voor het grootste deel zichtbaar in de hogere inkomensgroepen. Dit staat haaks op de elasticiteiten in inkomen, want die geven aan dat lagere inkomens een hogere elasticiteit hebben dan hogere inkomens.¹⁴⁸ Deze stijgen in de hogere inkomstengroepen is te verklaren doordat de ERTA van 1981 tevens een omvangrijke belastingverlaging had voor de hoogste marginale tarieven. Doordat het gecombineerde systeem in stand bleef kregen stellen met een hoog inkomen veel meer belastingvoordeel dan stellen met een laag inkomen.

Het tweede serieuze politieke voorstel voor *gender-based taxation* is een stuk recenter. De regerende Spaanse conservatieve partij Partido Popular (PP) heeft namelijk een voorstel voor *gender-based taxation* in hun huidige verkiezingsprogramma staan. De reden van deze *gender-based taxation* maatregelen zijn om gelijkheid tussen mannen en vrouwen te vergroten.¹⁴⁹ De Partido Popular zegt dan ook deze belastingheffing af te schaffen als de gelijkheid is bereikt. Ondanks dat de Partido Popular in de regering zit, maken ze geen werk van *gender-based taxation* wetgeving en is de kans dat deze wordt doorgevoerd minimaal.

4.2 Nederlandse politieke opinie over *gender-based taxation*

In de Nederlandse politiek bestaan er geen officiële overheidsstandpunten over *gender-based taxation*. Wel reageren de SP en D66 eensgezind op de gedachte van *gender-based taxation*, namelijk in de trant van D66:

"D66 is van mening dat er alternatieven voorhanden zijn die hetzelfde effect hebben als gender-based taxation, maar zonder het discriminerende karakter. Voorbeelden hiervoor

Economic Association (6,1) 1992, p. 3-25.

¹⁴⁷ B. Bosworth en G. Burtless, *Effects of Tax Reform on Labor Supply, Investment, and Saving*, American economic association (6,1) 1992, p. 23.

¹⁴⁸ M. Mastrogiacomo e.a., *A structural analysis of labour supply elasticities in the Netherlands*, CPB Discussion Paper (235), 2013 en bijlage 5 en 6

¹⁴⁹ S.P. Giles, *Against gender-based taxation: Abolishing equality before the law is wrong and dangerous*, VoxEU, 9 februari 2008.

zijn de kinderopvangsubsidie. In de praktijk is het de vrouw die stopt met werken als er kinderen worden geboren. Kinderopvangsubsidie geeft daarom vooral vrouwen een financiële prikkel om te gaan werken. Eenzelfde systematiek geldt bij de IACK en het afschaffen van de 'aanrechtsubsidie'. D66 geeft de voorkeur aan dergelijke maatregelen boven een belastingverlaging voor vrouwen."

Gijs van Verschuier, publieksvoorlichter Tweede Kamerfractie D66.¹⁵⁰

Deze reactie is vergelijkbaar met de reactie van de SP. De VVD is overigens van mening dat het bereiken van gelijkheid geen overheidstaak is, daarom gelooft deze partij niet in quota's of in beloningsverschillen.¹⁵¹ Daarnaast blijkt dat de Nederlandse politiek meer ziet in subsidieregeling om arbeidsparticipatie door vrouwen omhoog te brengen dan dit te doen door middel van het belastingstelsel. Dit doordat het verschillen tussen mannen en vrouwen centraal staat in *gender-based taxation*.

Tineke van der Kraan, directeur van FNV Vrouwenbond, voegt daaraan toe:

"om een gelijkwaardige verdeling tussen mannen en vrouwen binnen en buiten een gezin te krijgen is het wenselijk dat de arbeidsparticipatie van mannen omlaag gaat en de huishoudelijke taken van mannen omhoog".

Daarnaast is Tineke de Kraan van mening dat subsidies het instrument zijn om dit te bereiken en niet door middel van het belastingsysteem.

4.3 Mening wetenschappers

De discriminatoire werking die aan de grondslag ligt van *gender-based taxation* is de kern van veel kritiek, deze kritiek komt naast politieke ook uit academische kringen. Rijkers en van Vijfeiken schrijven dat een rechtstaat geen product is van de economie en dat een belastingsysteem daarom niet enkel gebaseerd mag zijn op economische principes.¹⁵² Een soortgelijk betoog houdt Gilles Saint Paul in zijn kritiek op het artikel van Alesina, Ichino

¹⁵⁰Zie bijlage 10 voor de reactie van D66 en de SP.

¹⁵¹T. van Ark, Internationale Vrouwendag en de rol van de overheid, webartikel vvd.nl 8-3-1.

¹⁵²A.C. Rijkers en I.J.F.A. van Vijfeijken, *Fiscaliteit en vermogensvorming in een inkomensbelasting*, Bijlage bij: Studiecommissie belastingstelsel, Continuïteit en vernieuwing, Een visie op het belastingstelsel, 2010, p. 252.

en Karabarounis.¹⁵³ Hij schrijft dat door *gender-based taxation* de welvaart van vrijgezelle mannen zal dalen en dat deze discriminatie naar geslacht een enorme stap terug in de tijd is. Dit terwijl een zeer groot deel van de bevolking single is en de man-vrouw verschillen voor deze groep minimaal zijn. Daarnaast zijn er volgens Gilles Saint Paul ook gender-neutrale opties zoals het minder belasten van de tweede verdiener bij partners zonder te onderscheiden of dit een man of vrouw is. Volgens hem zijn de effecten redelijk hetzelfde maar wordt er niet gediscrimineerd en worden alleenstaande mannen niet de dupe van deze maatregel.

4.4 Instrumentalisme

Het invoeren van een belastingstelsel dat tot doel heeft om arbeidsparticipatie door vrouwen te bevorderen neigt naar instrumentalisme, vandaar dat het van belang is om te kijken in hoeverre dit instrumentalisme is. Het is de taak van de overheid om het maatschappelijke belang te behartigen, vandaar dat sociale grondrechten zoals volksgezondheid en huisvesting in de grondwet zijn opgenomen.¹⁵⁴ Het belastingstelsel is een belangrijk instrument om deze maatschappelijke functie uit te voeren en daarom is instrumentaliteit inherent aan de belastingwetgeving.¹⁵⁵ Instrumentalisme houdt in dat het belastingrecht ook als instrument wordt gezien om politieke doelen te dienen.¹⁵⁶ Het probleem hiervan is dat de achterliggende rechtswaarden en beginselen dan verloren kunnen gaan, zoals de rechtsbescherming omdat de belastingwetgeving dan met de politieke koers mee verandert. Daarnaast kan instrumentalisme ervoor zorgen dat het recht inconsequent wordt doordat het allerlei niet-verenigbare doelen moet dienen. Ook gaat dit ten koste van de rechtszekerheid en rechtsgelijkheid waarna het ten koste gaat van de integriteit van de belastingwetgeving.¹⁵⁷

Er dient dus afgevraagd te worden of een hogere arbeidsparticipatie door vrouwen tot de categorie grondrechten behoort of als politieke doelstelling gezien moet worden. De gelijkheid tussen mannen en vrouwen is een grondrecht wat tot uitdrukking komt in artikel 1 van de grondwet. Maar het gaat het hier om het verhogen van de participatie van

¹⁵³ S.P. Giles, *Against gender-based taxation: Abolishing equality before the law is wrong and dangerous*, VoxEU, 9 februari 2008.

¹⁵⁴ Artikel 19, 21 en 22 Grondwet.

¹⁵⁵ J.L.M. Gribnau, *Instrumentalisme en vrijheid*, NTFR 2012/517, 2012.

¹⁵⁶ J.L.M. Gribnau, *Instrumentalisme en vrijheid*, NTFR 2012/517, 2012, p. 2.

¹⁵⁷ J.L.M. Gribnau, *Legislative Instrumentalism vs. Legal Principles*, in *Coventry Law Journal* (18) 2013, pp. 89-109.

vrouwen en niet om de gelijkheid. En dat is een duidelijk politiek doel waardoor *gender-based taxation* een instrument is om dit doel te verwezenlijken

Het verhogen van de participatiegraad van vrouwen op de arbeidsmarkt is een tijdelijke doelstelling, omdat er een percentage nagestreefd wordt en participatie niet voor eeuwig verhoogd kan worden. Door deze tijdelijkheid van de doelstelling is de regeling ook tijdelijk. Dit betekent niet dat een dergelijke regeling geen plek heeft in het belastingrecht, het belastingrecht heeft meerdere tijdelijke *incentive* en *disincentive* regelingen. Maar voor de rechtsfundamenten als rechtszekerheid is het te bepleiten dat dergelijke doelstellingen door middel van subsidies worden uitgevoerd en niet aan de heffingskant van het bestel.

Als het doel is om de participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt te verhogen kan worden afgevraagd of het invoeren van een ander belastingtarief voor vrouwen het juiste instrument is. Buiten dat het door de tijdelijkheid van de regeling niet zorgt voor rechtszekerheid, is het middel te weinig specifiek voor het doel dat ze wil bereiken. Het treft namelijk iedereen, een invoering van een dergelijke maatregel treft niet enkel alle vrouwen. Maar ook alle mannen, doordat het belastingtarief voor mannen omhoog moet gaan om de maatregel te bekostigen. Dit terwijl de participatiegraad van de meeste vrouwen al hoog is.¹⁵⁸ De groep vrouwen die meer gaan participeren door deze maatregel zijn de samenwonende vrouwen met kinderen. De overige vrouwen krijgen enkel meer geld te besteden. Om dit cadeau te betalen moeten mannen meer belasting gaan betalen. Het is veel effectiever om gerichte wijzigingen, door te voeren zoals verlaging van de kindertoeslag of het verhogen van subsidies voor werkende moeders.¹⁵⁹

¹⁵⁸ E. Jongen, H de Boer, P. Dekker, *De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid*, CPB Policy brief, 2015/02.

¹⁵⁹ E. Jongen, H de Boer, P. Dekker, *De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid*, CPB Policy brief, 2015/02, p. 13.

Hoofdstuk 5 Conclusie

In deze scriptie heb ik onderzocht of *gender-based taxation* een goed alternatief zou zijn om de arbeidsparticipatie door vrouwen te laten stijgen. Ook heb ik onderzocht of het een economisch effectief belastingstelsel is wat maatschappelijk geaccepteerd kan worden. Deze vragen zijn in deze scriptie verwoord in de volgende onderzoeksvraag:

“Rechtvaardigt het verschil in arbeidsaanbodelasticiteit een verschil in het belastingtarief voor mannen en vrouwen op economische en sociaal-maatschappelijke gronden?”

Gender-based taxation heeft zowel voor- als nadelen. Een goede afweging tussen deze positieve en negatieve punten is van belang om een goed en compleet beeld te vormen van deze manier van belastingheffing.

De voordelen zitten voornamelijk in de effectiviteit van deze manier van belastingheffing. Het zorgt voor een kleinere *excess burden* dan het huidige systeem, waardoor de beslissing tussen arbeid en vrije tijd minder wordt beïnvloed door de belastingheffing. Hierdoor zal er meer arbeid worden verricht door vrouwen omdat dit aantrekkelijker is geworden door een lagere heffing. Doordat sommige vrouwen gevoeliger blijken te zijn voor financiële prikkels dan mannen zal de verwachte verhoging van de arbeidsparticipatie door vrouwen groter zijn dan de verlaging van de arbeidsparticipatie door mannen. In totaal zal er dus meer arbeid worden verricht wat een economische groei tot gevolg heeft, mits er arbeid beschikbaar is.

Daarnaast kan het fiscaal bevoordelen van vrouwen ervoor zorgen dat de gezinsverhouding verandert. Als de vrouw in een partners hetzelfde werk gaat doen als een man blijft er netto meer over. Hierdoor zullen vrouwen meer betaalde arbeid gaan verrichten en minder onbetaalde arbeid, waardoor er niet enkel een hogere participatie komt maar dit zal tevens zorgen dat er meer vrouwen in hogere posities terechtkomen.

Als laatste mogelijk voordeel heeft *gender-based taxation* dat het goed is voor de overheidsfinanciën. Het verbeteren van de arbeidsparticipatie door vrouwen is een Europese doelstelling en door dit via het belastingstelsel te regelen door middel van een belastingverlaging voor vrouwen en die bij mannen lichtelijk te verhogen kan dit op een

budget neutrale manier plaatsvinden. Er hoeven dus geen subsidies te worden gegeven ter bevordering van de arbeidsparticipatie.

Er zitten ook en vooral negatieve kanten aan *gender-based taxation*. Allereerst strookt deze vorm van belastingheffing niet met het gelijkheidsbeginsel waardoor het tegen de principes van een rechtstaat ingaat. Het verschillend behandelen van mannen en vrouwen wordt in internationale verdragen als discriminerend gezien. Dit komt grotendeels doordat het gemaakte onderscheid niet proportioneel is, het gemaakte verschil weegt niet op tegen de doelstellingen van een dergelijke regeling. Het verbeteren van de arbeidsparticipatie door vrouwen is wel een belangrijke doelstelling, maar dit kan ook door minder ingrijpende regelingen zoals een subsidiestelsel. Een dergelijk stelsel zal namelijk geen onderscheid aanbrengen in de inkomstenverdeling tussen mannen en vrouwen.

Daarnaast is het cadeau-effect van deze regeling zeer groot. Zo hebben single vrouwen niet enkel bijna dezelfde arbeidsaanbodelasticiteit dan mannen, ze verdienen ook hetzelfde. Deze groep vrouwen krijgt door deze regeling een belastingverlaging maar ze zal niet meer gaan participeren op de arbeidsmarkt. Tevens omdat de arbeidsparticipatie van single vrouwen in Nederland al hoog is, waardoor het moeilijk te verbeteren is. Dit cadeau is een pure verspilling. De economische groei komt grotendeels door deze groep, waardoor het economische argument voor deze regeling bijna geheel door de overheid betaald wordt.

Doordat deze vorm van belastingheffing zo ingrijpt in de beginselen van een rechtstaat en het mannen in een achtergestelde positie stelt, is de publieke opinie onverdeeld negatief over een dergelijk systeem en wordt het niet als een serieus middel gezien om de arbeidsparticipatie door vrouwen te verhogen of om een effectiever belastingstelsel te creëren.

Voor alle drie de pijlers uit de vraagstelling geldt dus een negatief antwoord. *Gender-based taxation* blijkt niet het juiste instrument om voor een verhoogde participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt te zorgen.

Literatuurlijst:

Akerlof 1978

A. Akerlof, The economics of “tagging” as applied to the optimal income tax, welfare programs and manpower planning, *The American Economic Review* (68, no 1) 1978, p. 8-19.

Alesina, Ichino en Karabarbounis 2011

A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarbounis, Gender-based taxation and the division of family chores, *American Economic Journal: Economic Policy* (3).

Alesina, Ichino en Karabarbounis 2008

A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarbounis, Gender-based taxation and the division of family chores. Draft November 2008.

Apps en Hees 1988

P. Apps en R. Hees, Taxation and the household, *Journal of Public Economics* (35) 1988, p. 355 -369.

Ark van 2015

T. van Ark, Internationale Vrouwendag en de rol van de overheid, webartikel vvd.nl 8-3-15

Bargain, Orsini en Peichi 2011

O. Bargain, K. Orsini en A. Peichi, Labor supply elasticities in Europe and the US, IZA discussion paper (5820) 2011.

Bastani 2013

S. Bastani, Gender-based and couple-based taxation, *International Tax and Public Finance* (20) 2013, p. 653-686.

Boskin en Sheshinski 1983

M. J. Boskin en E. Sheshinski, Optimal tax treatment of the family: married couples, *Journal of Public Economics* (20) 1983, p. 281-297.

Bosworth en Burtless 1992

B. Bosworth en G. Burtless, Effects of Tax Reform on Labor Supply, Investment, and Saving, *American Economic Association* (6,1) 1992, p. 3-25.

Bourdieu 1989

P. Bourdieu, Social space and symbolic power, *Sociological Theory* (7) 1989, p. 14-25.

Brakel van den 2011

M. van den Brakel, Man-vrouwverschillen in de intensiteit van economische zelfstandigheid, CBS sociaal economische trends 3de kwartaal 2011.

Cantillon e.a. 2001

S. Cantillon e.a., *Rich and poor: perspectives on tackling inequality in Ireland*, Oak Tree Press 2001.

Case en Fair 1999

K.E. Case en R.C. Fair, *Principles of Economics* (5th ed.). Prentice-Hall 1999.

Chiappori 1988

P. Chiappori, Rational household labor supply, *Econometrica*, Econometric Society (56) 1988, p. 63-90.

Cohen Stuart 1889

A.J. Cohen Stuart, *Bijdrage tot de theorie der progressieve belasting*, 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff 1889.

Comombino en Narazzani 2012

U. Comombino en E. Narazzani, What's best for women: Gender-based taxation, Wage Subsidies or Basic Income, IZA DP (6828) 2012.

Cremer en Gahvari 2013

H. Cremer en F. Gahvari, Atkinson-Stiglitz and Ramsey Reconciled: pareto efficient taxation and pricing under a break-even constraint, *Cesifo working paper* (4248), 2013.

Eijck van 2005

S.R.A. van Eijck, *Het vermogen te dragen* (diss. Rotterdam, EUR), Deventer: Kluwer 2005.

Esping-Andersen 1999

G. Esping-Andersen, *Social foundations of postindustrial economies*, Oxford University Press 1999.

Evers, de Mooij en van Vuuren 2008

M. Evers, R. de Mooij en D. van Vuuren, The wage elasticity of labour supply: a synthesis of empirical estimates, *De Economist* (156) 2008, p. 25-43.

Evers, de Mooij en van Vuuren 2007

M. Evers, R. de Mooij en D. van Vuuren, Arbeidsaanbodelasticiteit en beleid, *Economisch-statistische berichten*, (92) 2007, nr. 4506, p. 171-173.

Evers, de Mooij en van Vuuren 2005

M. Evers, R. de Mooij en D. van Vuuren, What explains the variation in estimates of labour supply Elasticities?, *CPB Discussion Paper*(51) 2005.

Feenberg en Rosen 1983

D. R. Feenberg en H. S. Rosen, *Behavioral simulation methods in tax policy analysis*, University of Chicago Press 1983, p. 7-46.

Feldstein 1999

M. Feldstein, Tax avoidance and the deadweight loss of the income tax, *The Review of Economics and Statistics*, MIT Press (81,4) 1999, p. 674-680.

Gelber 2012

A.M. Gelber, Taxation and the earnings of husbands and wives: evidence from Sweden, The Wharton School, NBER 2012.

Gerards 2005

J.H. Gerards, Proportionaliteit en gelijke behandeling, in: A. Nieuwenhuis, B. Schueler en C. Zoethout (red.), *Het proportionaliteitsbeginsel in het publiekrecht*, Deventer: Kluwer 2005, p. 11-79.

Giles 2008

S.P. Giles, Against gender-based taxation: Abolishing equality before the law is wrong and dangerous, VoxEU, 9 februari 2008.

Goldin 2006

C. Goldin, The quiet revolution that transformed women's employment, education and family, American Economic Review Papers and Proceedings 2006, p. 1-21.

Gribnau 2013

J.L.M. Gribnau, Legislative Instrumentalism vs. Legal Principles, in Coventry Law Journal (18) 2013, pp. 89-109.

Gribnau 2012

J.L.M. Gribnau, Instrumentalisme en vrijheid, NTFR 2012/517.

Gribnau 2011

J.L.M. Gribnau, A.O. Lubbers en H. Vording, Belastingwetenschap, 80 jaar en bijna volwassen?, MBB 2011/12.

Gribnau 2006

J.L.M. Gribnau, 'Rechtsbeginselen en evaluatie van belastingwetgeving', in: A.C. Rijkers & H. Vording, Vijf jaar Wet IB 2001, Deventer: Kluwer, 2006.

Gribnau 1999

J.L.M. Gribnau, Instrumentalisme viert hoogtij, NJB 1999/74 , afl. 40.

Gubbels 2011

N.C.G. Gubbels, *Samenlevingsverbanden in de inkomstenbelasting en de schenk-erfbelasting*(diss. Tilburg UVT), Deventer: Kluwer 2011,p. 311-338.

Haig 1921

R.M. Haig, The concept of income – economic and legal aspects, in The Federal Income Tax, New York, 1921.

Hamer 2013

M.J. Hamer, Cursus Belastingrecht FBR.5.3.1.B, 2013.

M.J. Hamer, Cursus Belastingrecht, FBR.5.2.1.B Geen discriminatie bij legitiem doel en redelijke proportionaliteit, 2013.

Jacobs 2010

B. Jacobs, Een economische analyse van een optimaal belastingstelsel voor Nederland, bijlage bij: Studiecommissie belastingstelsel, Continuïteit en vernieuwing, Een visie op het belastingstelsel 2010.

Jacobs en Yang 2009

B. Jacobs, en H. Yang, Optimal taxation of human capital and credit constraints, mimeo: Erasmus Universiteit Rotterdam 2009.

Jaumotte 2003

F. Jaumotte, Labour force participation of women: empirical evidence on the role of policy and other determinants in OECD countries, OECD Economic Studies (37) 2003, p. 52-108.

Jongen, De Boer en Dekker 2015

E. Jongen, H. de Boer en P. Dekker: "De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid", CPB policy brief 2015/02.

Kempen 2001

M.L.M. van Kempen, Cursus Belastingrecht IB.0.0.1.

Kohli 1986

M. Kohli, He world we forgot: a historical review of the life course' in 'Later life, the social psychology of aging, V.W. Marshall 1986, p. 271-303.

Kremer 2003

M. Kremer, Should taxes be independent of age?, mimeo 2003.

Mankiw 2004

N.G. Mankiw , *Principles of economics*,, Ohio: Thomson/South-Western 2004.

Mastrogiacomo e.a. 2013

M. Mastrogiacomo e.a., A structural analysis of labour supply elasticities in the Netherlands, CPB Discussion Paper (235), 2013.

Meghir en Phillips 2010

C. Meghir en D. Phillips ,Labour supply and taxes, in: J.A. Mirrlees (ed.), Dimensions of tax design, Oxford University Press 2010.

Mirrlees 1971

J.A. Mirrlees, An exploration in the theory of optimum income taxation, The Review of Economic Studies (38) 1971, p. 175-208.

Moffitt 1990

R. Moffitt, The econometrics of kinked budget constraints, Journal of Economic Perspectives (4,2) 1990, p. 119-139.

Oenema en Evers 2012

M.E. Oenema en M. Evers: "Het is uit de hand gelopen", WFR 2012/452.

Ours van 2008

J.C. van Ours, De Nederlandse vrouw die meer wil werken staat onder dubbele druk, Mejudice 23-12-2008.

Ramsey 1927

F.P. Ramsey, A contribution to the theory of taxation, Economic Journal (37) 1927, p. 47-61.

Rijkers 2013

A.C. Rijkers, een inkomensbegrip voor de 21ste eeuw, afscheidsrede 2013.

Rijkers 2001

A.C. Rijkers, *een proportioneel inkomstenbelastingtarief in de 21ste eeuw*, FED 2001/229.

Rijkers en Vijfeijken 2010

A.C. Rijkers en I.J.F.A. van Vijfeijken, Fiscaliteit en vermogensvorming in een inkomensbelasting, Bijlage bij: Studiecommissie belastingstelsel, Continuïteit en vernieuwing, Een visie op het belastingstelsel, 2010.

Simons 1938

Henry C. Simons, Personal Income Taxation, The definition of income as a problem of fiscal policy, The University of Chicago press, 1938.

Steenvoorden 2008

E. Steenvoorden, Hoe werkt opleiding? Een internationaal vergelijkend onderzoek naar opleidingsverschillen in de arbeidsparticipatie van vrouwen (masterscriptie, Amsterdam VU), 2008.

Stevens 1980

L.G.M. Stevens, Belasting naar draagkracht, Deventer: Kluwer 1980, p. 159-160.

Stiglitz 2006

J.E. Stiglitz en C. E. Walsh, *Economics*, New York: Norton 2006.

Stiglitz 2000

J.E. Stiglitz, *Economics of the public sector (third edition)*, New York: Norton 2000.

Sugin 2011

L. Sugin, A philosophical objection to the optimal tax model, Tax Law Review (64) 2011, p. 229-281.

Tinbergen 1970

J. Tinbergen, Belasting op bekwaamheid, Intermediair, 30 (6) 1970.

Vroonhoven-Kok en Ydema 2001

J.N. Vroonhoven-Kok en O.I.M. Ydema, Evenredig en rechtvaardig, WFR 2001/1095.

Wijnen en Wijtvliet 2013

S.J.H. Wijnen en L.W.D. Wijtvliet, Logboek van een fiscaal tijdreiziger, WFR 2013/1331.

Ydema 2005

O.I.M. Ydema, Het dilemma van de progressieve inkomstenbelasting, WFR 2005/1319.

Kamerstukken

Kamerstukken II, 2012-2013, 33716 nr 5

Kamerstukken II, 2012-2013, 30 420, nr. 180

Kamerstukken II, 2007-2008, 31 205, nr. 3

Kamerstukken II, 2006-2007, 30 891, nr. 4

Kamerstukken II, 1998-1999, 26 727, nr. 3

Kamerstukken II, 1983-1984, 18 121, nr. 6

Kamerstukken II 1971/72, 11 879, nr. 3, p. 7

Kamerstukken II, 1971-1972, 11 879, nr. 2

Kamerstukken II, 1958-1959, 5 380, nr. 3

Kamerstukken II, 1911-1912, 144, nr. 3

Wetsvoorstel 10 790, Stb. 1970, 604.

Arresten/Verdragen/richtlijnen

Europees Verdrag ter bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 4 november 1950, Trb, 1951, 154

Verdrag van Amsterdam, com(97) 340, art. 141

HR 19 oktober 2007, ECLI:NL:HR:2007:BB5768, BNB 2008/7

Hr 12 juli 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE5215 ,BNB 2002/400

Europese commissie, 2012,615

Europese commissie, 2012, 614

Subsidieregeling emancipatie 2011

Bijlages

Bijlage 1:

Table 8: Labor Supply Elasticities: Couples

	AT	BE	BE	DK	FI	FR	FR	GE	GE	GR	IE	IE	IT
	98	98	01	98	98	98	01	98	01	98	98	01	98
Women in couples													
<i>Own-wage elasticity</i>													
Hours	.34	.28	.31	.30	.13	.23	.13	.31	.31	.62	.47	.32	.33
	(.04)	(.03)	(.05)	(.03)	(.01)	(.02)	(.01)	(.03)	(.01)	(.06)	(.05)	(.04)	(.03)
quintile 1	.34	.25	.34	.28	.12	.21	.09	.35	.31	.58	.43	.39	.30
quintile 2	.32	.23	.27	.31	.11	.20	.09	.30	.30	.58	.38	.33	.29
quintile 3	.32	.25	.29	.26	.12	.21	.10	.30	.31	.59	.40	.28	.29
quintile 4	.33	.29	.31	.27	.14	.24	.14	.30	.31	.61	.42	.30	.32
quintile 5	.37	.41	.36	.36	.16	.27	.21	.30	.34	.68	.73	.30	.40
with children	.35	.28	.30	.31	.14	.24	.13	.31	.34	.63	.56	.35	.31
no children	.31	.29	.34	.28	.12	.20	.12	.30	.28	.53	.23	.21	.38
Hours: participants only*	.05	.05	.05	.06	.01	.03	.02	.06	.08	.03	.08	.05	.05
Participation**	.27	.22	.23	.25	.12	.19	.10	.24	.22	.57	.42	.27	.28
	(.03)	(.02)	(.03)	(.02)	(.01)	(.01)	(.01)	(.02)	(.01)	(.05)	(.04)	(.03)	(.03)
<i>Cross-wage elasticity</i>													
Hours	-.13	-.07	-.05	-.14	-.07	-.11	-.07	-.19	-.17	-.09	-.22	-.14	.04
	(.04)	(.03)	(.04)	(.03)	(.02)	(.01)	(.02)	(.02)	(.03)	(.05)	(.04)	(.04)	(.03)
Participation**	-.10	-.05	-.04	-.11	-.05	-.08	-.05	-.13	-.11	-.09	-.17	-.10	.03
	(.03)	(.02)	(.03)	(.02)	(.01)	(.01)	(.01)	(.02)	(.02)	(.04)	(.03)	(.03)	(.03)
<i>Income elasticity</i>													
Hours	-.001	-.002	-.002	-.004	.001	-.003	-.002	-.006	-.006	-.004	-.008	.007	.001
	(.000)	(.001)	(.001)	(.000)	(.000)	(.000)	(.001)	(.001)	(.001)	(.002)	(.001)	(.002)	(.004)
Participation**	-.001	-.002	-.001	-.003	.001	-.002	-.002	-.004	-.004	-.004	-.007	.007	.001
	(.000)	(.001)	(.001)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.001)	(.001)	(.002)	(.001)	(.002)	(.004)
Men in couples													
<i>Own-wage elasticity</i>													
Hours	.07	.13	.12	.15	.10	.09	.06	.13	.14	.11	.26	.15	.04
	(.02)	(.01)	(.02)	(.02)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.02)	(.02)	(.02)	(.01)
quintile 1	.08	.15	.16	.20	.12	.10	.05	.19	.18	.12	.41	.21	.03
quintile 2	.08	.11	.12	.16	.10	.09	.05	.12	.13	.11	.26	.16	.03
quintile 3	.07	.10	.11	.11	.09	.09	.05	.13	.13	.11	.21	.14	.03
quintile 4	.07	.12	.10	.11	.08	.08	.06	.12	.12	.11	.18	.12	.04
quintile 5	.07	.16	.11	.18	.10	.08	.09	.10	.12	.13	.26	.14	.06
Hours: participants only*	.02	.02	.02	.02	.00	.02	.02	.03	.03	.01	.00	.03	-.01
Participation**	.05	.10	.09	.13	.10	.07	.04	.10	.11	.10	.27	.12	.05
	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.00)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.02)	(.01)
<i>Cross-wage elasticity</i>													
Hours	-.01	-.02	-.01	-.05	-.03	-.01	-.01	-.05	-.06	-.04	-.07	-.02	-.04
	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.00)	(.00)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)
Participation**	.00	-.01	.00	-.03	-.02	.00	.00	-.03	-.04	-.03	-.05	-.01	-.03
	(.00)	(.01)	(.00)	(.01)	(.01)	(.00)	(.00)	(.00)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.00)
<i>Income elasticity</i>													
Hours	.000	-.002	-.002	-.003	.001	.000	.000	-.003	-.004	-.005	-.010	-.004	-.017
	(.000)	(.000)	(.001)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.001)	(.001)	(.001)	(.002)
Participation**	.000	-.001	-.001	-.002	.001	.001	.000	-.002	-.002	-.003	-.008	-.002	-.013
	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.001)	(.001)	(.000)	(.002)

Note: elasticities are computed numerically by simulation of responses to a 1% uniform increase in wage rates or unearned income. Bootstrapped standard errors in brackets.
* pure intensive margin, ** pure extensive margin

Bijlage 2:

Table 9: Labor Supply Elasticities: Couples (cont.)

	NL	PT	SP	SP	UK	UK	SW	SW	EE	HU	PL	US
	01	01	98	01	98	01	98	01	05	05	05	05
Women in couples												
<i>Own-wage elasticity</i>												
Hours	.32	.14	.63	.51	.12	.09	.16	.11	.08	.15	.10	.14
	(.03)	(.02)	(.05)	(.05)	(.02)	(.02)	(.01)	(.01)	(.02)	(.02)	(.00)	(.00)
quintile 1	.24	.13	.45	.42	.09	.08	.19	.16	.07	.19	.09	.14
quintile 2	.25	.11	.47	.41	.09	.07	.19	.14	.08	.17	.09	.14
quintile 3	.32	.12	.54	.44	.10	.08	.17	.12	.08	.15	.09	.14
quintile 4	.34	.13	.64	.51	.12	.10	.15	.10	.09	.14	.10	.14
quintile 5	.45	.21	.93	.72	.17	.14	.12	.06	.09	.12	.12	.15
with children	.33	.16	.68	.59	.13	.11	.18	.11	.07	.16	.10	.15
no children	.31	.10	.46	.35	.10	.07	.14	.12	.11	.11	.12	.13
Hours: participants only*	.13	.05	.06	.08	.03	.02	.04	.05	.01	.01	.01	.02
Participation**	.20	.11	.53	.43	.08	.07	.11	.07	.06	.13	.09	.12
	(.02)	(.02)	(.04)	(.04)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.02)	(.00)	(.00)
<i>Cross-wage elasticity</i>												
Hours	-.08	.00	-.05	.03	-.04	-.07	-.04	-.03	-.03	.04	.08	.01
	(.04)	(.01)	(.03)	(.03)	(.02)	(.02)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.00)
Participation**	-.05	.00	-.05	.02	-.02	-.04	.00	-.01	-.02	.04	.08	.01
	(.03)	(.01)	(.02)	(.03)	(.01)	(.01)	(.01)	(.00)	(.01)	(.01)	(.01)	(.00)
<i>Income elasticity</i>												
Hours	-.001	.000	-.001	.000	-.003	-.002	-.008	-.002	.000	.000	.000	.000
	(.001)	(.000)	(.000)	(.001)	(.001)	(.000)	(.001)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)
Participation**	-.001	.000	.000	.000	-.002	-.001	-.004	-.001	.000	.000	.000	.000
	(.001)	(.000)	(.000)	(.001)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)
Men in couples												
<i>Own-wage elasticity</i>												
Hours	.06	.04	.14	.08	.06	.03	.11	.07	.08	.08	.04	.08
	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.00)	(.00)
quintile 1	.08	.03	.13	.06	.06	.03	.16	.12	.08	.08	.03	.09
quintile 2	.05	.03	.11	.06	.05	.03	.15	.10	.08	.08	.03	.08
quintile 3	.06	.03	.13	.07	.06	.04	.12	.07	.08	.08	.03	.08
quintile 4	.05	.03	.16	.08	.06	.03	.10	.05	.08	.08	.04	.07
quintile 5	.06	.06	.19	.11	.07	.04	.05	.02	.08	.07	.05	.07
Hours: participants only*	.01	.01	.00	.01	-.01	-.01	.02	.02	.01	.00	.00	.03
Participation**	.06	.03	.14	.07	.08	.06	.09	.05	.07	.07	.03	.04
	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.009)	(.01)	(.00)	(.01)	(.01)	(.01)	(.002)	(.00)
<i>Cross-wage elasticity</i>												
Hours	-.05	-.03	-.05	-.03	-.04	-.04	-.01	-.01	-.02	-.01	-.01	.02
	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.01)	(.00)	(.00)	(.01)	(.01)	(.01)	(.00)	(.00)
Participation**	-.03	-.01	-.04	-.02	-.02	-.02	.01	.00	-.02	.00	-.01	.01
	(.01)	(.00)	(.00)	(.00)	(.00)	(.00)	(.00)	(.00)	(.01)	(.00)	(.00)	(.00)
<i>Income elasticity</i>												
Hours	-.002	.000	-.002	-.002	-.006	-.003	-.006	-.002	.000	.000	.000	.001
	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.001)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)
Participation**	-.001	.000	-.002	-.002	-.004	-.002	-.002	-.001	.000	.000	.000	.001
	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)	(.000)

Note: elasticities are computed numerically by simulation of responses to a 1% uniform increase in wage rates or unearned income. Bootstrapped standard errors in brackets.

* pure intensive margin, ** pure extensive margin

Bijlage 3:

Table 10: Labor Supply Elasticities: Single Women

		AT	BE	BE	DK	FI	FR	FR	GE	GE	GR	IE	IE	IT
		98	98	01	98	98	98	01	98	01	98	98	01	98
<i>Wage elasticity</i>														
Hours	all	.14	.29	.59	.13	.21	.18	.12	.25	.18	.41	.39	.37	.67
		(.05)	(.05)	(.08)	(.04)	(.04)	(.04)	(.02)	(.03)	(.05)	(.10)	(.08)	(.09)	(.09)
	quintile 1	.18	.40	1.23	.26	.38	.26	.22	.32	.23	.68	.52	.63	1.33
	quintile 2	.23	.36	.69	.39	.25	.25	.16	.34	.23	.42	.60	.45	.84
	quintile 3	.16	.29	.47	.02	.21	.20	.12	.28	.20	.36	.37	.45	.51
	quintile 4	.08	.19	.45	.04	.16	.17	.12	.22	.14	.33	.17	.25	.43
	quintile 5	.02	.26	.24	.05	.07	.05	.01	.11	.12	.38	.53	.15	.34
	with children	.14	.33	.56	.15	.22	.22	.10	.22	.24	.57	.64	.45	.53
	no children	.13	.27	.60	.12	.20	.16	.14	.26	.15	.30	.24	.29	.81
	Hours: participants only*	.01	.00	.07	-.02	.00	.02	.02	.03	.01	-.01	.05	.06	.05
Participation**	.13	.25	.41	.18	.20	.15	.09	.22	.17	.43	.34	.24	.58	
	(.03)	(.03)	(.06)	(.01)	(.03)	(.03)	(.02)	(.02)	(.03)	(.10)	(.07)	(.06)	(.08)	
<i>Income elasticity</i>														
Hours		-.001	-.013	-.004	.012	.029	.001	.001	.003	-.006	-.010	-.007	-.003	.019
		(.000)	(.002)	(.001)	(.006)	(.005)	(.000)	(.000)	(.002)	(.002)	(.004)	(.002)	(.001)	(.023)
Participation**		.000	-.007	-.002	.015	.028	.003	.002	.005	-.003	-.009	-.006	-.001	.019
		(.000)	(.001)	(.001)	(.006)	(.005)	(.000)	(.000)	(.002)	(.001)	(.003)	(.002)	(.001)	(.018)
		NL	PT	SP	SP	UK	UK	SW	SW	EE	HU	PL	US	
		01	01	98	01	98	01	98	01	05	05	05	05	
<i>Wage elasticity</i>														
Hours	all	.16	.08	.13	.20	.40	.31	.27	.21	.12	.08	.09	.23	
		(.04)	(.04)	(.04)	(.05)	(.04)	(.05)	(.04)	(.03)	(.04)	(.04)	(.01)	(.01)	
	quintile 1	.16	-.02	.15	.37	.45	.38	.36	.27	.12	.14	.10	.22	
	quintile 2	.23	.02	.13	.23	.48	.38	.37	.30	.13	.08	.09	.34	
	quintile 3	.17	.03	.15	.16	.47	.38	.30	.23	.12	.07	.09	.27	
	quintile 4	.18	.10	.11	.15	.47	.33	.24	.18	.13	.07	.08	.21	
	quintile 5	.07	.23	.10	.12	.24	.15	.11	.07	.11	.07	.08	.15	
	with children	.12	.07	.13	.26	.39	.35	.23	.21	.12	.09	.09	.24	
	no children	.17	.10	.13	.16	.41	.29	.28	.21	.12	.08	.09	.23	
	Hours: participants only*	.02	.04	.00	.04	.04	.04	.03	.06	.01	.01	.01	.03	
Participation**	.11	.05	.14	.19	.26	.24	.18	.14	.11	.07	.07	.19		
	(.02)	(.03)	(.04)	(.04)	(.03)	(.04)	(.02)	(.02)	(.04)	(.04)	(.01)	(.00)		
<i>Income elasticity</i>														
Hours		-.003	.000	-.007	-.007	-.005	-.002	.024	.013	.000	.009	.001	-.004	
		(.001)	(.000)	(.001)	(.002)	(.001)	(.001)	(.005)	(.003)	(.000)	(.006)	(.000)	(.000)	
Participation**		-.002	.000	-.006	-.005	-.002	-.001	.024	.014	.000	.010	.001	-.003	
		(.000)	(.000)	(.001)	(.001)	(.001)	(.001)	(.004)	(.002)	(.000)	(.006)	(.000)	(.000)	

Note: elasticities are computed numerically by simulation of responses to a 1% uniform increase in wage rates or unearned income. Bootstrapped standard errors in brackets.

* pure intensive margin, ** pure extensive margin

Bron: Bargain, Orsini, Peichi, Labor supply elasticities in Europe and the US, Discussion paper 5820, June 2011

Bijlage 4:

Table 11: Labor Supply Elasticities: Single Men

		AT	BE	BE	DK	FI	FR	FR	GE	GE	GR	IE	IE	IT
		98	98	01	98	98	98	01	98	01	98	98	01	98
<i>Wage elasticity</i>														
Hours	all	.14	.26	.28	.26	.33	.14	.14	.14	.20	.19	.33	.67	.22
		(.05)	(.05)	(.06)	(.08)	(.07)	(.04)	(.03)	(.04)	(.03)	(.08)	(.09)	(.10)	(.11)
	quintile 1	.16	.54	.53	.31	.83	.12	.14	.21	.30	.16	1.17	1.85	.44
	quintile 2	.15	.22	.36	.30	.24	.10	.11	.18	.19	.18	.30	.98	.23
	quintile 3	.13	.21	.20	.25	.22	.14	.11	.12	.19	.18	.24	.54	.17
	quintile 4	.11	.17	.09	.21	.20	.15	.13	.10	.14	.19	.15	.22	.16
	quintile 5	.13	.25	.29	.25	.19	.20	.20	.12	.21	.23	.26	.48	.16
	with children	.25	.08	.37	.15	.47	.09	.13	.07	.09	.19	.73	.87	.16
	no children	.12	.27	.27	.27	.31	.15	.14	.16	.22	.19	.26	.64	.24
	Hours: participants only*	.05	.03	-.01	.03	-.01	.02	.02	.01	.01	.05	-.08	.03	.00
	Participation**	.08	.23	.27	.27	.34	.11	.12	.17	.21	.15	.43	.62	.22
		(.04)	(.04)	(.05)	(.07)	(.07)	(.03)	(.02)	(.03)	(.02)	(.07)	(.08)	(.09)	(.10)
<i>Income elasticity</i>														
Hours		.000	-.003	-.008	.075	.112	.001	-.002	-.006	-.007	.000	-.041	-.028	-.003
		(.000)	(.001)	(.001)	(.052)	(.033)	(.001)	(.001)	(.002)	(.001)	(.001)	(.005)	(.006)	(.024)
	Participation**	.000	-.002	-.005	.077	.104	.001	.000	-.002	-.003	.000	-.037	-.021	.000
		(.000)	(.001)	(.002)	(.049)	(.031)	(.000)	(.000)	(.002)	(.001)	(.001)	(.005)	(.005)	(.022)
		NL	PT	SP	SP	UK	UK	SW	SW	EE	HU	PL	US	
		01	01	98	01	98	01	98	01	05	05	05	05	
<i>Wage elasticity</i>														
Hours	all	.08	.03	.40	.57	.35	.21	.34	.20	.17	.16	.09	.20	
		(.03)	(.04)	(.10)	(.06)	(.07)	(.04)	(.06)	(.03)	(.06)	(.06)	(.01)	(.01)	
	quintile 1	.15	-.01	.58	.83	.31	.17	.45	.32	.28	.21	n.a.	.21	
	quintile 2	.10	.03	.50	.58	.34	.21	.57	.26	.19	.20	n.a.	.27	
	quintile 3	.08	.01	.33	.58	.36	.22	.39	.20	.16	.21	n.a.	.22	
	quintile 4	.06	.06	.30	.44	.35	.20	.30	.14	.14	.11	n.a.	.18	
	quintile 5	.00	.03	.32	.46	.35	.22	.12	.08	.09	.08	n.a.	.14	
	with children	.22	.15	.54	.57	.61	1.25	.19	.28	.11	.13	.11	.18	
	no children	.07	-.01	.37	.57	.32	.14	.35	.19	.17	.17	.08	.20	
	Hours: participants only*	.01	-.02	.02	.09	.02	.01	.03	.03	.00	.01	.00	.02	
	Participation**	.08	.04	.39	.47	.35	.22	.28	.18	.17	.15	.08	.18	
		(.02)	(.04)	(.10)	(.06)	(.07)	(.03)	(.04)	(.02)	(.05)	(.06)	(.01)	(.01)	
<i>Income elasticity</i>														
Hours		-.003	.000	-.007	-.012	-.021	-.005	.042	.023	.000	.061	.000	-.006	
		(.001)	(.000)	(.001)	(.002)	(.005)	(.002)	(.010)	(.008)	(.000)	(.026)	(.000)	(.000)	
	Participation**	-.001	.000	-.006	-.012	-.018	-.003	.044	.024	.000	.062	.000	-.005	
		(.001)	(.000)	(.001)	(.002)	(.004)	(.002)	(.009)	(.007)	(.000)	(.026)	(.000)	(.000)	

Note: elasticities are computed numerically by simulation of responses to a 1% uniform increase in wage rates or unearned income. Bootstrapped standard errors in brackets.
 * pure intensive margin, ** pure extensive margin

Bron: Bargain, Orsini, Peichi, Labor supply elasticities in Europe and the US, Discussion paper 5820, June 2011

Bijlage 5

	Quadratic			Log-quadratic			Box-Cox 1			Box-Cox 2		
	Total	Ext.	Int.	Total	Ext.	Int.	Total	Ext.	Int.	Total	Ext.	Int.
All	0.43	0.35	0.07	0.43	0.36	0.07	0.59	0.49	0.10	0.58	0.48	0.09
Male	0.39	0.32	0.06	0.39	0.33	0.06	0.54	0.45	0.09	0.53	0.44	0.08
Female	0.46	0.37	0.08	0.47	0.39	0.08	0.64	0.52	0.11	0.62	0.52	0.10
Lower educated	0.79	0.66	0.12	0.92	0.78	0.13	1.17	0.98	0.18	1.14	0.96	0.17
Higher educated	0.33	0.26	0.06	0.30	0.24	0.06	0.43	0.35	0.08	0.42	0.34	0.08
First quartile	0.58	0.44	0.13	0.83	0.67	0.14	1.06	0.85	0.19	1.02	0.82	0.18
Second quartile	0.50	0.41	0.09	0.52	0.44	0.08	0.74	0.61	0.12	0.72	0.60	0.11
Third quartile	0.35	0.28	0.07	0.32	0.26	0.05	0.47	0.38	0.08	0.46	0.38	0.08
Fourth quartile	0.27	0.23	0.04	0.20	0.17	0.03	0.29	0.24	0.04	0.28	0.24	0.04
Age 20 – 28	0.46	0.36	0.10	0.53	0.42	0.10	0.71	0.56	0.14	0.68	0.54	0.13
Age 29 – 40	0.31	0.25	0.06	0.32	0.27	0.06	0.54	0.45	0.09	0.52	0.44	0.08
Age 41 – 57	0.47	0.41	0.06	0.44	0.38	0.06	0.55	0.46	0.08	0.54	0.46	0.07

Reikwijdte van arbeidsaanbodelasticiteiten voor singles in Nederland. Bron CPB

Bijlage 6:

	Quadratic			Log-quadratic			Box-Cox 1			Box-Cox 2		
	Total	Ext.	Int.	Total	Ext.	Int.	Total	Ext.	Int.	Total	Ext.	Int.
All	0.06	0.02	0.04	0.23	0.19	0.04	0.59	0.42	0.17	0.60	0.42	0.17
Male	0.19	0.09	0.10	0.14	0.14	0.00	0.43	0.31	0.11	0.45	0.32	0.12
Female	0.04	0.01	0.03	0.24	0.19	0.05	0.62	0.43	0.18	0.62	0.43	0.18
Lower educated	-0.08	-0.07	-0.01	0.31	0.22	0.09	1.00	0.72	0.26	0.97	0.70	0.25
Higher educated	0.11	0.06	0.06	0.17	0.16	0.01	0.45	0.30	0.14	0.46	0.31	0.15
First quartile	-0.10	-0.08	-0.02	0.37	0.26	0.11	1.07	0.77	0.28	1.04	0.75	0.27
Second quartile	-0.05	-0.04	-0.01	0.29	0.21	0.08	0.88	0.62	0.24	0.86	0.61	0.23
Third quartile	0.05	0.02	0.03	0.22	0.18	0.04	0.54	0.35	0.18	0.54	0.35	0.18
Fourth quartile	0.17	0.09	0.09	0.12	0.14	-0.01	0.37	0.26	0.11	0.39	0.27	0.12
Age 20 – 28	-0.06	-0.05	-0.01	0.46	0.31	0.14	1.02	0.75	0.25	1.01	0.74	0.25
Age 29 – 40	0.04	0.01	0.03	0.28	0.22	0.06	0.68	0.48	0.19	0.68	0.48	0.19
Age 41 – 57	0.08	0.03	0.05	0.19	0.16	0.03	0.51	0.35	0.15	0.51	0.35	0.16
Youngest child 0 – 3	0.13	0.07	0.06	0.35	0.31	0.05	0.97	0.80	0.16	1.00	0.82	0.17
Youngest child 4 – 11	0.06	0.02	0.04	0.24	0.19	0.05	0.61	0.43	0.17	0.61	0.43	0.18
Youngest child 12 – 17	0.04	0.01	0.03	0.20	0.16	0.03	0.50	0.33	0.17	0.50	0.33	0.17

Reikwijdte van arbeidsaanbodelasticiteiten voor singles met kinderen in Nederland. Bron CPB

Bijlage 7:

Table 6: Distributions of Weekly Worked Hours (Selected Samples)

	AT	BE	BE	DK	FI	FR	FR	GE	GE	GR	IE	IE	IT
	98	98	01	98	98	98	01	98	01	98	98	01	98
<i>All males</i>													
0 - 4	0.04	0.10	0.08	0.11	0.15	0.09	0.08	0.10	0.10	0.11	0.25	0.11	0.12
5 - 14	0.01	0.00	0.00	0.01	0.01	0.01	0.01	0.02	0.03	0.00	0.01	0.01	0.01
15 - 24	0.02	0.03	0.04	0.01	0.02	0.03	0.03	0.04	0.03	0.03	0.05	0.06	0.04
25 - 34	0.02	0.04	0.05	0.03	0.05	0.04	0.21	0.12	0.11	0.06	0.07	0.06	0.03
35 - 44	0.72	0.66	0.65	0.69	0.66	0.67	0.51	0.66	0.70	0.59	0.43	0.59	0.66
45 - 54	0.12	0.11	0.13	0.09	0.07	0.12	0.12	0.03	0.02	0.11	0.12	0.13	0.10
55+	0.06	0.05	0.05	0.06	0.04	0.05	0.05	0.03	0.02	0.10	0.08	0.05	0.04
<i>All females</i>													
0 - 4	0.33	0.29	0.23	0.20	0.18	0.30	0.27	0.33	0.28	0.61	0.59	0.35	0.51
5 - 14	0.05	0.04	0.03	0.02	0.01	0.03	0.03	0.07	0.08	0.00	0.04	0.04	0.01
15 - 24	0.17	0.25	0.28	0.07	0.04	0.10	0.10	0.12	0.13	0.04	0.09	0.20	0.10
25 - 34	0.10	0.09	0.12	0.16	0.10	0.11	0.23	0.12	0.12	0.06	0.06	0.10	0.04
35 - 44	0.33	0.31	0.31	0.51	0.64	0.42	0.32	0.35	0.37	0.25	0.19	0.27	0.31
45 - 54	0.02	0.02	0.02	0.03	0.02	0.03	0.04	0.01	0.01	0.03	0.02	0.02	0.02
55+	0.00	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.02	0.01	0.01	0.01	0.01
	NL	PT	SP	SP	UK	UK	SW	SW	EE	HU	PL	US	Mean
	01	01	98	01	98	01	98	01	05	05	05	05	
<i>All males</i>													
0 - 4	0.05	0.06	0.15	0.09	0.19	0.13	0.15	0.08	0.12	0.12	0.17	0.10	0.11
5 - 14	0.01	0.00	0.00	0.02	0.00	0.01	0.05	0.05	0.00	0.01	0.00	0.00	0.01
15 - 24	0.03	0.02	0.02	0.02	0.01	0.02	0.06	0.05	0.02	0.02	0.05	0.01	0.03
25 - 34	0.08	0.10	0.07	0.07	0.05	0.08	0.08	0.09	0.02	0.02	0.00	0.02	0.06
35 - 44	0.67	0.62	0.55	0.61	0.48	0.53	0.56	0.65	0.73	0.67	0.78	0.56	0.62
45 - 54	0.11	0.13	0.13	0.13	0.18	0.16	0.06	0.05	0.07	0.11	0.00	0.20	0.10
55+	0.05	0.07	0.07	0.07	0.09	0.07	0.04	0.04	0.04	0.06	0.00	0.10	0.06
<i>All females</i>													
0 - 4	0.27	0.23	0.60	0.55	0.32	0.27	0.16	0.10	0.14	0.22	0.36	0.26	0.32
5 - 14	0.09	0.02	0.03	0.03	0.08	0.06	0.07	0.07	0.01	0.01	0.00	0.01	0.04
15 - 24	0.22	0.05	0.05	0.05	0.13	0.14	0.11	0.10	0.05	0.05	0.07	0.05	0.11
25 - 34	0.19	0.19	0.08	0.10	0.13	0.17	0.23	0.20	0.04	0.05	0.00	0.07	0.11
35 - 44	0.20	0.44	0.21	0.23	0.29	0.32	0.39	0.47	0.71	0.60	0.57	0.49	0.38
45 - 54	0.02	0.04	0.03	0.03	0.04	0.03	0.03	0.03	0.03	0.05	0.00	0.09	0.03
55+	0.01	0.04	0.01	0.01	0.01	0.01	0.02	0.02	0.02	0.03	0.00	0.03	0.01

This table represents the distribution of weekly working hours for our selected samples.

Bron: Bargain, Orsini, Peichi, Labor supply elasticities in Europe and the US, Discussion paper 5820, June 2011

Bijlage 8:

Table 2. **Comparison of tax rates of single persons and second earners, 2000-2001**¹

	Women earning 67 per cent of APW, 2001			Women earning 100 per cent of APW, 2000			Type of taxation system, 1999 ²
	Second earner	Single	Ratio second earner/single	Second earner	Single	Ratio second earner/single	
Australia	27	19	1.4	32	23	1.4	Separate
Austria	25	22	1.1	29	28	1.1	Separate
Belgium	51	34	1.5	53	42	1.3	Separate
Canada	32	21	1.5	36	27	1.4	Separate
Czech Republic	40	21	1.9	39	23	1.7	Separate
Denmark	50	41	1.2	51	44	1.2	Separate
Finland	26	26	1.0	34	34	1.0	Separate
France	26	21	1.2	26	27	1.0	Joint
Germany	50	34	1.5	53	42	1.3	Joint
Greece	16	16	1.0	18	18	1.0	Separate
Hungary	29	29	1.0	..	..	..	Separate
Iceland	42	15	2.8	42	21	2.0	Separate
Ireland	24	10	2.3	31	20	1.5	Optional/Joint
Italy	38	24	1.6	39	29	1.4	Separate
Japan	18	15	1.2	18	16	1.1	Separate
Korea	8	8	1.1	10	9	1.0	Separate
Luxembourg	20	19	1.0	28	27	1.1	Joint
Mexico	-4	-4	1.0	3	3	1.0	Separate
Netherlands	33	27	1.2	41	36	1.1	Separate
New Zealand	23	19	1.2	23	19	1.2	Separate
Norway	30	26	1.2	32	29	1.1	Optional
Poland	39	30	1.3	37	31	1.2	Optional
Portugal	17	13	1.3	20	18	1.1	Joint
Slovak Republic	27	18	1.5	35	20	1.7	n.a.
Spain	21	13	1.6	23	18	1.3	Separate (Joint)
Sweden	30	30	1.0	28	33	0.9	Separate
Switzerland	24	19	1.3	26	21	1.2	Joint
Turkey	29	29	1.0	29	29	1.0	Separate/Joint
United Kingdom	24	19	1.3	26	24	1.1	Separate
United States	29	22	1.3	30	26	1.2	Optional/Joint
Unweighted average	28	21	1.4	31	25	1.2	

1. The relevant "marginal" tax rate for a married woman's decision to participate or not in the labour market is the average tax rate on the second-earner's earnings, defined as the proportion of these earnings that goes into paying increased household taxes. The husband is assumed to earn 100 per cent of APW and the couple is assumed to have two children. This tax rate is compared with the average tax rate for a single individual with the same gross earnings as the second earner. The tax rates include employee's social security contributions and are netted from universal cash benefits. But they do not include employer's social security contributions, indirect taxes, nor means-tested benefits (except some child benefits that do vary with income). See Appendix I for details.

Bron: A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarbounis, Gender-based taxation and the division of family chores, American Economic Journal: Economic Policy (3)

Bijlage 9:

Table 2: Welfare effects of Gender Based Taxation with Exogenous Elasticities

Focus	Tax regime	Parameter values				Endogenous ratios			Gains (in %)			
		$\frac{G}{GDP}$	$\frac{\sigma_m}{\sigma_f}$	$\frac{\sigma_m}{\sigma_f}$	ϵ	$\frac{L_m}{L_f}$	$\frac{W_m}{W_f}$	$\frac{t_m}{t_f}$	Ω	L	τ	GDP
Baseline	GBT	15%	1.38	0.66	∞	1.02	0.98	1.31	0.48	0.55	0.74	1.18
	single					1.06	1.06	1				
G	GBT	10%	1.38	0.66	∞	1.01	0.98	1.33	0.15	0.33	0.40	0.69
	single					1.04	1.04	1				
	GBT	20%	1.38	0.66	∞	1.04	0.97	1.28	1.32	0.88	1.36	2.04
	single					1.09	1.09	1				
$\frac{\sigma_m}{\sigma_f}$	GBT	15%	1.26	0.75	∞	1.02	0.98	1.21	0.22	0.26	0.35	0.56
	single					1.04	1.04	1				
	GBT	15%	1.72	0.50	∞	1.05	0.96	1.62	1.81	1.99	2.70	4.29
	single					1.13	1.13	1				
ϵ	GBT	15%	1.38	0.66	60	1.01	0.95	1.41	0.54	0.67	0.88	1.47
	single					1.06	1.06	1				
	GBT	15%	1.38	0.66	7	0.96	0.86	1.51	3.20	1.36	2.35	4.26
	single					1.02	1.01	1				

Notes: In the baseline case, elasticities of labor supply are approximately $\sigma_m = .21$ and $\sigma_f = .31$. For the comparative statics with respect to the σ_m/σ_f ratio, we set approximately $\sigma_m = .22$ and $\sigma_f = .29$ in the first row and $\sigma_m = .19$ and $\sigma_f = .37$ in the second row.

Bron: A. Alesina, A. Ichino en L. Karabarbounis, Gender-based taxation and the division of family chores, American Economic Journal: Economic Policy (3)

Bijlage 10:

Tweede Kamer fractie D66 [REDACTED]

To: Bas

Kaerts [REDACTED]

Geachte heer Kaerts,

Namens de Tweede Kamerfractie van D66 wil ik u hartelijk danken voor uw email. Het is belangrijk voor ons om te weten met welke ideeën, problemen en vragen mensen in Nederland te maken hebben. Wij zijn blij met het vertrouwen dat u in D66 stelt door ons hierover te benaderen. Naar aanleiding van uw vraag zet ik graag uiteen hoe D66 over Gender based taxation denkt, alhoewel D66 nog geen expliciet standpunt over ingenomen is in de politiek.

D66 is van mening dat er alternatieven voorhanden zijn die hetzelfde effect hebben als gender based taxation, maar zonder het discriminerende karakter. Voorbeelden hiervoor zijn de kinderopvangsubsidie. In de praktijk is het de vrouw die stopt met werken als er kinderen worden geboren. Kinderopvangsubsidie geeft daarom vooral vrouwen een financiële prikkel om te gaan werken. Eenzelfde systematiek geldt bij de IACK en het afschaffen van de 'aanrechtsubsidie'. D66 geeft de voorkeur aan dergelijke maatregelen boven een belasting verlaging voor vrouwen.

Ik vertrouw erop u voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

Gijs van Verschuer

=====

Tweede Kamerfractie D66

Publieksvoorlichting

Postbus 20018

2500 EA 's-Gravenhage

e-mail: [REDACTED]

internet: www.d66.nl

=====

Oorspronkelijk e-mailbericht: -----

Beste,

Mijn naam is Bas Kaerts en ik ben een student fiscale economie aan Tilburg University. Op het moment ben ik bezig met het schrijven van mijn masterthesis over gender based taxation. Om dit onderzoek zo compleet mogelijk te maken zou ik willen vragen hoe D66 denkt over gender based taxation.

Gender based taxation:

Mede door de onlangs aangenomen richtlijn van de EU die binnen 7 jaar 40% van de raden van bestuur uit vrouwen bestaat, het vrouwenquota (<http://www.presseurop.eu/nl/content/article/4343951-vrouwenquota-een-noodzakelijk-kwaad>) is arbeidsparticipatie een hot issue.

Om de participatie graad van vrouwen op de arbeids markt te vergroten neemt de overheid dan ook verschillende maatregelen, die niet allemaal het gewenste effect hebben. Echter blijkt dat een verlaging van het belastingtarief voor vrouwen er wel voor zorgt dat er meer vrouwen gaan participeren op de arbeidsmarkt. Dit komt doordat de arbeidselasticiteit van vrouwen hoger is dan die van mannen waardoor een lagere belasting voor een hogere effectiviteit zorgt.

Om deze reden is dit voorstel dan ook door het spaanse Partido Popular opgenomen in hun verkiezingsprogramma.

Voor verdere informatie verwijs ik u naar de volgende link:

<http://www.voxeu.org/article/using-tax-policy-empower-women>

Als u verdere vragen heeft kunt u natuurlijk altijd contact met mij opnemen. Als D66 geen officieel standpunt heeft over deze vorm van belasting heffing ben ik ook erg geïnteresseerd in uw mening omtrent dit onderwerp.

Met vriendelijke groet,

Bas Kaerts

SP

To: Bas Kaerts

Geachte Bas Kaerts,

Hartelijk dank voor uw email aan de SP Tweede Kamerfractie.

Allereerst mijn excuses voor deze late beantwoording. Elke week ontvangt de SP honderden mails, brieven en telefoontjes waarin mensen ons om informatie vragen, misstanden melden, kritische opmerkingen maken of juist hun steun betuigen. En soms lukt het niet om deze op tijd te beantwoorden.

De SP kent geen specifiek standpunt over het mooie Nederlandse begrip "gender based taxation". Vanuit onze beginselen gelijkwaardigheid, menselijke waardigheid en solidariteit bestaat er geen behoefte aan een ongelijkwaardige behandeling van vrouwen en mannen. Daarbij ziet de SP mensen niet als puur economische eenheden, al begrijpen we dat ook met fiscale maatregelen ontwikkelingen in de samenleving gestimuleerd kunnen worden.

Vriendelijke groet,

Henri Swinkels
Medewerker SP Tweede Kamerfractie

Wilt u als eerste op de hoogte zijn van het laatste nieuws? Meld u dan nu aan voor de E-mail van Emile:
<http://www.sp.nl/emailvanemile/>

Oorspronkelijk e-mailbericht: -----

Beste,

Mijn naam is Bas Kaerts en ik ben een student fiscale economie aan Tilburg University. Op het moment ben ik bezig met het schrijven van mijn masterthesis over gender based taxation. Om dit onderzoek zo compleet mogelijk te maken zou ik willen vragen hoe de SP denkt over gender based taxation.

Gender based taxation:

Mede door de onlangs aangenomen richtlijn van de EU die binnen 7 jaar 40% van de raden van bestuur uit vrouwen bestaat, het vrouwenquota (<http://www.presseurop.eu/nl/content/article/4343951-vrouwenquota-een-noodzakelijk-kwaad>) is arbeidsparticipatie een hot issue.

Om de participatie graad van vrouwen op de arbeids markt te vergroten neemt de overheid dan ook verschillende maatregelen, die niet allemaal het gewenste effect hebben. Echter blijkt dat een verlaging van het belastingtarief voor vrouwen er wel voor zorgt dat er meer vrouwen gaan participeren op de arbeidsmarkt. Dit komt doordat de arbeidselasticiteit van vrouwen hoger is dan die van mannen waardoor een lagere belasting voor een hogere effectiviteit zorgt.

Om deze reden is dit voorstel dan ook door het spaanse Partido Popular opgenomen in hun verkiezingsprogramma.

Voor verdere informatie verwijs ik u naar de volgende link:

<http://www.voxeu.org/article/using-tax-policy-empower-women>

Als u verdere vragen heeft kunt u natuurlijk altijd contact met mij opnemen. Als de SP geen officieel standpunt heeft over deze vorm van belasting heffing ben ik ook erg geïnteresseerd in uw mening omtrent dit onderwerp.

Met vriendelijke groet,

Bas Kaerts